

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**HAFIZ ŞİRAZİ DİVANI'NIN TÜRKİYE YAZMA ESERLER KURUMUNA
KAYITLI (“06 hk 1006”, “45 hk 2658” ve “06 hk 262” ARŞİV NUMARALI)
NÜSHALARININ TEZYİNİ AÇIDAN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ülkü ŞAHİN

Enstitü Anasanat Dalı : Geleneksel Türk Sanatları

Tez Danışmanı: Doç. Mesude Hülya DOĞRU

MAYIS – 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HAFİZ ŞİRAZİ DİVANI'NIN TÜRKİYE YAZMA ESERLER KURUMUNA
KAYITLI ("06 hk 1006", "45 hk 2658" ve "06 hk 262" ARŞİV NUMARALI)
NÜSHALARININ TEZYİNİ AÇIDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ülkü ŞAHİN

Enstitü Anasanat Dalı : Geleneksel Türk Sanatları

"Bu tez 29.06/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir."

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doç. Mesude Hülya DOĞRU	BAŞARILI	
Dr. Öğrt. Üyesi A. Mehmet AVUNDUK	Başarılı	A. Mehmet Avunduk
Doç. Dr. Mustafa GENÇ	Başarılı	Genç

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	Ülkü ŞAHİN
Öğrenci Numarası	:	1660Y29006
Enstitü Anabilim Dalı	:	Geleneksel Türk Sanatları
Enstitü Bilim Dalı	:	Geleneksel Türk Sanatları
Programı	:	☐ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	Hafız Şirazi Divan'ının Türkiye Yazma Eserler Kurumuna Kayıtlı ("06 hk 1006", "06 hk 262" ve "45 hk 2658" Arşiv Numaralı) Nüshalarının Tezyini Açısından İncelenmesi
Benzerlik Oranı	:	%2

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

29/05/2019
Öğrenci İmza

Sakarya Üniversitesi ..... Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere .....@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

...../...../20.....
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Doç. Mesude Hülya DOĞRU

Tarih:29/05/2019

İmza:

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Türkiye Yazma Eserler kütüphanesinde yer alan Hafız Divanı adlı yazma eserin minyatür özellikleri üzerinde oluşturulmuştur. Metinleri aynı, bezemeleri ve dönemleri farklı olan nüshalar kendi aralarında incelenerek karşılaştırma yapılmıştır.

Bu çalışma süresince değerli vaktini esirgemeyen, her fırsatta yardımcı olan, aynı zamanda mevcut çalışmamın eksiklerini gidermekte bana yardımcı olan danışman hocam Sayın Doç. Mesude Hülya DOĞRU'ya ve eğitim hayatım boyunca eğitimime emeği bulunan tüm hocalarıma değerli katkılarından dolayı teşekkürü bir borç bilirim. Bu süreçte desteklerini esirgemeyen kıymetli aileme ve nişanlıma minnet ve şükranlarımı sunarım.

Ülkü ŞAHİN

29.06.2019

İÇİNDEKİLER

RESİM LİSTESİ	iii
ÇİZİM LİSTESİ.....	v
ÖZET.....	vii
SUMMARY	viii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: HÂFİZ DİVANI ADLI YAZMA ESER	3
1.1. Hâfız Şems ed-dîn Muhammed Şîrâzî	3
1.2. Hâfız Divanı	4
1.3.Hâfız Şems ed-dîn Muhammed Şîrâzî'nin Yaşadığı Devir.....	5
BÖLÜM 2: HÂFİZ DİVANI ADLI YAZMA ESERİN CİLT VE MİNYATÜRLÜ SAYFALARININ İNCELENMESİ.....	7
2.1. Arşiv Numarası 06 hk 1006 Olan Nüsha'nın Süsleme Özellikleri	7
2.1.1. Katalog 1	8
2.2. Arşiv Numarası 06 Hk 262 Olan Nüsha'nın Süsleme Özellikleri	31
2.2.1. Katalog 2	31
2.3. Arşiv Numarası 45 Hk 2658 Olan Nüşanın Süsleme Özellikleri.....	67
2.3.1. Katalog	68
BÖLÜM 3: ÖZGÜN MİNYATÜR UYGULAMALARI	80
3.1. Doğadaki At	80
3.3.Ceylan	85
KARŞILAŞTIRMA, DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	88
SÖZLÜK.....	106
KAYNAKÇA	107

RESİM LİSTESİ

Resim 1 : Arşiv numarası 06 hk 1006 olan nüshanın ön cilt kabı.....	9
Resim 2 : Arşiv numarası 06 hk 1006 olan nüshanın arka cilt kabı.....	10
Resim 3 : Arşiv numarası 06 hk 1006 olan nüshanın 4a varak numaralı sayfası.....	13
Resim 4 : Arşiv numarası 06 hk 1006 olan nüshanın 4b ve 5a varak numaralı sayfaları	16
Resim 5 : Arşiv numarası 06 hk 1006 olan nüshanın 6a varak numaralı sayfası.....	19
Resim 6 : Arşiv numarası 06 hk 1006 olan nüshanın 11b varak numaralı sayfası.....	22
Resim 7 : 06 hk 1006 arşiv numaralı nüshanın 11b varak numaralı sayfasındaki bant ile restorasyonu	24
Resim 8 : Arşiv numarası 06 hk 1006 olan nüshanın 33a varak numaralı sayfası.....	25
Resim 9 : Arşiv numarası 06 hk 1006 olan nüshanın 43a varak numaralı sayfası.....	28
Resim 10 : Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 10a varak numaralı sayfası.....	32
Resim 11 : Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 17b varak numaralı sayfası.....	36
Resim 12 : Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 35a varak numaralı sayfası.....	39
Resim 13 : Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 39a varak numaralı sayfası.....	42
Resim 14 : Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 44a varak numaralı sayfası.....	46
Resim 15 : Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 47b varak numaralı sayfası.....	49
Resim 16 : Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 59b varak numaralı sayfası.....	52
Resim 17 : Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 74b varak numaralı sayfası.....	55
Resim 18 : Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 88b varak numaralı sayfası.....	58
Resim 19 : Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 113b varak numaralı sayfası.....	61
Resim 20 : Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 170b varak numaralı sayfası.....	64
Resim 21 : Arşiv numarası 45 hk 2658 olan nüshanın cilt kabı.....	69
Resim 22 : Arşiv numarası 45 hk 2658 olan nüshanın 13a varak numaralı sayfası.....	71
Resim 23 : Arşiv numarası 45 hk 2658 olan nüshanın 61a varak numaralı sayfası.....	74
Resim 24 : Arşiv numarası 45 hk 2658 olan nüshanın 74a varak numaralı sayfası.....	77
Resim 25 : Özgün at tasarımı; noktalama, tarama, renk denemeleri.....	81
Resim 26 : Özgün at tasarımı, tamamlanmış çalışma.....	81
Resim 27 : Doğada bağlama çalan ozan çizim aşaması	83
Resim 28 : Doğada bağlama çalan ozan adlı çalışma.....	84
Resim 29 : Ceylan isimli çalışma uygulama aşaması.....	85
Resim 30 : Ceylan isimli özgün çalışma	87

Resim 31 : 06 hk 1006 varak numaralı nüshanın nem dolayısıyla zarar görmüş bir bölümü	88
Resim 32 : 45 hk 2658 varak numaralı nüshasının nem dolayısıyla zarar görmüş bir bölümü	88
Resim 33 : 06 hk 1006 arşiv numaralı nüshanın 4a ve 5b varak numaralı sayfaları...	97
Resim 34 : 45 hk 2658 arşiv numaralı nüshanın 13a varak numaralı sayfasında bulunan at figürü	97
Resim 35 : 06 hk 262 arşiv numaralı nüshada yer alan dev figürü	98
Resim 36 : 06 hk 262 arşiv numaralı nüshanın 74b varak numaralı sayfasında başında alev formu bulunan figür.....	101
Resim 37 : 45 hk 2658 arşiv numaralı nüshada bulunan başlık	101
Resim 38 : 06 hk 1006 arşiv numaralı nüshada bulunan başlık	102
Resim 39 : 45 hk 2658 arşiv numaralı nüshaya eklenen sayfa ve orijinal sayfa karşılaştırması	103
Resim 40 : Arşiv numarası 45 hk 2658 olan nüshanın 89a ve 88b varak numaralı sayfaları	103
Resim 41 : 45 hk 2658 arşiv numaralı yazma eserin zarar görmüş sayfası.....	104

ÇİZİM LİSTESİ

Çizim 1 : Arşiv numarası 06 hk 1006 olan nüshanın cilt kabı	11
Çizim 2 : Arşiv numarası 06 hk 1006 olan nüshanın 4a varak numaralı sayfası	14
Çizim 3 : Arşiv numarası 06 hk 1006 olan nüshanın 4b ve 5a varak numaralı sayfalar	17
Çizim 4 : Arşiv numarası 06 hk 1006 olan nüshanın 6a varak numaralı sayfası	20
Çizim 5 : Arşiv numarası 06 hk 1006 olan nüshanın 11b varak numaralı sayfası	23
Çizim 6 : Arşiv numarası 06 hk 1006 olan nüshanın 33a varak numaralı sayfası	26
Çizim 7 : Arşiv numarası 06 hk 1006 olan nüshanın 43a varak numaralı sayfası	29
Çizim 8 : Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 10a varak numaralı sayfası	33
Çizim 9 : Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 17b varak numaralı sayfası	37
Çizim 10 : Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 35a varak numaralı sayfası	40
Çizim 11 : Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 39a varak numaralı sayfası	43
Çizim 12 : Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 44a varak numaralı sayfası	47
Çizim 13 : Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 47b varak numaralı sayfası	50
Çizim 14 : Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 59b varak numaralı sayfası	53
Çizim 15 : Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 74b varak numaralı sayfası	56
Çizim 16 : Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 88b varak numaralı sayfası	59
Çizim 17 : Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 113b varak numaralı sayfası	62
Çizim 18 : Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 170b varak numaralı sayfası	65
Çizim 19 : Arşiv numarası 45 hk 2658 olan nüshanın 13a varak numaralı sayfası	72
Çizim 20 : Arşiv numarası 45 hk 2658 olan nüshanın 61a varak numaralı sayfası	75
Çizim 21 : Arşiv numarası 45 hk 2658 olan nüshanın 74a varak numaralı sayfası	78
Çizim 22 : At figürü nüanslı çizim	80
Çizim 23 : Doğada bağlama çalan ozan adlı çalışmanın kompozisyonu	82
Çizim 24 : Ceylan isimli çalışmanın tasarımı	86

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : Minyatürlerde bulunan figürlerin dağılımı	89
Tablo 2 : 06 hk 1006 arşiv numaralı nüshada kullanılan figür ve motiflerin dağılımı	89
Tablo 3 : 06 hk 262 arşiv numaralı nüshada bulunan tam sayfa kompozisyonlardaki figür ve motiflerin dağılımı.....	90
Tablo 4 : 06 hk 262 arşiv numaralı nüshada yer alan küçük paftalar içerisine yerleştirmiş figürlerin dağılımı	91
Tablo 5 : 45 hk 2658 varak numaralı nüshanın figür ve motif dağılımı	92
Tablo 6 : incelenen yazma eserlerdeki selvi ağaçları	93
Tablo 7 : İncelenen yazma eserlerde bulunan salkımlı ince yapraklı ağaçlar	93
Tablo 8 : İncelenen yazma eserlerdeki nar ağacı ve bol yapraklı ağaç	94
Tablo 9 : 06 hk 1006 arşiv numaralı nüshada yer alan yer bitkileri.....	94
Tablo 10 : 06 hk 262 arşiv numaralı nüshanın minyatürlerinde bulunan yer bitkileri...	95
Tablo 11 : Yazma eserlerde bulunan içecek kapları	96
Tablo 12 : 45 hk 2658 varak numaralı nüshada bulunan müzik aletleri	96
Tablo 13 : 06 hk 262 arşiv numaralı nüshada bulunan hayvan figürleri.....	98
Tablo 14 : İncelenen yazma eserlerdeki figürlerin giysileri üzerinde bulunan desenlerin sayısal dağılımı	99
Tablo 15 : 06 hk 1006 arşiv numaralı nüshada bulunan başlık çeşitleri	100
Tablo 16 : 06 hk 262 arşiv numaralı nüshada birbirini tekrar eden başlıklar.....	100
Tablo 17 : 06 hk 262 arşiv numaralı nüshada bulunan çeşitli başlıklar	101

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans		Doktora	
Tezin Başlığı: Hafız Şirazi Divanı'nın Türkiye Yazma Eser Kurumuna Kayıtlı "06 hk 1006", "06 hk 262" ve "45 hk 2658" Arşiv Numaralı Nüshalarının Tezyini Yönü			
Tezin Yazarı: Ülkü ŞAHİN		Danışman: Doç. Mesude Hülya DOĞRU	
Kabul Tarihi: 29/06/2019		Sayfa Sayısı: vii+108	
Anasanat Dalı: Geleneksel Türk Sanatları			
<p>Kültürel miras insanın binlerce yıllık tecrübesi içinde biriktirdiği, geliştirdiği, kuşaktan kuşağa aktararak günümüze getirdiği zenginlikler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede kitap sanatları da bir medeniyetin sanat anlayışını geçmişten geleceğe aktarmada önemli bir miras olarak görülmektedir. Yazma eserlerin ciltleri, tezhipli, minyatürlü sayfaları yani süsleme sanatlarının bulunduğu sayfalar incelenip analiz edilerek dönem özellikleri ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmada 13. yüzyılda yazılan ve 19. yüzyıla kadar el yazması olarak çoğaltılmaya devam edilen Hâfız Şems ed-dîn Muhammed Şîrâzî (720-788/1320-1396)'nin yazmış olduğu "Divan" adındaki eserin 06 hk 1006, 06 hk 262 ve 45 hk 2658 arşiv numaralı nüshaları tezyini yönden incelenerek analiz edilmesi amaçlanmıştır. Günümüzde kullanılan adı Hafız Şirazi Divanı olan yazma eserin çeşitli kütüphanelerde bulunan elliye aşkın nüshası bulunmaktadır. Bu yazma eserlerin bir kısmına tezhip ve minyatürlerle bezemeler yapılmış olsa da hiçbir süsleme unsuru olmayan nüshaların da bulunduğu bilinmektedir. Bu çalışmada incelenecek olan nüshalarda bazı sayfalar minyatürlerle bezenmiştir. Yöntem ise verilerin toplanması, analizi ve yorumlanması olarak belirlenmiş ve belgelenecek alana katkı sağlaması hedeflenmiştir.</p>			
Anahtar Kelimeler: Hafız-ı Şirazi, İran minyatürü, Şiraz, Minyatür			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	☐	Ph.D.	☐
Title of Thesis: The adorning of copies of Hafız Şirazi Divanı that are registered in Türkiye work institution with the archive numbers "06 hk 1006", "06 hk 262" and "45 hk 2658"			
Author of Thesis: Ülkü ŞAHİN DOĞRU		Supervisor: Assoc. Prof. Mesude Hülya	
Accepted Date: 29/06/2019		Number of Pages: vii+108	
Department: Traditional Turkish Arts			
<p>Cultural inheritance is defined as the total of richness that man gathered, developed, transterred from one generation to another and brought up to now with his long experience. In this aspect: book art is accepted as an important inheritance in transferring a civilization's under standing of art from the past to the future. The bindings of written works, gilding and miniaturel papers are analysed so the fetures of the perial are found. In this work the archieve numbers of 06 hk 1006, 06 hk 262 and 45 hk 2658 of "Dîvan" written by Hâfız Şems ed-din Muhammed Şîrâzî (720-788/1320-1396) in 13th century and augmented by hand-writing till 19th century aim to analyse there pages about adorning. Today, this written work's name is "Şîrâzî Dîvanı" and it has more than 50 copies in different libraries. In these written works gilding and miniature arts are seen, but sometimes unadorned copies can be seen. In this work, there is miniature on the copies that would be analysed. Composition features will be analysed by drawing these miniatures. The method is gathering the data, analyse and comment. It is aimed to contribute to the area with evidence.</p>			
Keywords: Hafız-1 Şirazi, Persian miniature, Shiraz, miniature			

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Minyatürler bulunduğu dönemdeki düşünce, sosyal yaşam, yönetim, inanç gibi toplumun yaşayış tarzı hakkında ileriki yıllara fikir edinme olanağı sunmaktadır. Bu bağlamda minyatürler fotoğraf ve video kayıtlarının bulunmadığı tarihlerdeki insan yaşantısı hakkında yüzyıllar sonrasına aktarılabilen bir görsel belge niteliği taşımaktadır. Bunun yanında minyatür sanatı yazılı ve sözlü kültürü somut görsellerle desteklemektedir.

Tez konusu İranlı yazar Hâfız Şems ed-dîn Muhammed Şîrâzî'nin yazmış olduğu "Divan" adındaki yazma eserin süsleme özellikleri üzerinden şekillenmiştir. Hâfız Şîrâzî'nin Hafız Divanı adında Türkiye Yazma Eserler Kurumuna kayıtlı elliye aşkın nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalarda minyatürlü, tezhipli olanların yanında süsleme unsuru olmayan kitaplarda mevcuttur. Tezde ise ikisi Ankara Milli Kütüphanede biri Manisa İl Halk Kütüphanesinde bulunan sayfaları minyatürlü üç adet yazma eser incelenmiştir. Böylece kapsam sınırlandırılmıştır.

Çalışmanın Önemi

Tezde Hâfız Şems ed-dîn Muhammed Şîrâzî'nin yazmış olduğu Hafız Divanı adlı eserin minyatür özellikleri hakkında analiz yapılmaktadır. Dili Farsça olan Hafız Divanı hakkında yapılmış olan çeviri ve şerh (yorumlama) çalışmaları bulunmaktadır. Ancak süsleme bakımından bir araştırma bulunmamaktadır. Bunun yanında Alman yazar ve mütercim Johan Wolfgang von Goethe Hafız Şirazi, Fuzuli gibi tasavvuf şairlerinden etkilenerek Doğu Batı Divanı adında kitap yazmıştır (Özgü, 1952: 90).

Kitap sanatlarından biri olan minyatür sanatının gelecek kuşaklara aktarılması, devamlılığın sağlanması açısından araştırılması önem taşımaktadır.

Çalışmanın Amacı

Araştırmanın temel amacı Hafız Divanı adlı yazma eserin minyatürlerinin biçim, kompozisyon, renk ve üslup özelliklerini ortaya koymaktır. Yazma eserlerin dönemi ve tarihi hakkında çok az sayıdaki bilgi alt başlıklar halinde birinci bölümde yer almaktadır. İkinci bölümde ise yazma eserlerin orijinal fotoğraflarını baz alarak süsleme

zellikleri izimler ile birlikte sayfa sırasına göre listelenmiştir. Eserlerin kompozisyon, desen ve teknikleri incelenerek dönem özelliklerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. İncelenen üç nüsha karşılaştırma yapılarak katalog oluşturulmuştur.

Çalışmanın Yöntemi

Yapılacak çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi ve gözlem yöntemleri kullanılmıştır. İncelenen kitabın nüshaları ilk yazılan kitaptan son kitaba kadar tarihsel olarak sıralanarak katalog oluşturulmuştur. Ciltten başlayarak her kitap kendi içerisinde gözlemlenerek süsleme yapılan sayfaları tespit edilmiştir. Süsleme bulunan sayfalar desen formu, plan şeması ve motifleri çizilerek analiz edilmiştir. Metinlerin içeriği ve Hâfız şirzi hakkında Abdülbaki Gölpınarlı ve Mehmet Kanar'ın çevirilerinden faydalanılmıştır.

BÖLÜM 1: HÂFİZ DİVANI ADLI YAZMA ESER

1.1. Hâfız Şems ed-dîn Muhammed Şîrâzî

Eserleri ülkesinin sınırlarını aşmış olmasına rağmen kaynaklarda Hâfız Şems ed-dîn Muhammed Şîrâzî'nin hayatı hakkında bilgi yok denecek seviyededir. Hâfız hakkındaki bilgileri ölümünden sonra Hâfızın gazellerini “Divan” adı altında toplayan yakın arkadaşı Muhammed Gülendâm'ın yazmış olduğu önsözden öğrenmek mümkün olmuştur. Ancak bu önsözde genel olarak şiirlerinden bahsedilirken, hayatı hakkında bilgi çok az sayıdadır. Bunun yanı sıra gazellerinden de az da olsa fikir edinebilmek mümkün olmaktadır.

Hâfız Şîrâzî'nin ölüm tarihi ile ilgili kaynaklarda hicri 791-795 arasında farklı tarihler görülmektedir. Mezarı ise ölümünden seneler sonra (Hicri 885) Şirazda yapılmıştır. Abdülbâki Gölpınarlı'nın Hâfız-ı Şîrâzî adlı çevirisinde bulunan ve Hâfız'ın yakın arkadaşı Gülendâmın ifadeleriyle yazılmış olan önsözde Hâfız'ın hicri 792'de öldüğü rakamlarla belirtilmiştir (Editör Özçöllü, Yücel, 2013:13). Bu da Hâfız Şîrâzî'nin 14. yüzyılda yaşadığını göstermektedir. Hâfız İran'ın lirik şairlerindedir. Babasının İsfahan köylerinden Fars Atabekler zamanında Şiraz'a göç ettiği bilinmektedir. Babasının ölümünden sonra kardeşleri aileden ayrılmış, annesi ve Hâfız Şîrâzî yalnız kalmışlardır. Bunun sonucunda Hâfız Şîrâzî ailesinin ekonomik durumundan dolayı fırında çalışmaya başlamış ve bunun yanında eğitimine devam etmiştir. Hâfız adını bu dönemde Kur'an-ı Kerim'i ezberlemesiyle birlikte almıştır. Aynı zamanda komşusunun şiirlerine özenerek kurallı olmayan şiirler yazmaya başlamıştır. İlk başlarda şiirleri alay konusu olmuşsa da daha sonra büyük ilgi görmüştür. Hâfız'ın iyi bir eğitim gördüğü Tahsin Yazıcı'nın İslam ansiklopedisinde okuduğunu belirttiği ve o dönemde yalnızca seçkin ailelerde bulunan Zemahşerî'nin el-Keşşâf, Sekkâkî'nin Miftâhu'l-ulûm, Mutarrizî'nin el-Mişbâh, Urmevî'nin Mefâtihu'l-envâr, Abdudüddin el-Îcî'nin el-Mevâkıf adlı kitaplardan anlaşılmaktadır (Yazıcı, 1996:104).

Hâfız Şîrâzî kendisine iyi davranılması için dönemin modası olan büyüklere övgü şiiri olan kaside tarzında eserler vermemiştir. Diğer şairler gibi padişahlara, dönemin büyüklerine kul olmamıştır. Bu birçok gazelinin arasında sadece birkaç tane kasidesi bulunmasından anlaşılmaktadır. Sadece Gazan Han zamanında bir süre Fars valisi tarafından korunmuştur, bu dönemde devri öven şiirler yazmıştır. Şiirlerinde genellikle

şaraptan, sakiden, meyhaneden bahseder. Tasavvufta şarap Allah aşkına erişme, saki olgun insan kılavuz, meyhane tekke olarak ifade edilirken; Hâfız Şîrâzî'ye göre gerçek anlamlarında kullanılmıştır. Hâfız Şîrâzî'nin şiirleri için gerçek anlamında kullandığını savunanların yanında sembol olarak kullandığını savunanlarda bulunmaktadır. Kanuni Sultan Süleyman devrinde Şeyhülislam olan Ebussuud bir fetvasında Hâfız Şîrâzî hakkında hem tasavvufî hem de şeriata aykırı sözlerin bulunduğunu ifade etmiştir (Editör Özçöllü, Yücel, 2013:33).

Hâfız Şems ed-dîn Muhammed Şîrâzî'nin şairlik dışında dönemin musikisi ve satranç ile ilgilendiği de bilinmektedir.

İncelenen yazma eserlerin içerisinde Hâfız Şîrâzî'nin portre ve tam boy olarak minyatürleri yer almaktadır.

1.2. Hâfız Divanı

Hâfız Şems ed-dîn Muhammed Şîrâzî yaşamını araştırmaya ve okumaya önem vermiş bu yüzden de gazellerini kitap haline getirememiştir. Hâfız Şîrâzî'nin gazelleri aşktan, şaraptan, dünya güzelliklerinden bahseder ve Divan'da kullanılan dil Farsçadır. Yıllar içerisinde bu kitap birçok kez çoğaltılmış ve başka dillere çevrilmiştir. Hâfız Şîrâzî şiirlerini kendisi kaleme almadığı için nüshalar arasında sayfa sayılarında farklılıklar ve çoğaltan kişilerin eklemiş olduğu yorumlamalar görülmektedir. Türkiye'de çeşitli kütüphanelerde elliye aşkın nüshası bulunmaktadır. Şöhreti Hindistan, Irak, Türkiye, Ortadoğu ülkelerinin yanında bazı Avrupa ülkelerine de yayılmıştır. Sadece bulunduğu dönemde değil; daha sonra da Hâfız Divanına ilgi büyüktür. Abdülbâki Gölpınarlı kitabının önsözünde Türkiye'de Hafız Divanı'nın, Mesnevi ve Gülistan'dan sonra en fazla okunan Farsça eser olduğunu ifade etmiştir (Editör İnal, 2017: 32).

19. yüzyılda yaşayan ve Osmanlı tarihi araştırmalarıyla tanınan tarihçi Joseph von Hammer Hâfız Divanını da çevirmiştir. Bu çeviriyi okuyan Johann Wolfgang von Goethe Hâfız Şîrâzî'nin gazellerinden çok etkilenmiştir. Goethe Hâfız Şems ed-dîn Muhammed Şîrâzî'ye olan hayranlığını kendini Hâfız karşısında durabilmek için geliştirip verimli olmaya çalışmasıyla göstermektedir (Aktaran Özgü,1952:90). Nitekim Hâfız Şîrâzî gibi Doğu şairlerinin etkisinde kalan Goethe "West-östlicher Diwanı" (Doğu-Batının Divanı) adında bir kitap yazmıştır. Goethe bu kitabın bir bölümünü Hâfız-nâme adıyla Hâfız Şems ed-dîn Muhammed Şîrâzî'ye ayırmıştır. Bu bölümü

Goethe, Hâfız Şîrâzî ile karşılıklı konuşur gibi yazmıştır. Konuşma Goethe'nin Hâfız Şîrâzî'ye, onu tanıyanların neden Hâfız dediğini sormasıyla başlar ve Hâfız'ın bu soruya cevabı da Kur'anı değiştirmeden aklında tutması ve kendini hafızasına adaması olmuştur (Çeviri Özkan, 2017:187). Böylece konuşma karşılıklı diyaloglar şeklinde devam eder.

Hâfız Şems ed-dîn Muhammed Şîrâzî'den etkilenen sadece Avrupalı şairler olmamıştır. Mehmet Kanar'a göre Şeyhî, Ahmet Paşa, Fuzuli, Bakî, Nedim, Şeyh Galib, Yahya Kemal gibi birçok şair Hâfız Divanını örnek almıştır (Kanar, 2011:11).

Hâfız Divanı fal kitabı olarak da kullanılmıştır. Falını öğrenmek isteyen kişiler kitabı eline alır ve rastgele bir sayfasını açar ve sayfada yazanların falı olduğuna inanır. Fala bakılırken okunan Ey Hâfız-ı Şîrâzî / Ber mâ nazar endâzî / Men tâlib-i yek fâlem / Tû kâşif-i her râzî şeklindeki tekerlemenin içeriğinde, Hâfız'dan kendileri hakkında bir sır istemektedirler ve Hâfız Şîrâzî'nin bu sırrı ortaya çıkardığı ifadeleri yer almaktadır (Yazıcı, 1996:105). 9. Konyaaltı kitap fuarında Abdülbaki Gölpınarlı'nın Hâfız-ı Şîrâzî adlı kitabı tanıtan kitapçının bu kitabın fal kitabı olarak kullanıldığını söylemesi de 21. yüzyılda da bu fala bakma geleneğinin devam ettiğini göstermektedir.

1.3.Hâfız Şems ed-dîn Muhammed Şîrâzî'nin Yaşadığı Devir

Bir devletin sanat ortamının gelişmesinde yönetici kısım ve kurumları önemli bir etken olarak görülmektedir. Fakat tasavvuf devletten bağımsız olarak gelişmektedir. Bunun sebebi tasavvufun Allah'a manen ulaşma çabası yani yönetim ve maddiyatla ilgilenmemesidir. Bir tarihlendirme yapmak gerekirse; Kaplan Üstüner'e göre tasavvuf şiiri kendini 10. yüzyıl sonu ile 11. yüzyıl başlarında göstermeye başlamıştır (Üstüner, 2008: 275). 14. yüzyılda tasavvuf şiiri büyük gelişme göstermiştir. Fakat daha sonra tasavvufa olan ilgi azalmıştır.

14. yüzyılda ülkedeki kötü olan siyasi durum nedeniyle çıkan taht kavgalarından sonra ülke büyük aileler tarafından paylaşılmıştır. Hâfız Şems ed-dîn Muhammed Şîrâzî'nin yaşadığı bölgede İncü hanedanlığı hüküm sürmeye başlamıştır. Bu dönemde sürekli çıkan beylikler, İlhanlılar ve Çobanlılar'ın taht kavgalarının sonucunda ülkede hükümet sürekli el değiştirmiştir (Özçöllü, 2013:8). Daha sonra Moğol istilalarıyla Timur'un hakimiyeti altına giren bölgede, dönemin sanatçılarından vergi almaya başlamıştır. Timur ile Hâfız Şems ed-dîn Muhammed Şîrâzî'nin bu dönemde karşılaştığı

bilinmektedir. Bu görüşmede Timur Hâfız'ın "Eger an Turk-i Şirazi bedest ared dil-i mara, Be hal-i hinduyeş bahşem Semerkand-u Buharara" (Şirazlı Türk güzelin yanağındaki bene Semerkand ve Buharayı bağışlarım) beyitine karşılık iki büyük şehri sevgilinin sadece benine nasıl feda ettiğini sormaktadır. Hâfız da cevap olarak yıpranmış ve yırtılmış kıyafetlerini göstererek bu kadar kolay bağışladığından dolayı bu halde olduğunu söylemiştir (İnal, 2017: 12).

Minyatür İslamiyet öncesinde ortaya çıkan ancak en büyük gelişmeyi İslamiyet ile gösteren bir sanattır (Kuban,2015: 9). Hafız Şirazi İncû hanedanlığı döneminde yaşamıştır. Bu dönemde minyatürler zeminleri kırmızı renkte ve paftaları metin arasına yerleştirilmiş olarak uygulanmaktadır (Çağman, Tanındı, 1979:15). Timur döneminde minyatür sanatı hanedan üyeleri tarafından ilgi görmüş ve himaye altına alınmıştır. Abdülay adlı minyatür sanatçısı Timur'un atolyesinin başında bulunmaktaydı (Beksaç, 2000: 435). Bu da Timur'un minyatür sanatına verdiği değeri göstermektedir. Ancak minyatür sanatı, Timur'un 14. yüzyılın sonunda İran'ı işgal etmesinden dolayı daha çok 15. yüzyılda gelişme göstermektedir.

BÖLÜM 2: HÂFİZ DİVANI'NIN CİLT VE MİNYATÜRLÜ SAYFALARININ İNCELENMESİ

Bu bölümde Türkiye yazma eserler kurumundan dijital belge olarak alınmış olan 06 hk 1006, 06 hk 262 ve 45 hk 2658 arşiv numaralı yazma eserlerin katalog sistemi oluşturulmuştur. Eserler tarihlerine göre en eskiden yeniye doğru sıralanmıştır. Miladi 1579 tarihli 06 hk 1006, miladi 1690 tarihli 06 hk 262 ve tam tarihi belirsiz ancak 17. yüzyılda yazılmış olan 45 hk 2658 arşiv numaralı nüshalar katalog sistemi oluşturularak analizleri yapılmıştır.

2.1. Arşiv Numarası 06 hk 1006 Olan Nüsha'nın Süsleme Özellikleri

Kitabın adı	: Hâfız Divanı
Müellifi	: Hâfız Şems ed-dîn Muhammed Şîrâzî
Bulunduğu yer	: Ankara Milli Kütüphane
Koleksiyon	: Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi
Yaprak sayısı	: 158
Eser ölçüleri	: 27,5x18 cm
Dili	: Farsça
Tarihi	: Miladi 1579

27,5x18 cm ebadında olan yazmanın cilt kabı açık kahverengi deridir. Ön ve arka kapak aynı özellikleri taşımaktadır. Eserin cilt süslemesi gömme şemse, salbekler ve zencerekten oluşmaktadır.

Yazmanın iç kabında daire formunda bir geometrik bir sembol bulunmaktadır, karşı sayfasında ise mavi renkli battal ebru bulunmaktadır. Bunun yanında yazma eserde, kitaba ait olmayan, bir dönem bazı şahısların fikirlerini beyan etmek için yazdıkları ve divan içerisine koydukları iki adet not bulunmaktadır. Latin alfabesiyle 3/1/1948 tarihinde yazılmış olan notta kitaplık kaydı ve katalog numarası belirtilmiştir. Notun içeriğinde ise yazı türü, eksik olan sayfalar ve minyatürlü sayfalar belirtilmiştir. Osmanlıca yazılmış olan diğer not Ali Ayhan tarafından latin alfabesine çevrilmiştir. Metinde; "... varak rakamı 43 şimdi varak rakamı ... olan varakta tashiye bu divanın kim tarafından ne suretle teberrü edildiğini bildiriyor ve (ne yazık ki baş tarafındaki dördüncü sahifeye kadar olan ve pek sanatkarane minyatürleri taşıdığı anlaşılan yapraklar eksiktir) diyorsa da böyle enfes ta'likle yazılı bir kitabın kenarına ve hatta

vasatına kalem karıştırmakta ikinci bir yazık değil midir? Bu malumatı ayrıca bir kağıda yazıp kitabın sonuna yapıştırmak daha münasip olmaz mıydı?” ifadeleri yer almaktadır. Böylece bu notun 43a sayfasındaki bazı kısımları silinmiş olan yazıya tepki olarak yazıldığı anlaşılmaktadır.

Yazmanın tarihi, son sayfasına 1579 olarak not edilmiştir.

Yazmada bulunan el yapımı kağıt renk olarak iç ve dış kısımda farklılık göstermektedir. Sayfanın metin kısmı cetvelle ayrılmış ve bu bölümün kağıdı nohudi renklidir. Cetvelin dışında kalan bölümün ise kağıdı mavi renklidir. Metin iki sütun üzerine on bir satır olarak nesih talik hat ile yazılmıştır. Metini içine alan cetvellerin ölçüleri 17,5x10,5 cm'dir.

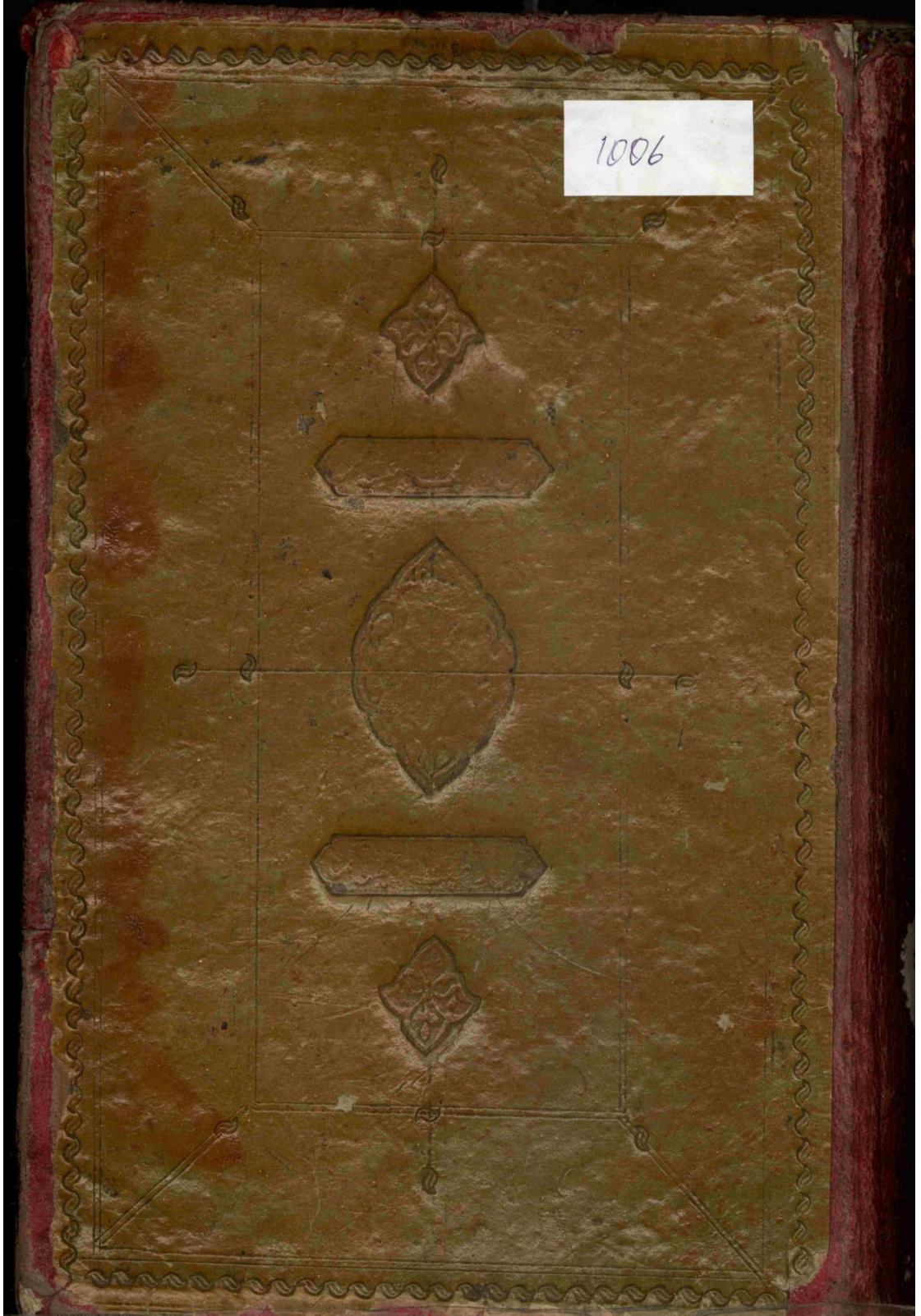
Kitabın 4a-b, 5a, 6a, 11b, 33a, 43 numaralı sayfalarında minyatürler bulunmaktadır. 6a, 11b, 33a, 43a numaralı sayfalarda minyatürler cetvellerin içinde iken 4b ve 5a sayfalarında cetvelin dışında sadece tahrir ile hayvan figürleri bulunmaktadır. Bunun yanında 4a numaralı sayfada ise hem cetvelin iç bölümünde minyatür hem de cetvelin dışında tahrir şeklinde uygulanan hayvan figürleri bulunmaktadır.

Yazma eserin sayfalarında rutubetten dolayı lekeler ve yırtılmalar bulunmaktadır. Eserin sayfalarında restorasyon yapıldığı görülmektedir. Restorasyon çalışması bazı sayfalarda iç kapakta bulunan ebru renginde kağıt yapıştırılarak yapıştırılırken bazılarında bant ile yapıştırılmıştır.

2.1.1. Katalog 1

06 hk 1006 arşiv numaralı yazma eserin katalog sistemi sayfa numarasına göre oluşturulmuştur. Katalogun içeriğinde analiz, sayfanın resmi ve çizimi sırasıyla yer almaktadır.

Katalog 1a: Cilt Kabı

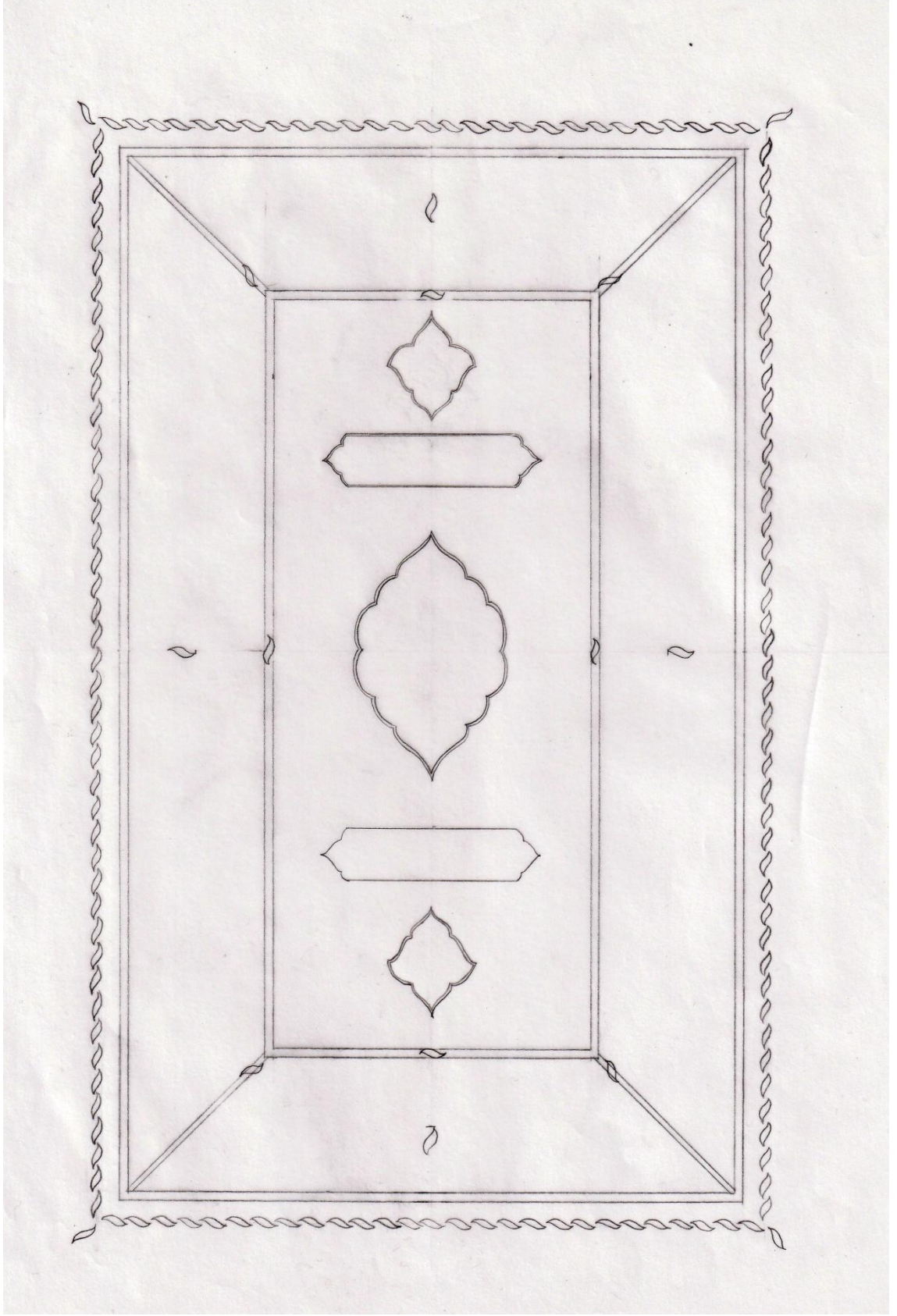
Resim 1: Arşiv numarası 06 hk 1006 olan nüshanın ön cilt kabı

Resim 2: Arşiv numarası 06 hk 1006 olan nüshanın arka cilt kabı

Çizim 1: Arşiv numarası 06 hk 1006 olan nüshanın cilt kabı

Yazma eserin ön ve arka cilt kabı kahverengi renkte deri ve aynı kompozisyon kullanılmıştır. Cildin kompozisyon tasarımı $\frac{1}{4}$ simetrik olarak tasarlanmıştır. Ortada bulunan oval şemse $\frac{1}{4}$ simetrik dendanlarla, salbekler $\frac{1}{2}$ dendanlarla plan şeması oluşturulmuştur. Yazma eserdeki yıpranmalardan dolayı şemse ve salbekler içerisindeki motifler kaybolmuştur. En dışta dolgun S motifi formunda çizilmiş zencerekler bulunmaktadır. Şemse ve salbeklerin bulunduğu bölümün dışına ve zencereklerin içerisine cetveller çekilmiş ve burada geometrik bir pafta oluşmuştur. Aynı zamanda cetvellerin köşelerinden birbirine birleştiği başka bir cetvel kullanılmıştır. Zencereklerde kullanılan S motifleri içte bulunan cetvelin ortasında ve köşelerdeki cetvellerde birer motif olarak uygulanmıştır. Bunun yanında oluşan geometrik paftaların ortasında da aynı S motifi mevcuttur.

Kap içinde tam sayfa battal ebru yapıştırılmıştır. Bu sayfanın karşısında sonradan yapıldığı anlaşılan, pergel ve kurşun kalem ile yapılmış geometrik çizim yer almaktadır.

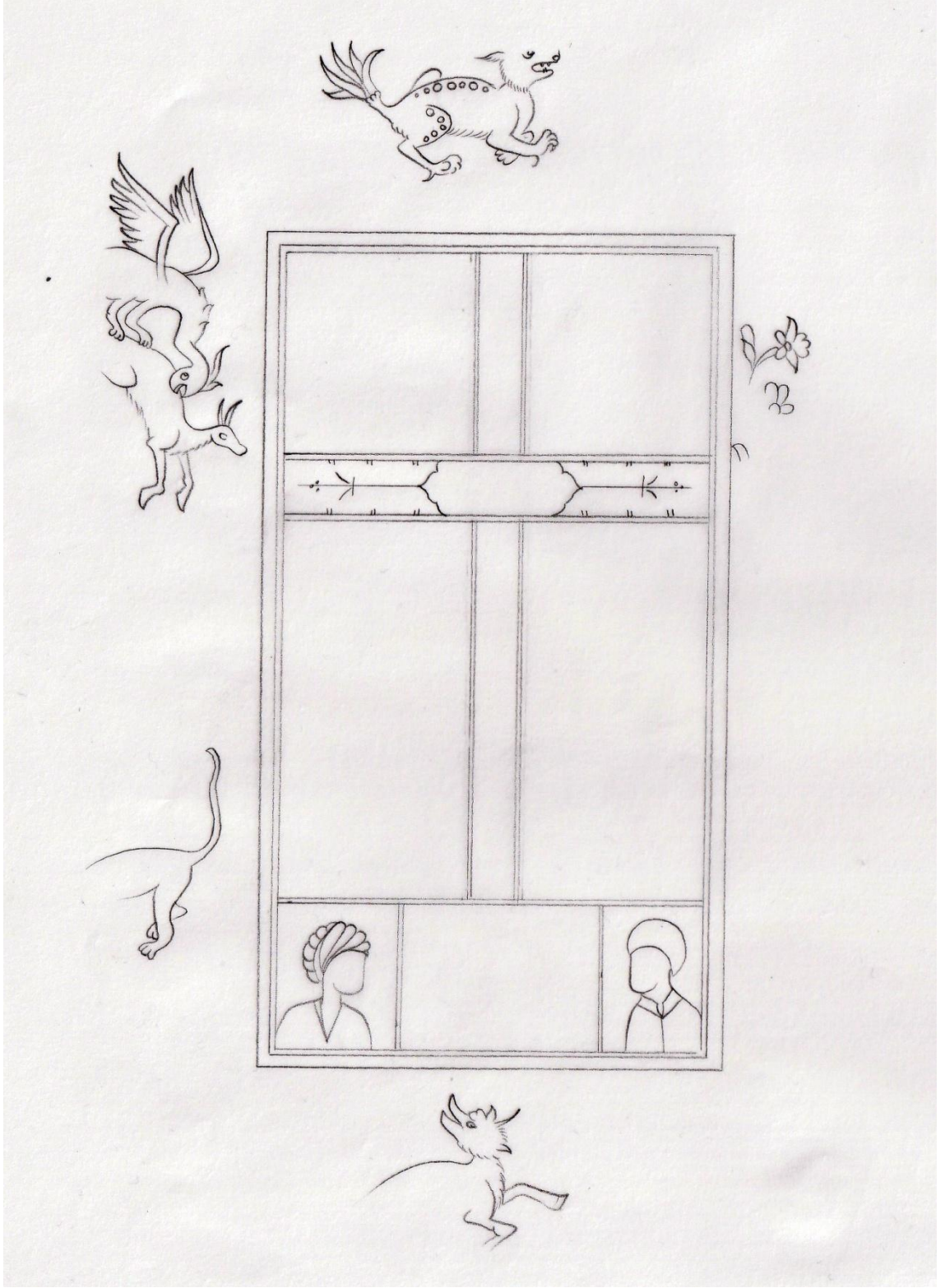
Her iki cilt kabında da yıpranma ve dökülmeler görülmektedir. Ön cilt kabının kenarlarında, zencerek ve kap yüzeyinde derilerde kopma ve dökülmeler görülmektedir. Arka kaptaki ise deride yıpranma daha fazla görülmektedir. Alt kenar zencerek ile birlikte, dikişin bulunduğu kenar ciltten ayrılmıştır. Bunun dışında rutubetten dolayı bezeme kısmında kabarmalar meydana gelmiş ve buradada deri koparak ayrılmıştır.

Katalog 1b: Varak Numarası 4a Olan Sayfa

Resim 3: Arşiv numarası 06 hk 1006 olan nüshanın 4a varak numaralı sayfası

Çizim 2: Arşiv numarası 06 hk 1006 olan nüshanın 4a varak numaralı sayfası

Sayfada metnin bulunduğu kısım cetveller ile bölümlere ayrılmıştır. Metin on bir satır ve iki sütun olarak yazılmıştır. Üçüncü satırdan sonra altın ve sülyen cetveller ile metinden ayrılmış başlık bulunmaktadır. Dendanlı bir başlık içi sıvama altın ile doldurulmuş, dikdörtgen alan içerisine ½ simetrik olarak yerleştirilmiştir. Dendanlı kısmın ortasından sayfaya paralel olarak sağ ve sol yanda lacivert tığlar yerleştirilmiştir. Bunun yanında cetvel üzerinde belirli aralıklarla yapılmış lacivert renkte noktalar bulunmaktadır. Yazma eserin rutubetli bir ortamda bulunduğu görülmektedir. Zira, iplik ve tığlardaki renkte dökülmeler görülmektedir.

Metnin son iki satırı altın cetvel ile ayrılmıştır. Bu bölümde ortada yazı, sağ ve solda ise, iki minyatür bulunmaktadır. Her iki minyatür de dikdörtgen cetvel içerisinde birer figürden oluşmaktadır. Minyatürlerin bulunduğu zemin lacivert renktedir. Her iki paftadaki erkek figürlerinin yüzlerinde, kıyafetlerinin görünen bölümlerinde ve zeminde dökülmeler görülmektedir. Figürlerin duruşu birbirleri ile konuştukları hissi vermektedir.

Varağın metin dışında kalan kısımda çizgisel olarak uygulanmış olan çeşitli hayvan figürleri ve bitki motifi bulunmaktadır. Sayfanın sol kenarında bir ceylan ve onu pençeleri ile yakalamış yırtıcı bir kuş sahnesi bulunmaktadır. Sol kenarda, alt kenarda ve üst kenarda mitolojik bir hayvan (chilin olabilir) figürü görülmektedir. Sağ kenarda bitkisel bir yarı stilize çiçeklerden oluşmuş tasarım bulunmaktadır. Ancak; sayfadaki yırtılmadan dolayı bu tasarımın bir kısmı kaybolmuştur.

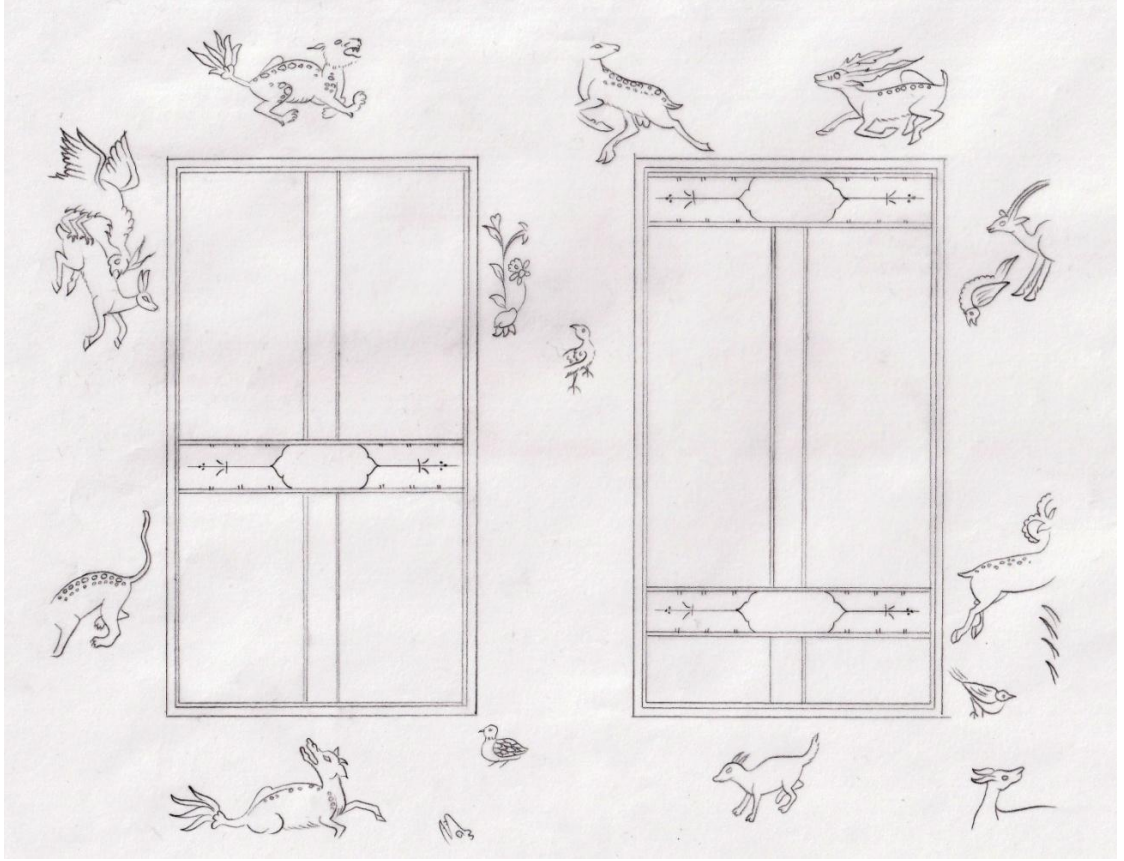
Sayfanın geneline bakıldığında, suyun tahribatından oluşan, kırıksıklıklar, dökülme ve yırtılmalar görülmektedir. Sayfalar arasındaki dikiş kısmında kopmaların mevcut olduğu, cetveller üzerine yapıştırılan mavi renkteki battal ebrudan varak üzerinde restorasyon çalışması yapıldığı anlaşılmaktadır.

Katalog 1c: Varak Numarası 4b ve 5a Olan Sayfalar

Resim 4: Arşiv numarası 06 hk 1006 olan nüshanın 4b ve 5a varak numaralı sayfaları

Çizim 3: Arşiv numarası 06 hk 1006 olan nüshanın 4b ve 5a varak numaralı sayfalar

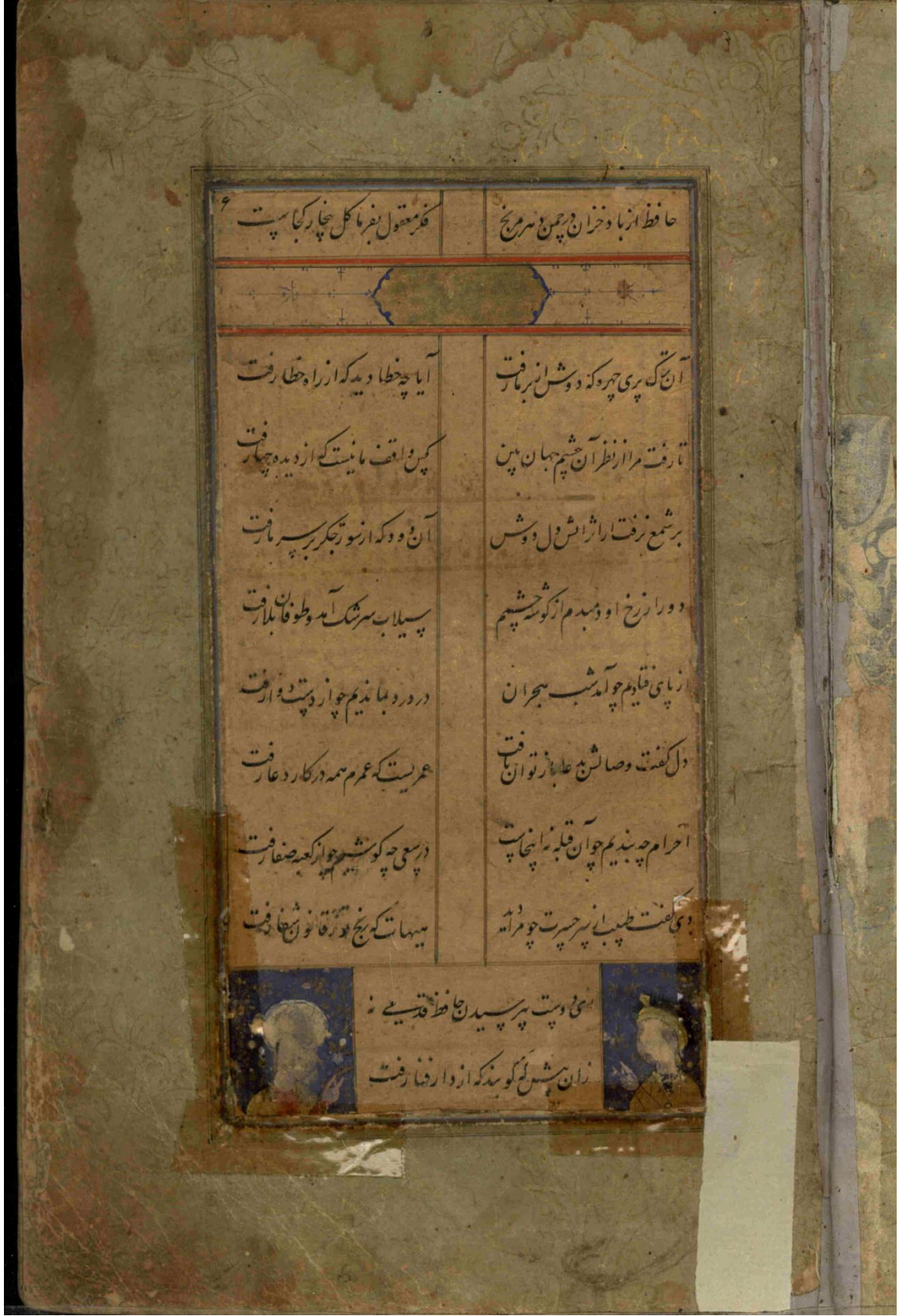

Karşıklı iki sayfada bulunan hayvan figürlü minyatürler metnin yer aldığı cetvellerin dışında bulunmaktadır. Sayfada bulunan hayvan figürleri ve bitki motifleri çizgisel olarak, nüanslı şekilde uygulanmıştır. Metin içerisinde satırlar arasında 4a varak numaralı sayfada bulunan başlıkğın aynısı uygulanmıştır.

5a varak numaralı sayfada bulunan minyatürler 4a varak numaralı sayfa ile birebir aynıdır. 4b numaralı sayfada ise farklı noktalara konumlandırılmış, birbirlerini kovalarmış, ya da birşeyden kaçarmış gibi çizilmiş hayvan figürleri bulunmaktadır. Sayfanın üst kısmında, aynı yöne koşan üst kenarda iki ceylan ve sayfanın altında bir başka ceylan figürü bulunmaktadır. Sayfanın sağ kenarında, eserin orjinal ölçüleri dışında kalan, birinin baş bölümü ve ön ayakları, diğerinin arka ayaklarının olduğu kısmı ve ön ayakları hariç gövdesi görünen, iki ceylan figürü bulunmaktadır. Bu ceylanların hemen yanında birer kuş figürü bulunmaktadır. Kuşlardan birinin başı aşağıda ayakları havada çizilmiştir. Dikiş bölümünde sayfanın orta kısmında kuyruğu kağıdın yırtılmasından dolayı yok olmuş bir kuş figürü daha bulunmaktadır. Figürlerin hepsi tek renk ve nüanslı tek çizgi ile çizilmiştir.

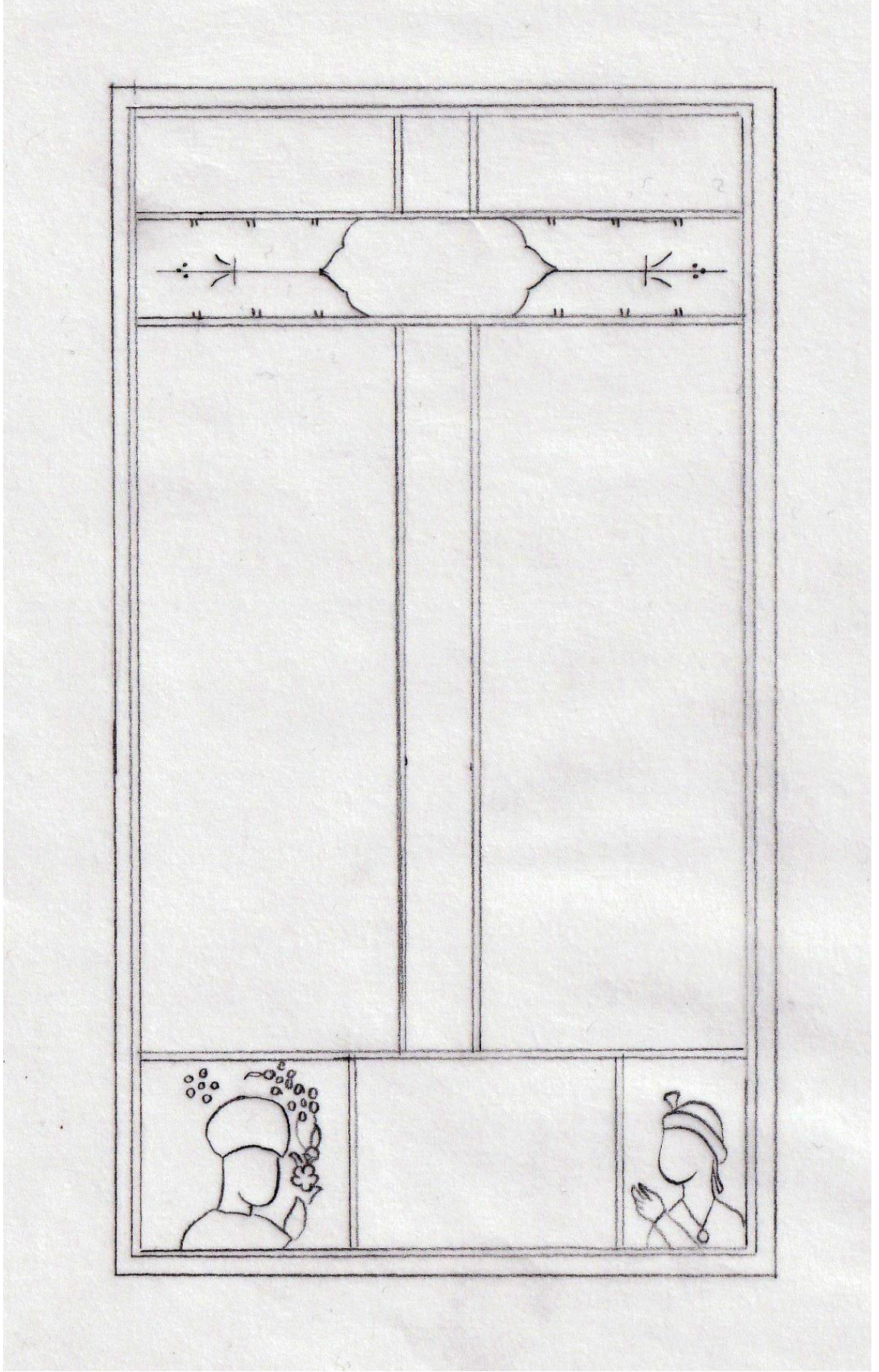
Her iki sayfada restorasyon görmüştür. Cetveller onarılırken 4a varak numaralı sayfada olduğu gibi yazı metninin alt bölümlerinde yer alan bazı kısımlar mavi renkli battal ebru yapıştırılarak onarılmıştır. Sayfaların dikiş kısmının birleşim noktalarına yapıştırılan kağıttan sayfaların bu kağıtlarla sağlamlaştırılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Katalog 1d: Varak Numarası 6a Olan Sayfa

Resim 5: Arşiv numarası 06 hk 1006 olan nüshanın 6a varak numaralı sayfası

Çizim 4: Arşiv numarası 06 hk 1006 olan nüshanın 6a varak numaralı sayfası

Varakta on bir satır yazılmış olan metnin ilk satırından sonra yazmanın genelinde bulunan başlık bölümlerinin birebir aynısı olan süsleme özellikleri görülmektedir. Minyatürler sayfa sonundaki iki satırın sağ ve solunda bulunan iki erkek figürünün portrelerinden oluşmaktadır. Bu bölüm altın cetvel ile metinden ayrılmıştır. Figürlerin yer aldıkları zemin rengi laciverttir. Yüzlerinin olduğu bölümler silinmiş ya da dökülmüştür. Ancak birbirleri ile iletişim halinde oldukları duruşlarından ve el hareketlerinden anlaşılmaktadır. Sağ paftadaki tabip olan erkek figüre, sol paftadaki Hafız şirazi soru sormaktadır (Çeviren Dr. Öğr. Üyesi Ali Khalighi). Tabip bilinen anlamında fiziksel bir rahatsızlığı tedavi eden bir doktor değil, kalp doktoru anlamında kullanılmıştır. Sol paftada bulunan figürün elinde bahar dalına benzer bir çiçek tuttuğu görülmektedir.

Sayfada restorasyon hataları görülmektedir. Figürlerin yer aldıkları kısmın üzerine bantlar yapıştırılmıştır. Muhtemelen altın ayarının düşük olmasından kaynaklı olarak cetveller kırılmış ve sayfalar bu bölümlerden kopmuştur. Kopuk bölümleri birleştirmek için de şeffaf yapışkanlı bant kullanılmıştır. Sayfanın dikiş kısmına yakın bir bölümüne de tamir amaçlı, sayfa renginden farklı bir renk kağıt parçası yapıştırılmıştır.

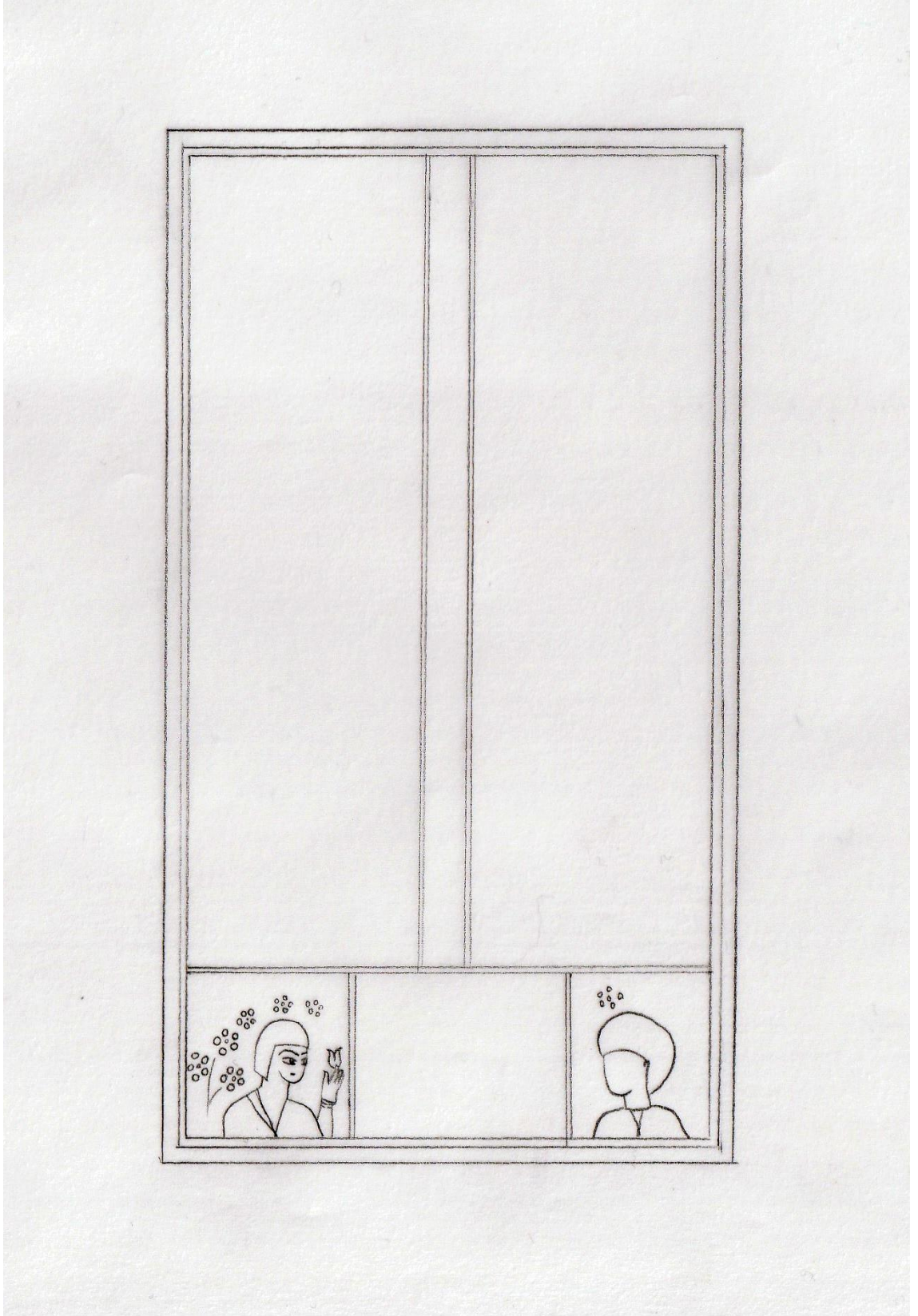

Katalog 1e: Varak Numarası 11b Olan Sayfa

Resim 6: Arşiv numarası 06 hk 1006 olan nüshanın 11b varak numaralı sayfası

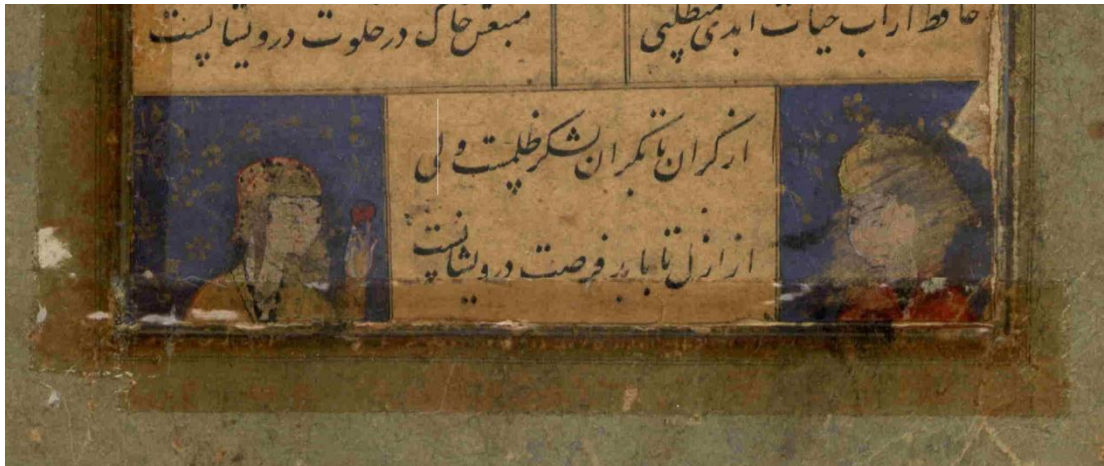

Çizim 5: Arşiv numarası 06 hk 1006 olan nüshanın 11b varak numaralı sayfası

Sayfada metin on iki satır olarak yazılmıştır. Minyatürler 4a ve 6a varak numaralı sayfalarda olduğu gibi son iki satıra konumlandırılarak aynı kompozisyon şeması kullanılmıştır. Sayfanın solunda ve sağında birer erkek portresi bulunmaktadır. Minyatürlerin zemini laciverttir ve altın ile yapılmış penç motifleriyle süslenmiştir. Sağ köşede tasvir edilen Hafız'ın yüzü tamamen silinmiştir; ancak sol köşede bulunan figürün yüzü görülmektedir. Güzel ve narin yüzlü erkek figürün gösterişli bir devran kralı olmasına rağmen içinde derviş ruhu olduğu sayfadaki metin içinde bahsedilmektedir (Çeviren Dr. Öğr. Üyesi Ali Khalighi). Sol paftada bulunan figürün başlığı yazma eserdeki diğer figürlerin başlıklarından farklılık göstermektedir. Saçı tamamen örten sarı zemin üzerine siyah noktalı başlık başa sıkıca oturtulmuştur. Kadın figürünün elinde net olarak görülemeyen, kırmızı renkli meyva veya çiçek başı olarak nitelendirilebilecek bir nesne bulunmaktadır. Yine bu sayfada da iki figürün bir sohbet halinde oldukları görülmektedir.

Bu varakta da restorasyon sol ve alt cetvel üzerinde, boydan boya bant yapıştırma ve metnin cetvelinin sağ bölümünün üstünde, küçük bir gelgit ebrulu kağıt yapıştırılarak tamamlanmıştır. Yazma eserdeki diğer sayfalardan farklı olarak metin üzerinde oluşan bir yırtık üzerinde de kağıt yapıştırılarak onarımı yapılmıştır. Sayfada kırışıklıklar yanında sağ tarafta ve üst kenarda su lekeleri bulunmaktadır.

Resim 7: 06 hk 1006 arşiv numaralı nüshanın 11b varak numaralı sayfasındaki bant ile restorasyonu

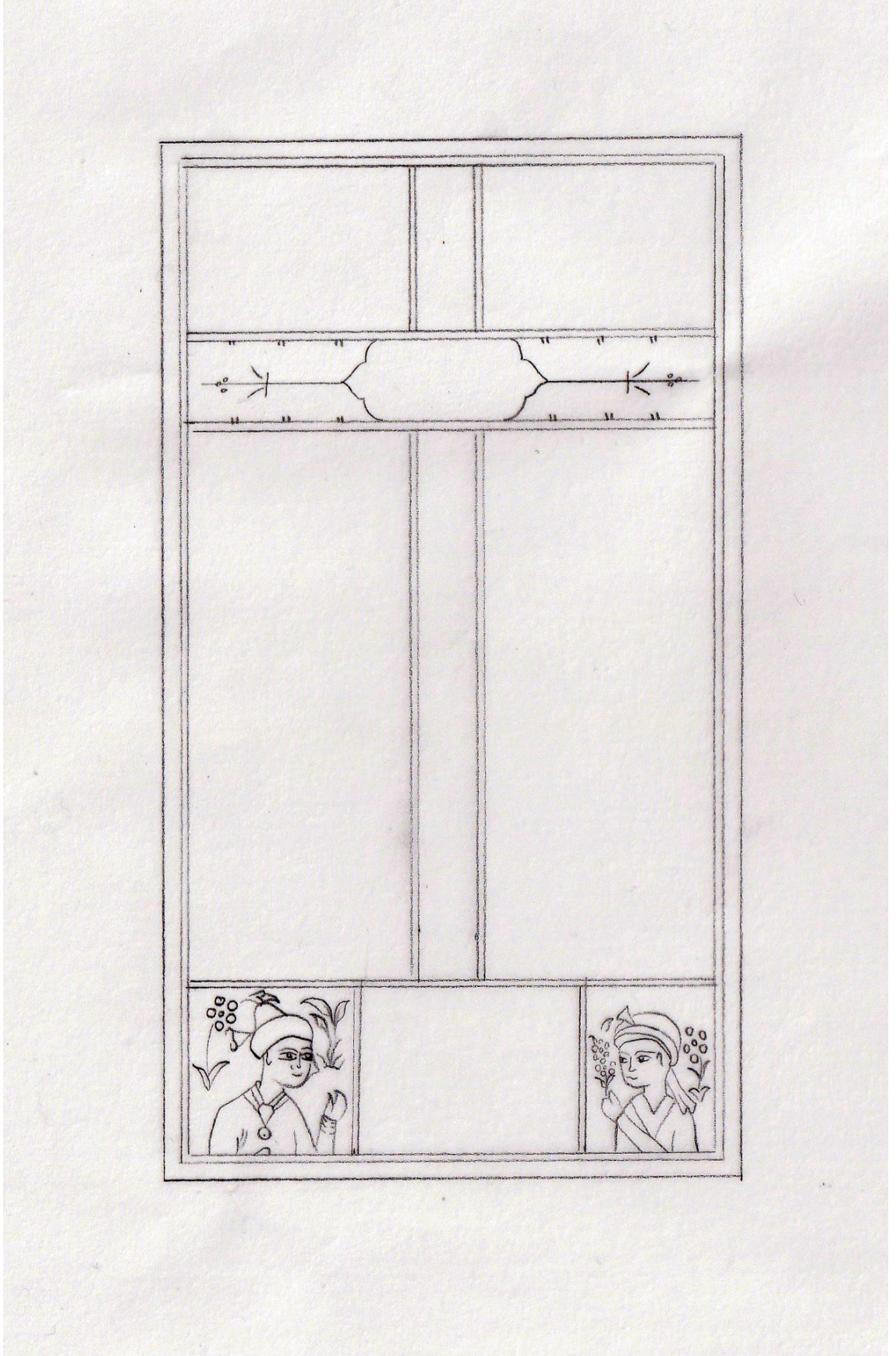

Katalog 1f: Varak Numarası 33a Olan Sayfa

Resim 8: Arşiv numarası 06 hk 1006 olan nüshanın 33a varak numaralı sayfası

Çizim 6: Arşiv numarası 06 hk 1006 olan nüshanın 33a varak numaralı sayfası

Sayfada metin bölümü on bir satır olarak ve farklı paftalara ayrılarak yazılmıştır. İlk dokuz satır iki sütun şeklinde yazılmış ve ikinci satırdan sonra yer alan başlık, diğer varaklarda olduğu şekliyle yer almıştır.

Minyatürler son iki satırın bulunduğu kısımda konumlandırılmıştır. Metinde Mensur adındaki padişah ve sevgilisinden bahsedilmekte ve içeriğinde Hâfız padişahın şöhretinin ve fetihlerin aya kadar ulaşmasıyla ilgili bazı beyitler yazmıştır (Çeviren Dr. Öğr. Üyesi Ali Khalighi). Padişah şahitine (sevgilisine) aşkının saman alevi gibi parlayan bir aşk olduğundan bahsetmektedir. Lacivert zemin üzerinde sağ ve sol paftalarda bulunan iki figür ve bitkisel motifler bulunmaktadır. Bitkisel motifler altın ile uygulanmıştır. Figürlerin yüzlerinde diğer sayfalarda görülen yıpranma ve dökülmelerin olmadığı; kaşları bitişik narin hatlı iki figürün ellerinde çiçekler bulunmaktadır. Sağda bulunan figürün elindeki bahar dalı gibi, soldakinin ise, penç ve goncalardan oluşan bir çiçek dalı gibidir. Kıyafetleri göğüs hizasında kesilmiş olan figürlerin sağdakinin kadın, soldakinin ise, erkek figürü oldukları görülmektedir. İki figürün başlıları farklıdır. Erkek figürünün saçının zülûf şeklinde yanaklarından aşağıya doğru çizildiği görülmektedir. Figürlerin kıyafetlerinin renkleri rutubetten dolayı buldukları paftaların sınırlarından taşarak dağılmıştır. Bunun sonucu olarak, kadın figürün dekoltesinde yeralan altınlı bölümün bir kolye mi, yoksa kıyafetin bir parçası mı olduğu anlaşılamamaktadır. Erkek figürün yaka kısmı düğmelerle birleştirilmiştir. Karşılıklı bulunan bu figürlerin kıyafetlerinde altın kullanılmasından dolayı padişah Mensur ve sevgilisinin tasvir edildiği anlaşılmaktadır.

Sayfanın dikiş kısmına gelen bölümde kopan bölüm mavi renkte bir kağıt yapıştırılarak onarılmıştır.

Katalog 1g: Varak Numarası 43a Olan Sayfa

Resim 9: Arşiv numarası 06 hk 1006 olan nüshanın 43a varak numaralı sayfası

Çizim 7: Arşiv numarası 06 hk 1006 olan nüshanın 43a varak numaralı sayfası

Sayfada kompozisyon cetvellerin içini dolduracak şekilde oluşturulmuştur. Sağ üst ve sol alt köşede ikişer satır metin bulunmaktadır.

Minyatürlü sayfada kahverengi bir tepenin üzerinde iki erkek figürü sohbet halinde nakşedilmiştir. Başları sarıklı iki figürün kıyafetleri iki parçalı ve sadedir. Taşlı ve çiçekli zeminde dik bir duruş sergilemektedirler. Tepenin üzerinde duran figür bir nar ağacının önünde yer almaktadır. İkisi yapraklı, biri meyvalı olan üç nar ağacının bulunduğu tepenin fonu firuze renklidir. Kayalarla nihayetlenen tepede dalları rüzgarla savrulan bir ağaç, altın bir gökyüzünün önünde yer almaktadır. Sayfanın üzerinde bulunan ve altın zemin üzerinde sadece başı ve sağ kolu görünen bir erkek figürü ise, lacivert bir zeminle paftalanmış, yine sadece başı ve sol kolu görünen başka bir erkek figürü ile sohbet etmektedir. Tam boy portre olan figürlerin oldukça uzağındaymış gibi görülen bu erkek figürleri kompozisyonda bir perspektifin uygulandığına delalet eder gibi, küçük olarak nakşedilmişlerdir. Metnin içeriğinde bu iki erkeğin Mevlâna ve Şems'in arasındaki ilişkiye benzer bir durum yer almaktadır (Çeviren Dr. Öğr. Üyesi Ali Khalighi).

Cilt kabının iç bölümünde bulunan notta bahsi geçen yazı bu sayfada bulunmaktadır. Yazı cetvellerin dışına üst kenara yazılmıştır.

Sol cetvele dayalı ağaçta, ön plandaki figürlerin kıyafetleri, yer bitkileri ve zemin renginde dökülme görülmektedir. Aynı zamanda renklerde dağılmalar da görülmektedir.

Restorasyon çalışmasının yalnızca cetvel üzerine yapıldığı görülmektedir. Sayfanın birleşim noktasında ve sağ alt köşede bulunan yırtılmalara müdahale edilmemiştir. Aynı zamanda sayfada kırışıklıklar ve su lekeleri bulunmaktadır.

2.2. Arşiv Numarası 06 Hk 262 Olan Nüsha'nın Süsleme Özellikleri

Kitabın adı	: Hâfız Divanı
Müellifi	: Hâfız Şems ed-dîn Muhammed Şîrâzî
Bulunduğu yer	: Ankara Milli Kütüphane
Koleksiyon	: Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi
Yaprak sayısı	: 173
Eser ölçüleri	: 19x12 cm
Dili	: Farsça
Tarihi	: Miladi 1690

19x12 cm ebadında olan yazma eserin cilt kabı mukavvadan oluşmaktadır ve süsleme unsuru bulunmamaktadır. Kap içinde, kitabı yazan hattat, eserin yazılma tarihi ve yazı türünün bulunduğu bir not bulunmaktadır. Yazma eserde kullanılan el yapımı kağıt nohudi renktedir. Metin bölümünü içine alan cetvel ölçüleri 13,5x7 cm'dir. Metin iki sütun üzerine on dört satır talik hat ile yazılmıştır. Ancak minyatür bulunan sayfalarda satır sayısı değişiklik göstermektedir.

Kitabın 1b ve 2a numaralı sayfasında metnin dışında kalan boşluklar beynessütür tarzında bezenmiştir. Bunun yanında 10a, 17b, 35a, 39a, 44a, 47b, 59b, 74b, 88b, 113b ve 170b numaralı sayfalarda minyatürler bulunmaktadır.

Yazma eserde sayfalara yapıştırılmış olan kağıtlar restorasyon çalışması yapıldığını göstermektedir. Bunun yanında sayfalarda yırtılmalar ve su lekeleri görülmektedir. 1a numaralı sayfada büyük yırtıklar bulunmaktadır.

Kap içerisine yazı türü talik, hattatı Muhammed Ali Mihrali ve tarihi hicri 1102 bilgilerinin bulunduğu bir kağıt yapıştırılmıştır. Hattatı olan Muhammed Ali Mihrali hakkında kaynaklarda bilgi yer almamaktadır.

2.2.1. Katalog 2

06 hk 262 arşiv numaralı yazma eserin katalog sistemi sayfa numarasına göre oluşturulmuştur. Kataloğun içeriğinde analiz, sayfanın resmi ve çizimi sırasıyla yer almaktadır

Katalog 2a: Varak Numarası 10a Olan Sayfa

Resim 10: Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 10a varak numaralı sayfası

Çizim 8: Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 10a varak numaralı sayfası

Sayfada metin iki sütun, altı satır olarak yazılmıştır. Cetvellerin dışında kalan bölümde Farsça bir satır yazı bulunmaktadır. Minyatür ikinci ve üçüncü satırlar arasına dikdörtgen formda konumlandırılmıştır. Metnin içeriğinde sufi din adamına şaraba (dünya işlerine) dönmesini tavsiye etmektedir.

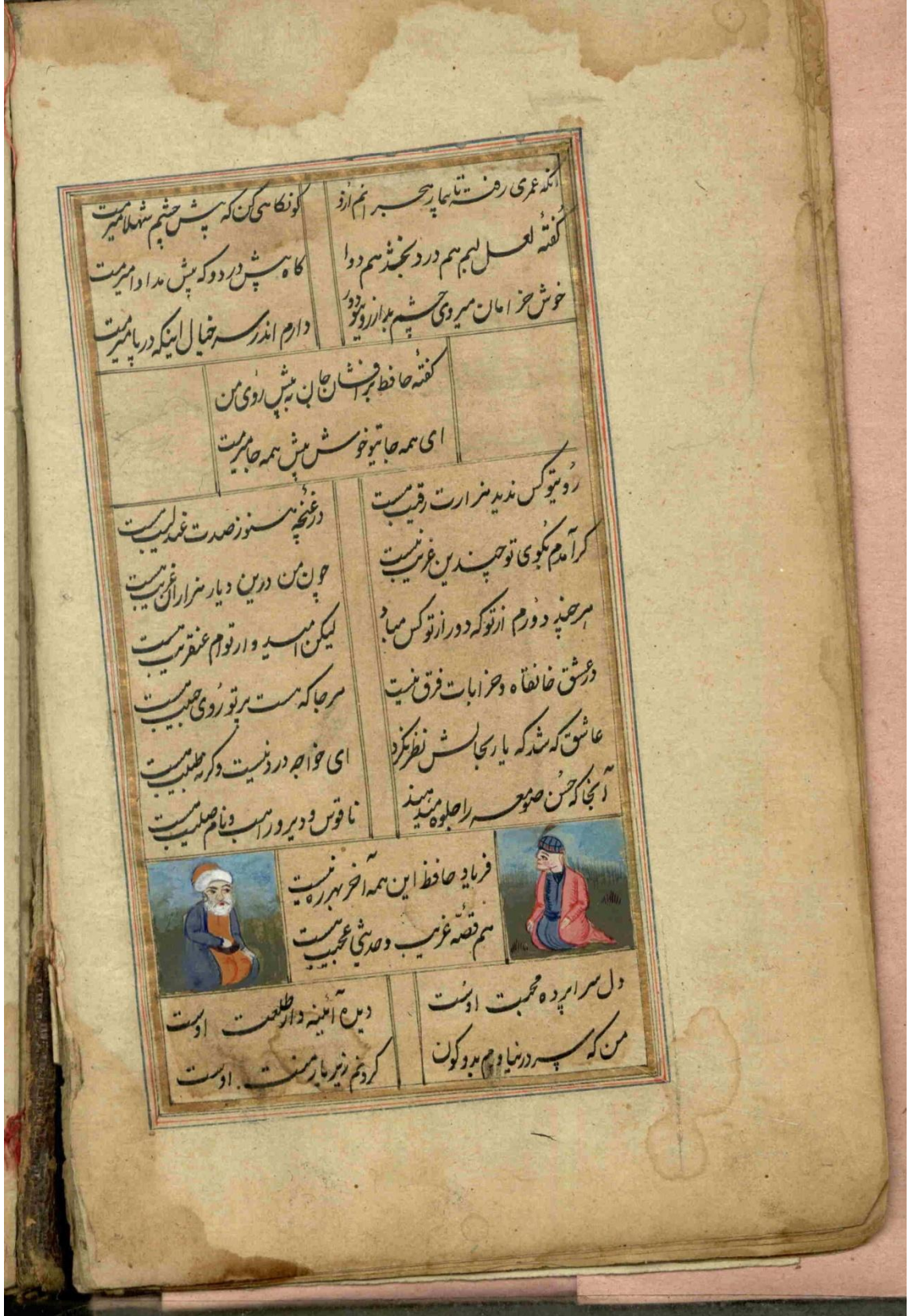
Minyatürün kompozisyonunda iç ve dış mekan kullanılmıştır. Varağın sol kenarında dış mekan olduğunu belirten mimari bir detay görülmektedir. Dış mekandaki bu detay bir bahçeye giriş kapısı ve ayakta durduğu tahmin edilen, bir erkek figürünün üst katta olduğu görülen balkondur. Giriş kapısından balkona kadar olan kısımda gri- mavi renk hakimdir. Balkonu oluşturan bordür, sülyen renkli ve içleri beyaz noktalı, lacivert baklava desenli bir tasarıma sahiptir. Bahçeye giriş kapısının üzerine lacivert renkli, tasarımının rumi mi, çift dallı bir tasarım mı olduğu anlaşılmayan bir bezeme bulunan dar bir bordür yerleştirilmiştir. Bahçenin içi olarak kabul edilebilecek ara mekanda ince gövdeli ve iğne yapraklı dört dallı, kızıl renkli bir ağaç bulunmaktadır. Sarıklı ve sade yağ yeşili giysili, iç gömleği yakasından görünen, beden kısmı balkonun süslemeleri arasından görülmeyen ve mekan içindeki sohbeti izlediği görülen bir erkek figür bulunmaktadır. Bu figürün arkasında ise nohudi fon üzerinde yer alan, bol çiçekli üç ince dalı görünen bir ağaç yer almaktadır.

İç mekan, üst bölümü sağ ve solda iki adet köşebentle başlar. Köşebentlerin içleri, sadece pençlerin tek hat olarak devam eden dallarla birleştirilmiş olduğu ve lacivert zemini doldurmak amacıyla konulmuş, kimi dörtlü, kimi arka arkaya tek hatta yerleştirilmiş beyaz noktalarla bezenmiş tezhipli bir tasarımdan ibarettir. Mekan iki erkek figürün gül kurusu renkte bir halının üzerinde diz çökmüş şekilde sohbet ettiği, tam olarak ne olduğu belirlenemeyen yeşil bir hatla nihayetlenir. Karşılıklı oturmuş bu figürlerin el hareketleri, göz temasları ve duruşlarından iletişim halinde olduğu anlaşılmaktadır. Figürlerin ikisinin de başlarında sikke formunda (külâh-ı mevlevî) yağ yeşili külâhlar bulunmaktadır. Sağdaki bıyıklı ve bitişik kaşlı figürün yağ yeşili kıyafetinin üzeri altın renkli tam olarak şekli belirlenemeyen serpme motifler yer almaktadır ve metinde bu figür din adamı olarak geçmektedir. Metinde Sufî olarak belirtilen soldaki sakallı bıyıklı ve kaşlarının bitişik olduğu görülen figürün sülyen rengi kıyafetinin üzerinde de diğer figürün kıyafetinin üzerindeki serpme motiflere benzer motifler olduğu görülür. Halının üzerinde serbest olarak kabaca çizilmiş kırmızı ve mavi

birbirlerinden farklı hatlar üzerinde devam eden dallardan oluşan, mavi motiflerin nokta şeklinde yer aldığı ve her noktadan bir yaprağın çıktığı görülen, yeşil ve kırmızı yaprakların düzensiz olarak dalların üzerine serpiştirilmiş oldukları bir bezeme bulunmaktadır. İç mekanın duvarı beyaz renktedir ve üzerinde lacivert renkli çimenler, bahar dalı gibi düzenlenmiş bitkisel motifli bezemeler ve kalın gövdesi üzerinde üç ince dallı ve ince dalların daha ince dalara ayrıldığı ve uçlarında palmiye dallarına benzer şekilde yaprakların olduğu görülen, lacivert bir ağaç bulunmaktadır.

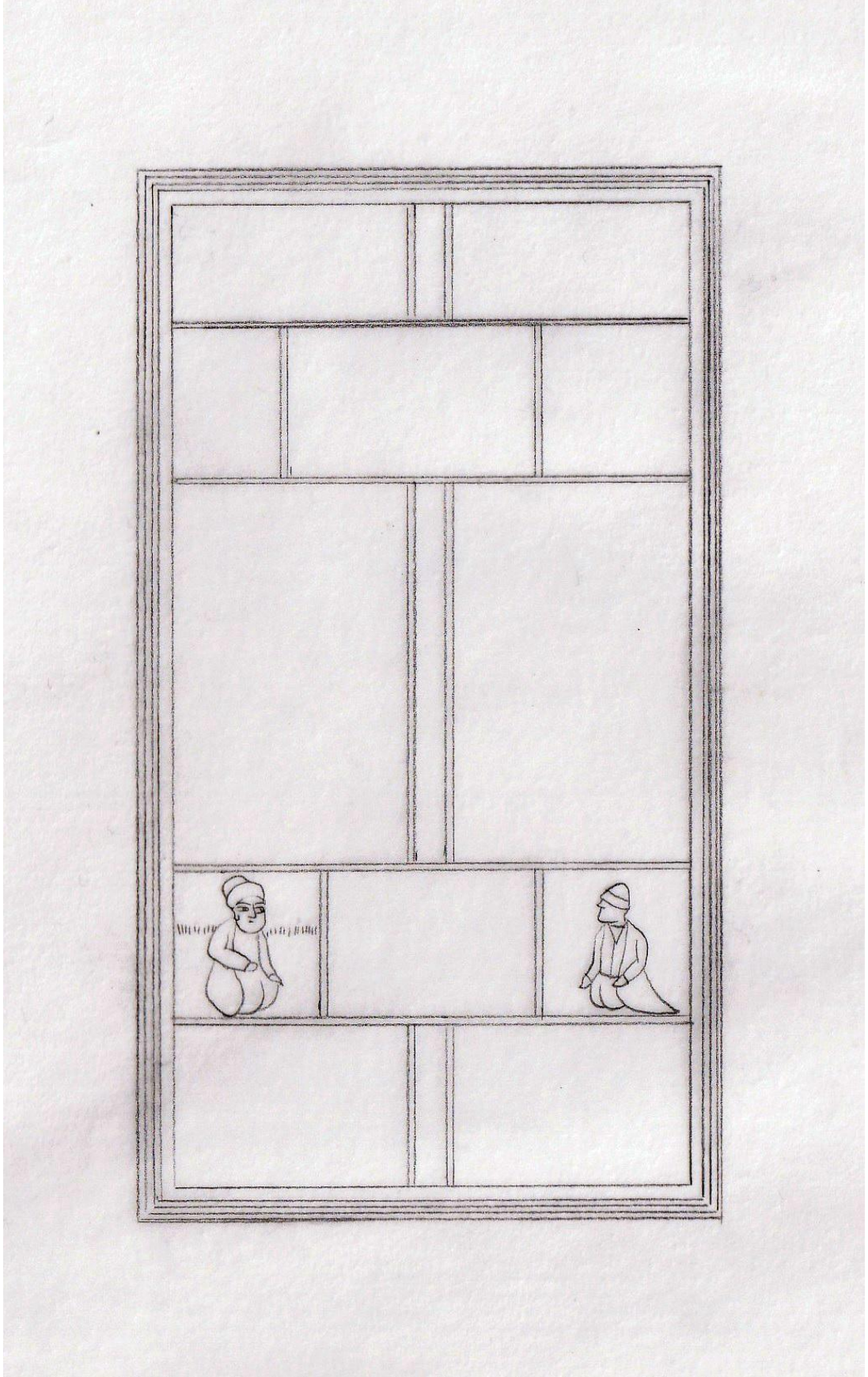
Minyatürlü sayfadaki kompozisyonun fazlaca özenilmeden boyandığı, özellikle halının zemininde yer alan çift dalın kullanıldığı tasarımın çalاکalem, aleleacele bir iki fırça darbesiyle tamamlandığı görölmektedir.

Katalog 2b: Varak Numarası 17b Olan Sayfa

Resim 11: Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 17b varak numaralı sayfası

Çizim 9: Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 17b varak numaralı sayfası

Sayfa farklı bir biçimde bölümlere ayrılmıştır. Metin bazı bölümde tek sütun bazı bölümde iki sütun olarak yazılmıştır. İlk üç satır, altıncı ve on birinci satırlar arası satır, on dördüncü ve on beşinci satırlar iki sütun olarak yazılmıştır. Dördüncü ve beşinci satır tek sütun olarak yazılmış ve yazının iki tarafında içinde süsleme unsuru bulunmayan paftalar oluşturulmuştur. On ikinci ve on üçüncü satırın bulunduğu bölümde ortada tek sütun olarak metin, sağında ve solunda dikdörtgen pafta içerisinde iki erkek figürünün bulunduğu minyatürler bulunmaktadır. Sol paftada diz çökerek oturmuş, beyaz bıyıklı ve sakallı, yaşlı ve metinde Hafız olduğu belirtilen, dış giysisi lacivert, iç giysisi sülyen renginde bir insan figürü, sağ paftada yine diz çökerek oturmuş, başında sorguçlu iki bölümden oluşmuş, çizgili bir başlık bulunan, dış giysisi sülyen, iç giysisi lacivert renkli olan genç bir insan figürü bulunmaktadır. Her iki figür de dış mekanda, mavi gökyüzü altında ve yeşil çimenler üzerinde diz çökmüş şekilde oturmuş olarak tasvir edilmişlerdir. Metnin içeriğinde Hafız, aşıkların dilinde hangah (sufilerin ibadet yeri) ve harabatın (aşık ve sarhoşların yeri) farkı yok beyitini söylemekte ve minyatürlerde de bu sahnenin tasvir edildiği anlaşılmaktadır (Çeviren Dr. Öğr. Üyesi Ali Khalighi).

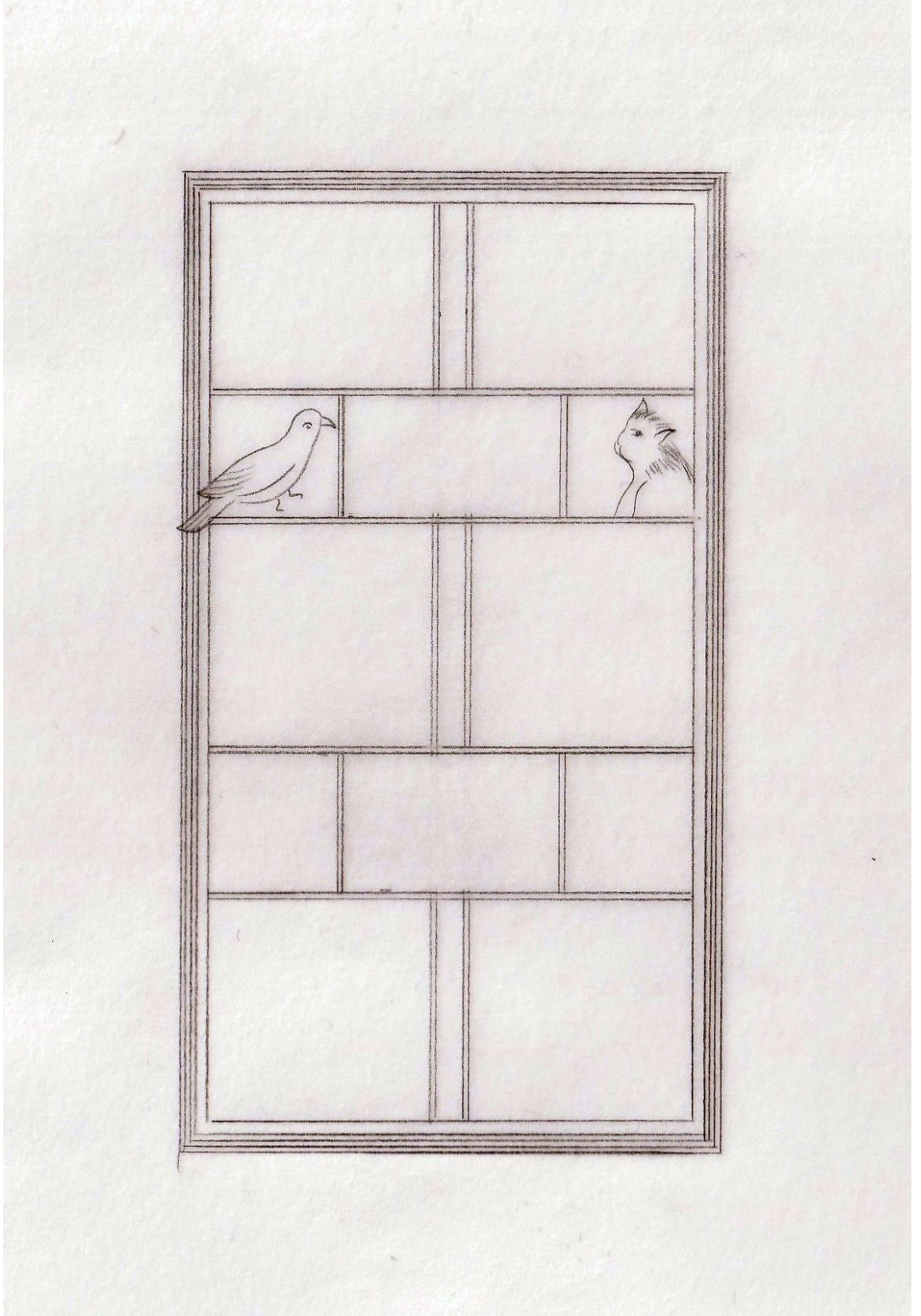
Sayfanın birleşim noktasında kopmalar bulunmaktadır. Üst ve alt kenarlarda ise rutubet ve nemden oluşmuş su lekeleri bulunmaktadır.

Resim 12: Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 35a varak numaralı sayfası

Çizim 10: Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 35a varak numaralı sayfası

Sayfanın bölümlere ayrılması 17b varak numaralı sayfa ile benzerlik göstermektedir. Yazı ilk üç satır, altıncı ve dokuzuncu satır arası ve son dört satırda iki sütun olarak yazılmıştır. Üçüncü ve dördüncü satırın bulunduğu bölümde ortada tek sütun olarak metin, sağında ve solunda dikdörtgen pafta içerisinde iki adet minyatür bulunmaktadır. Minyatürlerde zemin açık mavi renktedir. Sol paftada sayfadaki metindeki bahsi geçen gecenin güzelliğini baykuştan sorma beyitindeki baykuşun tasvir edildiği anlaşılmaktadır. Sağ paftada ise zahitlerin Hafızı anlaması önemli değil, dev Kur'an okuyan milletten kaçıyor beyitlerindeki devin tasvir edildiği görülmektedir (Çeviren Dr. Öğr. Üyesi Ali Khalighi). Figürler özenli olmayan bir şekilde, az sayıda fırça darbesiyle çizilmişlerdir. Onuncu ve on birinci satırda tek sütun kullanılmış, sağ ve solda oluşan paftalarda süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Sayfanın sol üst köşesinde sonradan yazıldığı anlaşılan sayfa numaraları bulunmaktadır. sağ alt köşede ve üst kenarda kağıtta su lekeleri görülmektedir.

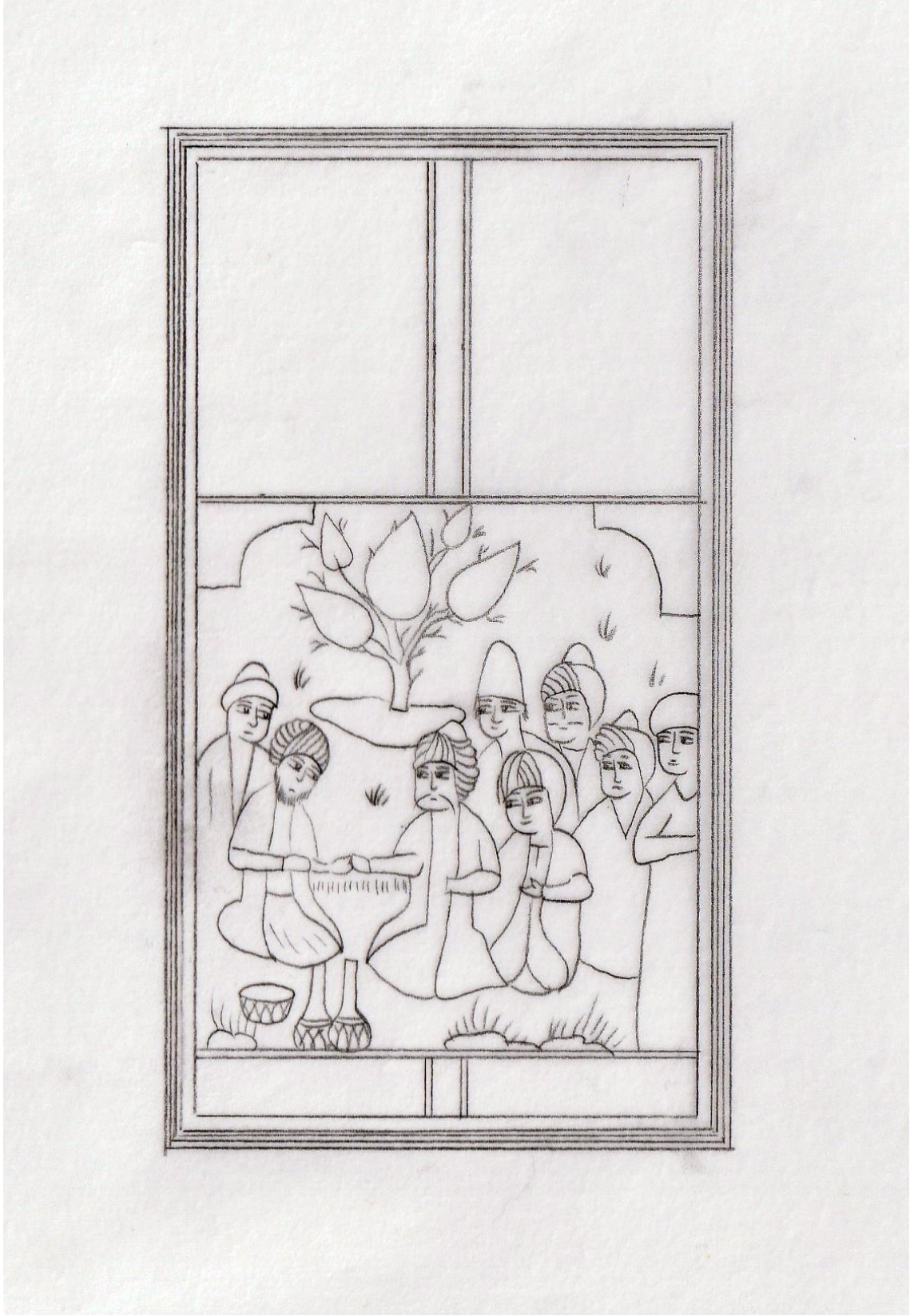

Katalog 2d: Varak Numarası 39a Olan Sayfa

Resim 13: Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 39a varak numaralı sayfası

Çizim 11: Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 39a varak numaralı sayfası

Sayfada metin altı satır ve iki sütun olarak yazılmıştır. Minyatür baştan beşinci ve sonda tek satır halinde bulunan, altıncı satır arasına konumlandırılmıştır. Minyatür metinden bir tek altın cetvel ile ayrılmıştır.

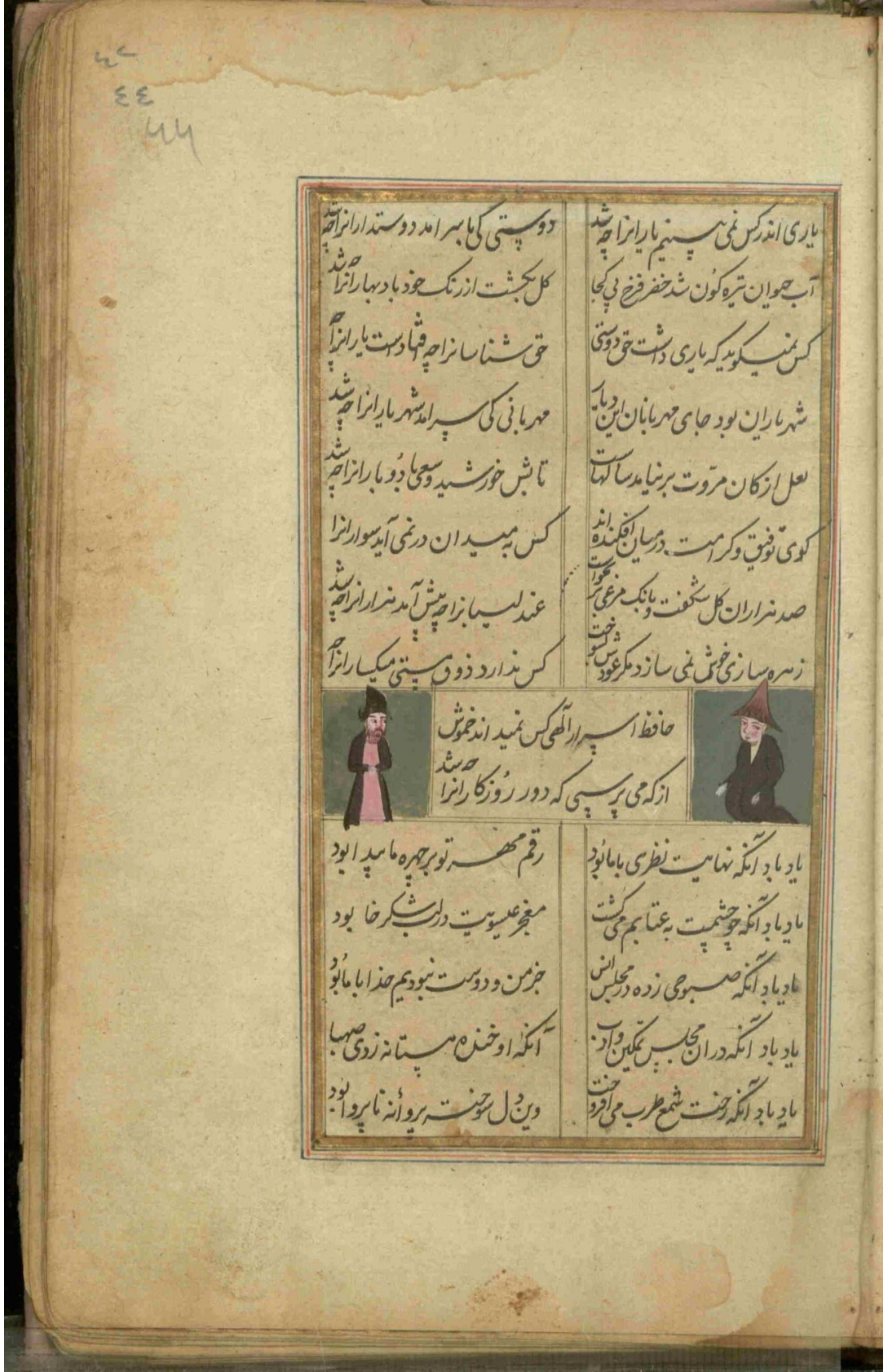
Yeşil çimenlere oturmuş olan grubun, arkada ve aynı düzlemde yer almış olduğu anlaşılan kalın gövdeli ve üç dallı servi ağacıyla birlikte, geniş bir düzlükte oturdukları anlaşılmaktadır. Ana kompozisyonda karşılıklı oturmuş solda iki, sağda altı adet erkek figürü bulunmaktadır. Minyatürlü kısım iki tarafta alın başlıklı sütunlarla sınırlandırılmıştır. Sekiz adet erkek figürünün dördünün ayakta, dördünün de diz üstüne çökmüş oldukları görülmektedir. Sol tarafta diz çökmüş olduğu görülen figür, karşıdaki altı erkekle derin bir sohbet halindedir. Diğer figürlerin meraklı bakışları ve sorduklarına alacakları cevapları bekler halleri, solda yer alan diz çökmüş kısa kollu serpme altın desenli dış giysisi lacivert, iç giysisi sülyen renkli olan sarıklı figürün konusunda bilge bir şahsiyeti temsil ettiğini düşündürmektedir. Bu figürün arkasında ayakta duran, kahverengi serpme altın desenli dış giysisinin içinden yeşil iç giysisinin bir kısmı görülen bir genç ve bu figüre paralel konumlanmış minyatürün sınırında sağda serpme altın desenli mavi giysisiyle ayakta duran bir genç erkek figürü bulunmaktadır. Bu kişiler ayakta duruş pozisyonları ve bedenlerinin bir kısmının cetvel ile kesilmesinden dolayı, minyatürün sınırlarını belirler durumdadırlar. Ön planda solda bıyık ve sakallı dış giysisi lacivert renkte ve üzerinde serpme altın bezemeli, iç giysisi tek parça sülyen renkte olan erkek figür, sağda ise bıyıklı sade dış giysisi yeşil, iç giysisi sülyen ve serpme altın bezemeli ve sade dış giysisi sülyen, iç giysisi gri yine serpme altın bezemeli iki erkek figürü bilge kişinin karşısında soru sorar pozisyonda olan figürlerdir. Figürlerin el hareketleri ve duruşları bu karşılıklı iletişimi göstermektedir. Arkada duran birisi diz çökmüş serpme altın desenli kahverengi giysili, sarıklı figür ve yine serpme altın desenli kahverengi giysili başında sikke olan figür ve ikisinin arasında kalan serpme altın desenli pembe dış giysili sarıklı bıyıklı figür bu konuşmanın, sohbetin ya da soruların cevaplarını merakla bekleyen kişilerdir.

Metinde arifler ile içki satanların arasında geçen konuşma yer almaktadır. Metinde Hafız içki satanları arkasına alarak arifler Allah'ın sırrını bilmiyor, içki satan nereden biliyor sorusunu ariflere yöneltilmektedir (Çeviren Dr. Öğr. Üyesi Ali Khalighi). Varakta yer alan minyatürde de bu sahnenin tasvir edildiği anlaşılmaktadır.

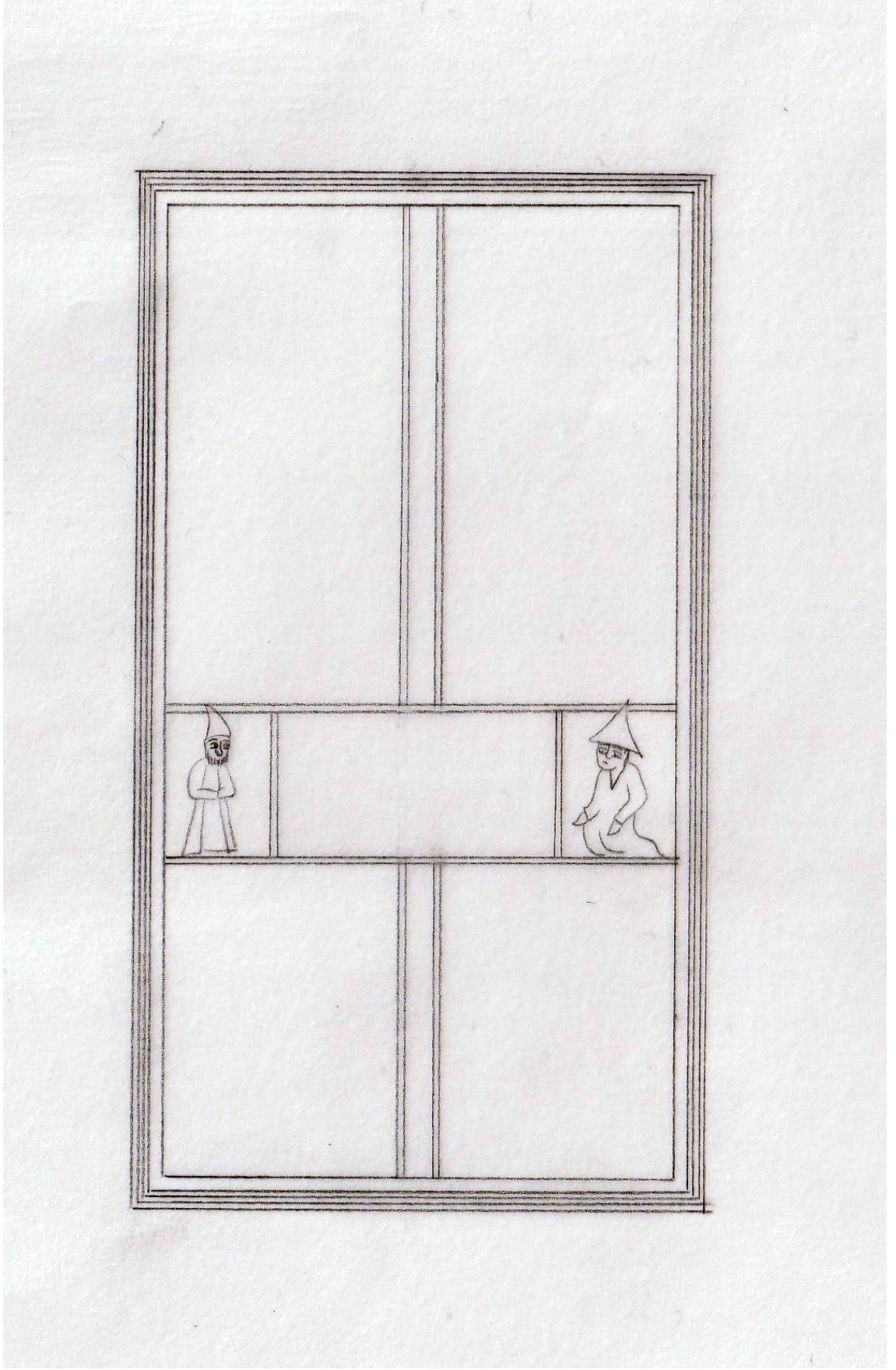
Sayfada sol köşede numaralar sonradan eklenmiş ve sol kenarda su lekesi bulunmaktadır.

Katalog 2e: Varak Numarası 44a Olan Sayfa

Resim 14: Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 44a varak numaralı sayfası

Çizim 12: Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 44a varak numaralı sayfası

Varakta metin iki sütun on beş satır olarak yazılmış, yalnızca dokuz ve onuncu satırlar tek sütun olarak yazılmıştır. Minyatür de dokuzuncu ve onuncu satırın sağ ve sol kenarına dikdörtgen formda uygulanmıştır. Her iki minyatürde de iki erkek figürü kullanılmıştır. Bu figürlerin kıyafetleri ve başlıkları yazma eserde kullanılan diğer figürler ile farklılık göstermektedir. Sağ paftada bulunan düz kahverengi giysisili figür diz çökmüş bir şekilde betimlenmiştir Sol tarafta ise ayakta durur şekilde tasvir edilmiş olan uzun sakallı düz kahverengi uzun kollu dış giysisili ve pembe iç giysisili erkek figür yer almaktadır. Metinde Hafız bir arkadaşıyla (bu arkadaş bütün dünyadaki insanlara sesleniş de olabilir) sohbet etmektedir. Metnin içeriğinde iyiliklerin nerede olduğu, dünyanın eskisi gibi olmadığı, yağmurların yağmama nedeni gibi sorunları arkadaşına karşı şikayet eder gibi konuşmaktadır (Çeviren Dr. Öğr. Üyesi Ali Khalighi). Minyatürde kullanılan figürlerden biri Hâfız'ın kendisi diğeride arkadaşı olarak tasvir edildiği anlaşılmaktadır.

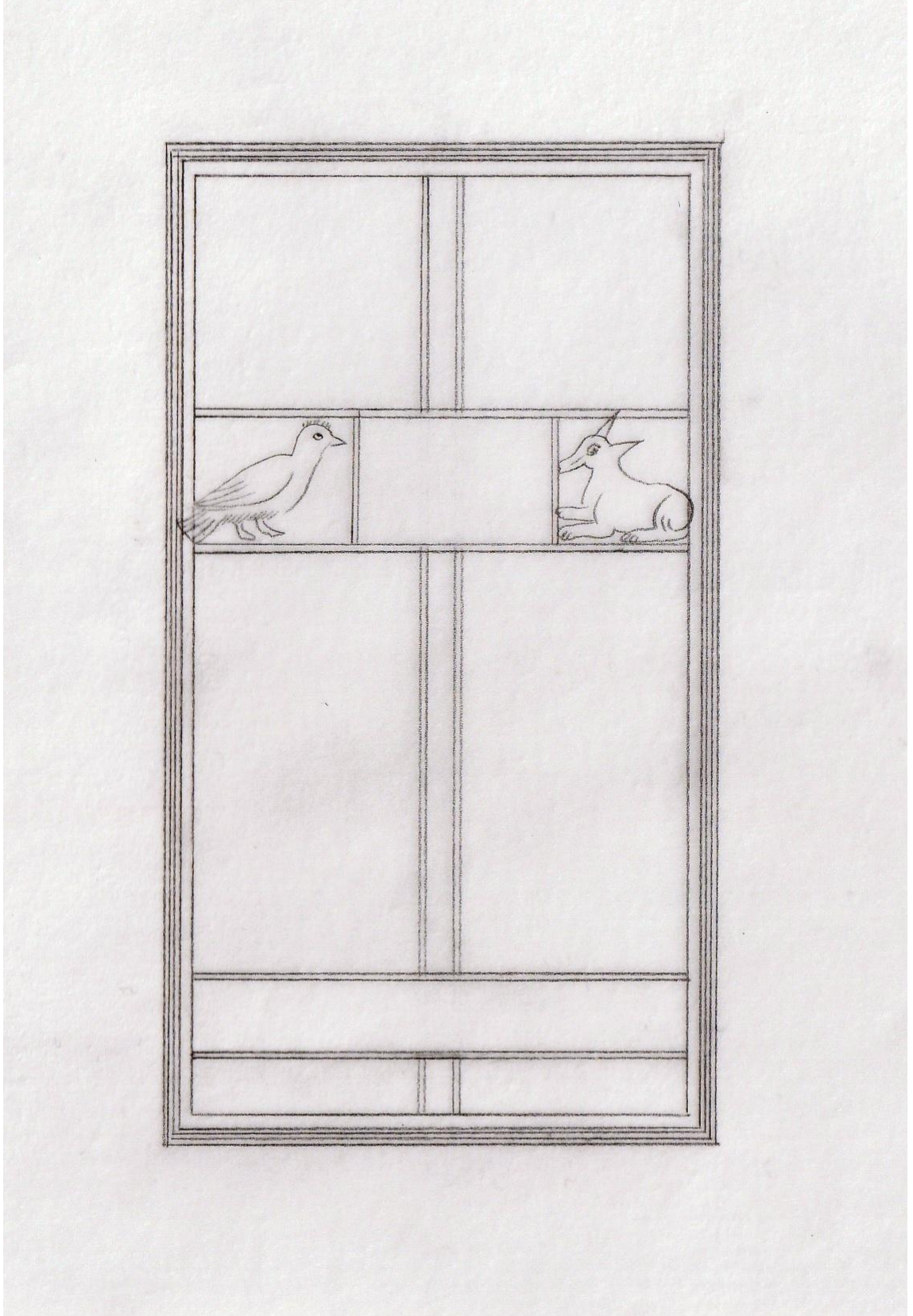
Sayfada yazma eserin diğer sayfalarında olduğu gibi sonradan numaralandırma ve su lekeleri mevcuttur.

Katalog 2f: Varak Numarası 47b Olan Sayfa

Resim 15: Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 47b varak numaralı sayfası

Çizim 13: Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 47b varak numaralı sayfası

Metin on dört satır ve iki sütün olarak yazılmıştır. Ancak minyatürün bulunduğu beş ve altıncı satırlar tek sütün halinde yazılmıştır. On üç ve on dördüncü satırlar arasında altın cetvelleri bulunan dikdörtgen bir pafta oluşturulmuş ancak; içerisinde süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Beşinci ve altıncı satırda ortada metin sol ve sağ kenarında dikdörtgen paftalar içerisine iki hayvan minyatürü yerleştirilmiştir. Sol paftada keklik olabileceği düşünülebilecek bir kuş figürü, diğerinde ise oturan bir ceylan figürü bulunmaktadır. Hafız'ın şiirleri doğa unsurları arasında bulunan canlalara örnek olarak verilebilirler. Her iki minyatürün de zemini doğayı anlatır şekilde, koyu yeşil renktedir.

Sayfa kenarında yıpranmalar, üst ve alt kenarda su lekeleri mevcuttur.

Katalog 2g: Varak Numarası 59b Olan Sayfa

Resim 16: Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 59b varak numaralı sayfası

Çizim 14: Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 59b varak numaralı sayfası

Sayfa metin ve minyatür olarak altın bir cetvelle iki bölüme ayrılmıştır. Sayfanın üstünde bulunan metin iki sütun ve beş satır olarak yazılmıştır. Metinde Hâfız'ın genç yaşta ölen, Şah Rokh adındaki oğlu anlatılmaktadır (Çeviren Dr. Öğr. Üyesi Ali Khalighi). Hâfız yaşadığı dönemde oğluna pek ilgisini gösterememiş ve kendisine zamanında satrancı doğru oynayamadın beyitini yazmıştır. Şiirlerinde ikili anlamlarını kullanmayı seven Hâfız, bu beyitte satrançtaki rok hamlesini doğru yapamadığı ve oğlunla ilgilenmediği iki anlamında akla gelmesini sağlamıştır.

Minyatürün kompozisyonu iç ve dış mekan olarak ikiye ayrılarak oluşturulmuştur. Kompozisyonun sınırları, üst ve sağ-solda bulunan gri renkli kalın duvarlarla çevrelenmiştir. Duvarların altında desensiz, siyah renkli dendanlı bir köşebent bulunmaktadır. Dış mekan lacivert kontürlü beyaz kapı pervazlı altın renkli bir kapı ile içmekandan ayrılmıştır. Kaba çizgili lacivert renkli bol yapraklı bir form sağ ve sola yerleştirilmiştir. Sağdaki yapraklı bölümden sola doğru uzanan, lacivert renkli salkıma benzer sekiz ince dallı bir ağaç bütün dış cepheyi kaplamaktadır. İç mekan altıgen formlu mozaik karolarla bezenmiş ve diz çökmüş iki erkek figürünün bulunduğu bir bölüm ile bu bölümün üzerinde kahverengi bordürlü bir setin üzerinde diz çökmüş olarak bir halıya oturan tek erkek figüründen oluşturulmuştur.

Hâfız Şîrâzî'nin oğlu olduğu anlaşılan ve kompozisyonun odak noktasında olan halı üzerine diz çökmüş genç erkek figürünün, beyaz sarıklı, dış giysisi sülyen renkte kısa kollu tek parça ve üzerinde serpmeye altın bezemeli, iç giysisi lacivert renkte altın yapraklar ile bezenmiş, elinde yeşil renkte bir mendil bulunmaktadır. Bu figür, zemini yağ yeşili olan tek dal üzerine beyaz renkte gonca motifleri ile bezenmiş, yeşil zemin rengi üzerine kırmızı çintemani ve bordür bezemesi bulunan iki halı üzerine dizleri üzerinde, altın renkte bir kapının önünde oturmaktadır. Mozaik zeminin üzerinde dizleri üzerinde oturmuş olan sol kenarda beyaz sarıklı dış giysisi mor renkte serpmeye altın bezemeli, iç giysisi sade yeşil renkte bir erkek figürü ve sağ kenarda boyutları daha küçük beyaz sarıklı dış giysisi sade kolları kısa olan kahverengi renkte ve kollarından yeşil renkte iç giysisi görülen başka bir erkek figürü bulunmaktadır. Minyatürde yer alan üç erkek figürü de mekan dışında vuku bulan bir durumu görmek istercesine, sol tarafa doğru bakmaktadır.

Sayfa kenarında yıpranmalar ve su lekeleri görülmektedir.

Katalog 2h: Varak Numarası 74b Olan Sayfa

Resim 17: Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 74b varak numaralı sayfası

Çizim 15: Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 74b varak numaralı sayfası

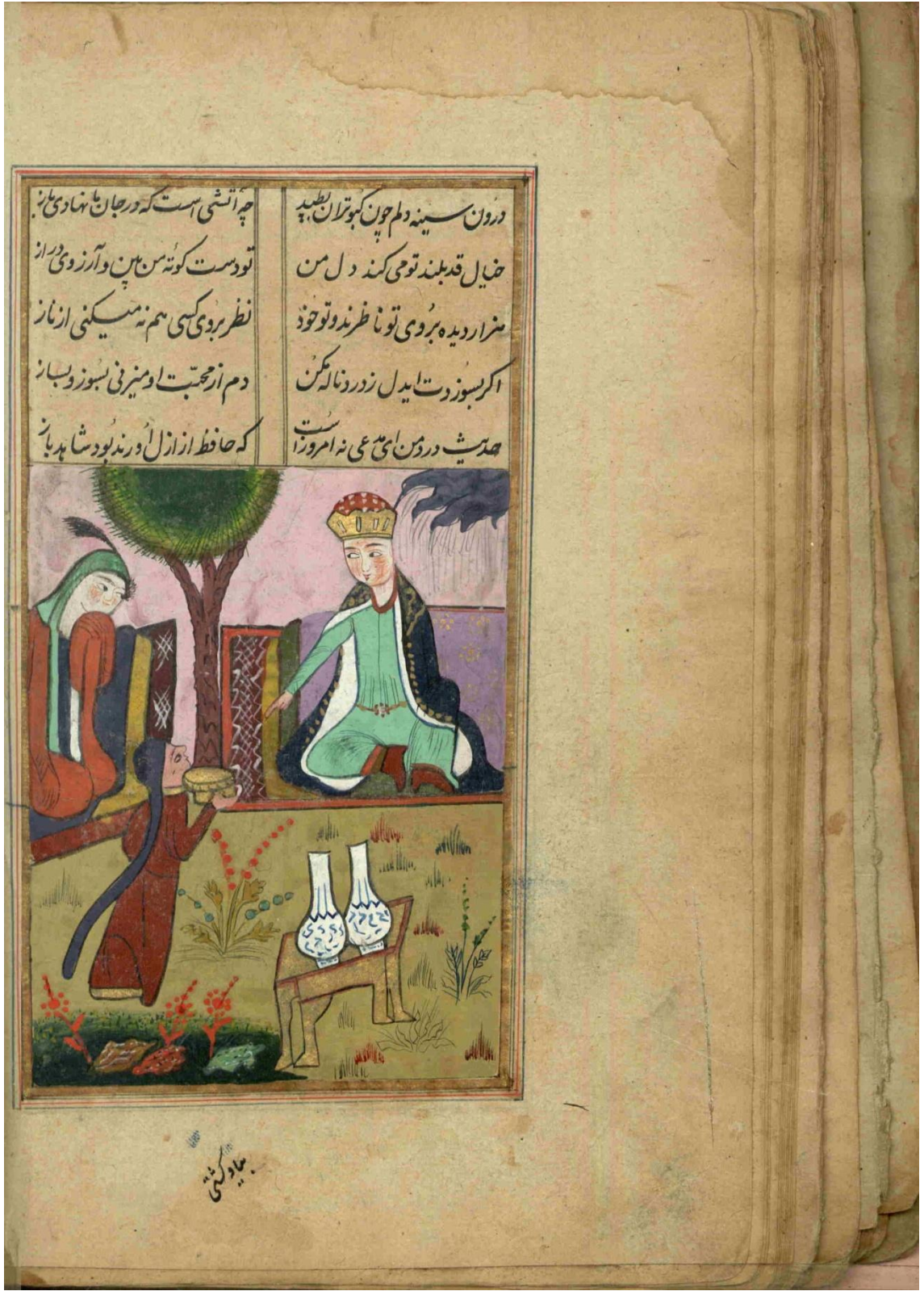

Sayfada metin iki sütün ve beş satır olarak yazılmıştır. Minyatür kompozisyonu dördüncü ve beşinci satır arasına altın cetveller ile ayrılarak oluşturulmuştur. Bunun dışında minyatür ile son satır arasına bir satır yüksekliğinde bir pafta oluşturulmuş ve içerisinde süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Minyatürde kompozisyon iç mekan içerisine oluşturulmuştur. Sağ ve sol kenarda tuğla duvar ve yanında altın zemin üzerine tek dal üzerine bitkisel motiflerle ve lacivert renk zemin üzerine beyaz noktalarla bezenen köşebentler bulunmaktadır. Ortada bulunan ve oturma mekanının fonunu oluşturan dış mekan beyaz renktedir ve üzerinde lacivert renk ile yapılmış küçük otlar ile ince dalları bulunan iğne yapraklı bir ağaç bulunmaktadır. Altın köşebentte bitkisel motifler, içerisinde bulunan lacivert köşebentte ise beyaz noktalar ile bezemeler görülmektedir. Yerde kompozisyonu dal ve yaprak motifleri kullanılarak yapılmış yeşil renkte halı bulunmaktadır.

Minyatürde kompozisyonun merkezinde iki erkek figür karşılıklı olarak altın bir taht üzerinde oturmaktadır. Solda düz bir taht üzerine oturmuş, dış giysisi kahverengi serpme altın bezemesi bulunan, yakasında sülyen renk iç giysisi ve kırmızı renkte başlık bulunan erkek figürün başında altın ile yapılmış alev formu yer almaktadır. Bu kişi Şah Şüca'dır. Karşısında tek dal üzerinde bezemesi bulunan altın tahtta oturan, kırmızı ve altından oluşan tacı bulunan, sülyen renkte tek parça üzeri serpme altın ve omuzları altın ile bezenmiş bir erkek figürü yer almaktadır. Bu kişi Şah'ı Şiraz seferini kazandığı için onu öven bir konuşma yapmaktadır. Şah ve karşısındaki kişinin konuşmasını huşu içinde dinlemekte olan grup içinde, dokuz kişi bulunmaktadır. Bu kişilerden ikisi, tahtta oturan figürlerin yanına ayakta bekleyen kırmızı ve kahverengi renkte başlıkları bulunan, biri lacivert diğeri gri renkte tek parça ve serpme altın bezemeli kıyafetleri içinde iki erkek figürüdür. Sağ kenarda siyah renkte giysili kırmızı başlıklı, yağ yeşili renkte giysili mavi sarıklı, gri renkte giysili altın ve lacivertten oluşan başlıklı tek parça, sade kıyafetleri olan yan yana dizlerinin üzerine oturan, solda ise sülyen renkte giysisi ve sarıklı, lila renkte giysili sarı sarıklı, sülyen renkli giysili kahverengi başlıklı üçü yan yana dizlerinin üzerine oturmuş ve önlerinde yine dizlerinin üzerine oturan sarı giysili beyaz sarıklı yedi erkek figürü yer almaktadır. Karşılıklı oturan bu figürlerin ortasında halının üzerinde bulunan altın malzemedden şarap kabı bulunmaktadır. Yazma eserde bulunan diğer sayfalara göre daha az hasar görülmektedir. Sadece sayfa kenarında yıpranmalar bulunmaktadır.

Katalog 2i: Varak Numarası 88b Olan Sayfa

Resim 18: Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 88b varak numaralı sayfası

Çizim 16: Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 88b varak numaralı sayfası

Sayfada metin ve minyatür altın bir cetvelle ikiye ayrılmıştır. Üst bölümde metin beş satır ve iki sütun olarak yazılmıştır. Minyatür kompozisyonu ise sayfanın alt bölümüne konumlandırılmıştır.

Minyatür kompozisyonu bir dış mekan içerisinde tasvir edilmiştir. Gökyüzü pembe renkte üzerinde gri bir bulut, yeşil çimenlerin üzerinde sülyen rengi çiçekleri ile yer bitkileri ve küçük yer bitkileri bulunmakta ve aynı zamanda sol alt köşede koyu yeşil renkte çimenler bulunmaktadır. Sağda kenarı sülyen içi bordo renkte ve beyaz keskin hareketler ile çizgisel olarak bezenmiş bir halı ve sırasıyla sarı, yeşil, lila renklerinde minderler üzerine altın ve kırmızı renkli tacı bulunan, lacivert renkte ve altın bezemeli pelerini bulunan, tek parça yeşil renkte sade giysili bir erkek figürü oturmaktadır. Solda bordo ve beyaz renkte çizgisel bezemeleri olan halı ve sarı, lacivert renkte minderlerin üzerinde, sade sülyen renkte dış giysili, lacivert renkte iç giysili, yeşil baş örtüsünün üstünde siyah tüylü sorguçu bulunan utangaç bir şekilde kıyafetinin uzun kolunu eline dolayarak çenesine dayamış olan bir kadın figürü bulunmaktadır. Metindeki beyitte erkek aşığına yüzünü kapatıp da beni neden ızdıraba soktun diyerek sevgilisine seslenmektedir. Böylelikle minyatürde tasvir edilen sahne metin ile bağdaşmaktadır. Kadın ve erkek figürün arasında kalın gövdeli yuvarlak formlu bir ağaç bulunmaktadır. Çimenlerin üzerinde ayak hareketlerinden yürüdüğü anlaşılan, kahverengi renkte sade ve tek parça giysili elinde altın bir kap bulunan, diğer figürlerden daha küçük boyutta ve bu iki kişiye hizmet ettiği belli olan bir erkek figürü yer almaktadır. Yine çimenlerin üzerinde sade altın malzemedden yapılmış bir küçük masa ve üzerinde zemini beyaz, lacivert renkte bezemeleri olan içecek kabı yer almaktadır.

Sayfa kenarında rutubetten oluşan su lekeleri görülmektedir.

Katalog 2j: Varak Numarası 113b Olan Sayfa

Resim 19: Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 113b varak numaralı sayfası

Çizim 17: Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 113b varak numaralı sayfası

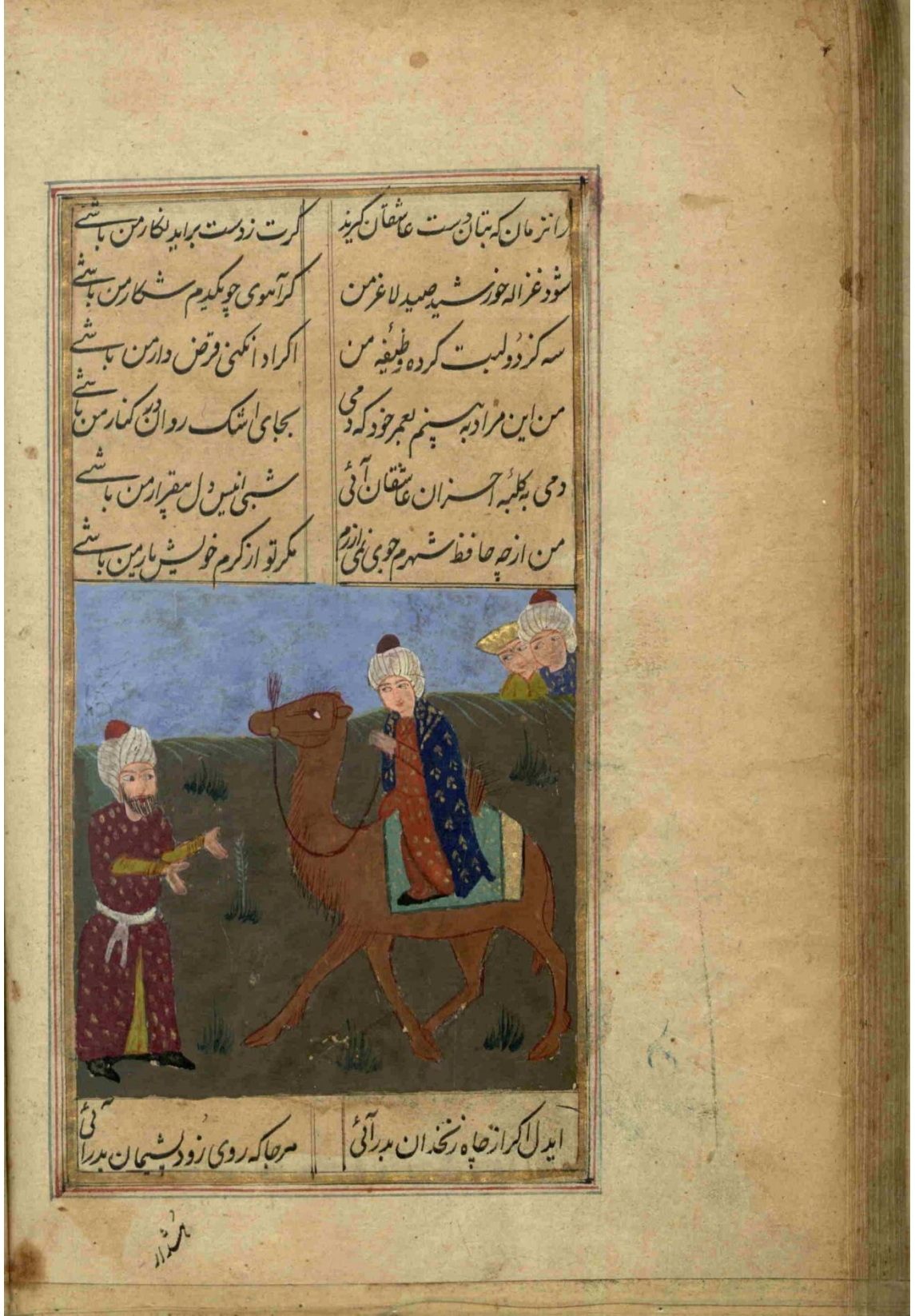

Sayfada minyatür iki sütun altı satır halinde yazılmış olan metin bölümünün arasına yerleştirilmiştir. Dördüncü ve beşinci satırlar arasına konumlandırılan minyatür birer altın cetvel ile metinden ayrılmıştır.

Dış mekanda tasarlanmış olan minyatürde iki farklı zemin oluşturulmuştur. Yeşil renkte bir tepe ve tepenin arkasında yer alan pembe-mavi bulutlu gökyüzü bu iki farklı mekanı oluşturur. Minyatürün ön kısmındaki yeşil tepe üstünde ayakta duran iki aşık birbirlerine sarılmış olarak tasvir edilmişlerdir. Erkek figürü, kahverengi iki parça giysisi serpme altın bezemeli, dirseklerinden yeşil renkte iç giysisi görünen, belinde beyaz renkte kalkan ile altın kılıç bulunan, beyaz sarıklı, siyah ayakkabıları bulunan genç bir adamdır. Kadın figürü yeşil renkli tepelikli bir başörtüsü, mavi renkli serpme altın desenli ve etek ucunda püskülleri olan, bol eteğinin üzerinde kırmızı uzun kollu kısa ceketle tasvir edilmiştir. Yeşil tepenin arkasından bu sahneyi izleyen birbirine sarılmış diğer aşık çiftten kadın figürü hardal rengi ve kır çiçeği desenli bir uzun üst giysisi giymiş; kahverengi oyalı bir yemeni takmıştır. Erkek figürü ise yeşil başlık takmış ve lacivert düz renkli bir giysi giymiştir. İki figür ayakta olmalarına rağmen, alt bedenleri tepenin arkasında kaldıklarından çizilmemiştir. Bu çiftin arkasında koşum takımının ve semerinin bir bölümü görülen baş kısmı ve ön bacaklarının bir bölümü dışında bedeninin diğer kısımları cetvele dayandığından çizilmemiş olan beyaz bir at yer almaktadır.

Sayfada su lekelerinden başka yıpranma bulunmamaktadır.

Katalog 2k: Varak Numarası 170b Olan Sayfa

Resim 20: Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 170b varak numaralı sayfası

Çizim 18: Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 170b varak numaralı sayfası

Sayfada metin yedi satır iki sütun olarak yazılmış, altıncı ve yedinci satır arasına minyatür konumlandırılmıştır. Metinde, Hâfız endişe etme güzel yüzlü Hz Yusuf döndüğünde gamlı kalbinin iyileşecek olduğundan bahsedilmektedir (Çeviren Dr. Öğr. Üyesi Ali Khalighi).

Dış mekanda tasvirlenen minyatürün zemini toprak bir alan ve gökyüzünün çizilmesi ile ikiye ayrılmıştır. Gökyüzü mavi renkte tepe ise koyu yağ yeşili renktedir. Ön planda koşan bir deve ve üzerindeki yeşil zeminli, altın bordürlü halı ya da kilime oturmuş beyaz sarıklı, lacivert renkli serpme altın desenli dış giysisi ve sülyen rengi serpme desenli iç giysisi ile metinde adı geçen Hz Yusuf yer almaktadır. Deve mağrur bir şekilde başını dikmiştir. Hz Yusuf'un karşısında ayakta duran, koyu kırmızı renkli serpme altın desenli, kısa kollu ve beyaz kuşaklı dış giysili ve kol ve etek ucundan yeşil iç giysisi görünen ve sanki deveyi durdurmak istemişcesine iki elini de deveye doğrultan bir erkek figürü bulunmaktadır. Minyatürün sağ üst bölümündeki tepenin üzerinde, baş ve vücutlarının bir bölümü görünen beyaz sarıklı ve lacivert serpme altın desenli dış giysisi ile bir erkek figürü ve altın başlıklı yeşil dış giysili bir başka erkek figürü de bu sahneyi heyecanla izlemektedir. Minyatürün kompozisyonunda Hz Yusuf'u kuyudan kurtarıp Mısır'a götüren kervan yer almaktadır. Tepelerin arkasından da bu sahneyi izleyen Hz Yusuf'u kuyuya atan kardeşleri bulunmaktadır. Bu bağlamda metnin içeriği ile minyatürde tasvir edilen konu uyuşmaktadır.

Sayfa kenarında yıpranma ve dikiş noktasında küfler mevcuttur.

2.3. Arşiv Numarası 45 Hk 2658 Olan Nüshanın Süsleme Özellikleri

Kitabın adı	: Hâfız Divanı
Müellifi	: Hâfız Şems ed-dîn Muhammed Şîrâzî
Bulunduğu yer	: Manisa İl Halk Kütüphanesi
Koleksiyon	: Manisa İl Halk Kütüphanesi
Yaprak sayısı	: 160
Eser ölçüleri	: 18,7x11 cm
Dili	: Farsça
Tarihi:	:17. yüzyıl dönemi

Yazma eserin cilt kabı kahverengi deri ciltlidir. Cilt kabı üzerinde, şemse ve salbekli soğuk baskı bir tasarım bulunmaktadır. Şemsenin içinde bulunan bulut ve hatayi motifleri eserin yazıldığı dönemle örtüşmektedir. Ancak; eserin derisinin kötü şartlara maruz kaldığının anlaşıldığı ve deri üzerindeki dökülmelerden dolayı motiflerin bazı detaylarının kaybolduğu görülmektedir. Eserin ön kabı gövdeden ayrılmıştır. İç kapakta Osmanlıca yazılmış olan Hacı Fatıma Hanım adına vakıf kaydı bulunmaktadır.

17. yüzyılda yaşadığı bilinen, Hacı Fatma Hanım'ın Kütahya kadın mevlevilerinden Kâmile Hanım'ın kızı olduğu ve annesi gibi kendisinin de mevlevi olduğu araştırmalar sonucunda tespit edilmiştir (Küçük, 2007: 69).

Yazmada bulunan el yapımı kağıt nohudi renktedir. Metini içine alan cetvelin ölçüleri 12,5x8 cm'dir. Metnin satır ve sütunları her sayfada değişiklik göstermektedir. Hat yazısının türü taliktir. Kitabın başındaki ilk üç sayfanın kaybolduğu ve bu sayfaların ince bir talik yazı ile yazılmış metinlere benzemeyen, bozuk bir yazı ile yeni bir metin eklendiği görülmektedir.

Yazma eserin 13a, 61a ve 74a varak numaralı sayfalarında minyatürler bulunmaktadır. Bunun yanında 89b varak numaralı sayfanın üzerindeki renk izlerinden burada bulunması muhtemel olan bir sayfanın kaybolduğu anlaşılmaktadır.

Yazma eserde restorasyon çalışması görülmektedir. Arka kapta cilt kabı ve gövde kağıt ile sağlamlaştırılmıştır. Sayfa aralarındaki hasar görmüş kısımlar da aynı şekilde kağıt yapıştırılarak onarılmıştır. Kağıt üzerinde büyük su lekeleri bulunmaktadır.

2.3.1. Katalog

45 hk 2658 arşiv numaralı yazma eserin katalog sistemi sayfa numarasına göre oluşturulmuştur. Kataloğun içeriğinde analiz, sayfanın resmi ve çizimi sırasıyla yer almaktadır

Katalog 3a: Cilt Kabı

Resim 21: Arşiv numarası 45 hk 2658 olan nüshanın cilt kabı

Yazma eserin cilt kabı kahverengi deridir. Açık kahverengi üzerine koyu kahverengi deri yapıştırılarak cilt kabı oluşturulmuştur.

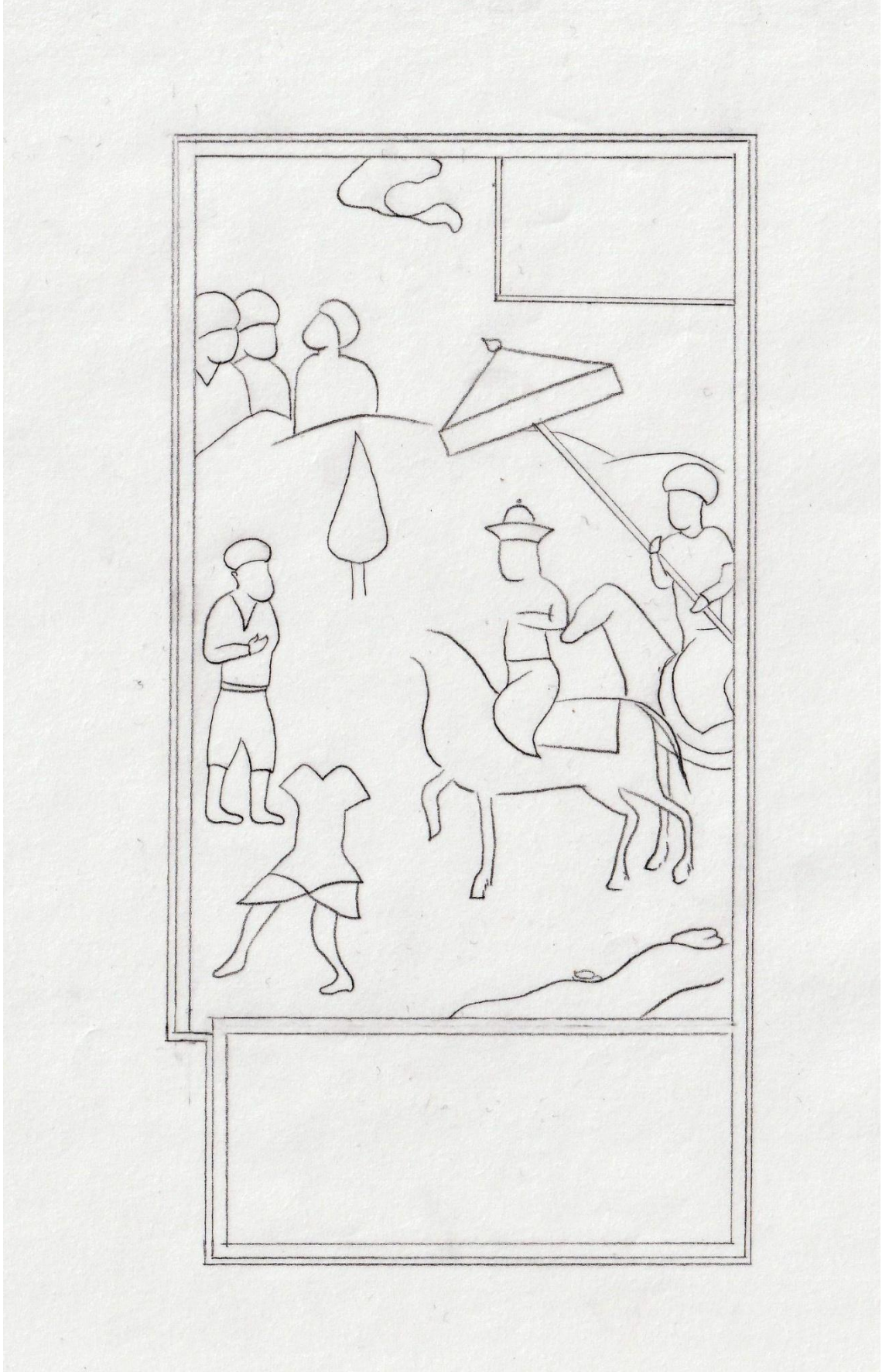
Cildin deseni ortada şemse, şemsenin iki ucunda bitişik olmayan salbeklerle klasik bir tasarıma uygun şekilde tasarlanmıştır. Şemsenin üzerine $\frac{1}{4}$ simetrik desen uygulanmıştır. Desen olarak, bulut ve hatayi, penç ve gonca motiflerinin oluşturduğu bitkisel tasarımlı bir kompozisyon uygulanmıştır. Ancak; kab üzerinde oluşan yırtılma ve yıpranmalardan dolayı motiflerin detayları silinmiştir. Kabların birleşim noktalarında deri parçaları yırtılarak kopmalar meydana gelmiştir.

Katalog 3b: Varak Numarası 13a Olan Sayfa

Resim 22: Arşiv numarası 45 hk 2658 olan nüshanın 13a varak numaralı sayfası

Çizim 19: Arşiv numarası 45 hk 2658 olan nüshanın 13a varak numaralı sayfası

Sayfada plan şeması minyatüre göre oluşturulmuştur. En altta üç satırlık metin bulunmaktadır. Üstteki satır iki sütunlu, alttaki iki satır ise tek sütuna yazılmıştır. Yanlarda oluşan dikdörtgen paftanın ortasında altın sıvama durak bulunmaktadır. Minyatür içerisinde ise sağ üst köşede iki satırdan oluşan tek sütunlu metin yazılmıştır. Minyatürün dış mekanda tasvir edildiği görülmektedir. Gökyüzü tamamen altın, tepeler açık yeşil renktedir. Minyatür dış etkenlerden olması muhtemel bir nedenden dolayı tahrip edilmiştir. Sayfa üzerinde özellikle figürlerin yüzleri ve birkaç figürün bedenlerinin üzerleri siyah mürekkeple çizilmiştir. Tepelerin bir kısmında boya dökülerek kağıt rengi ortaya çıkmıştır. Sağ köşede etrafında taşlar bulunan gümüş rengi bir dere akmaktadır. Açık yeşil renkteki zeminde kırmızı tomurcukları olan ve silinmeden dolayı cinsi anlaşılamayan bir grup çiçek ve bir servi ağacı bulunmaktadır. Ön planda kahverengi bir atın üzerindeki yeşil örtüye oturmuş altın başlığı olan kısa kollu mavi giysili bir padişah figürü ve onu arkasından takip eden yine at üzerinde ve yeşil biyeli kırmızı bir şemsiye tutan kısa kollu yeşil bir giysili başka bir erkek figürü bulunmaktadır. Atlı figürlerin önünde biri kısa giysili ve bacakları çıplak, şapkası kafasında uçmakta olan bir erkek figürü ile, atlılara doğru yürüyen mavi giysilive başlıklı bir erkek figürü bulunmaktadır. Tepelerin arkasında ise minyatürün ön cephesinde vuku bulan olayı izlemekte olan birinin mavi giysisinin görülebildiği üç erkek figürü sohbet etmektedir.

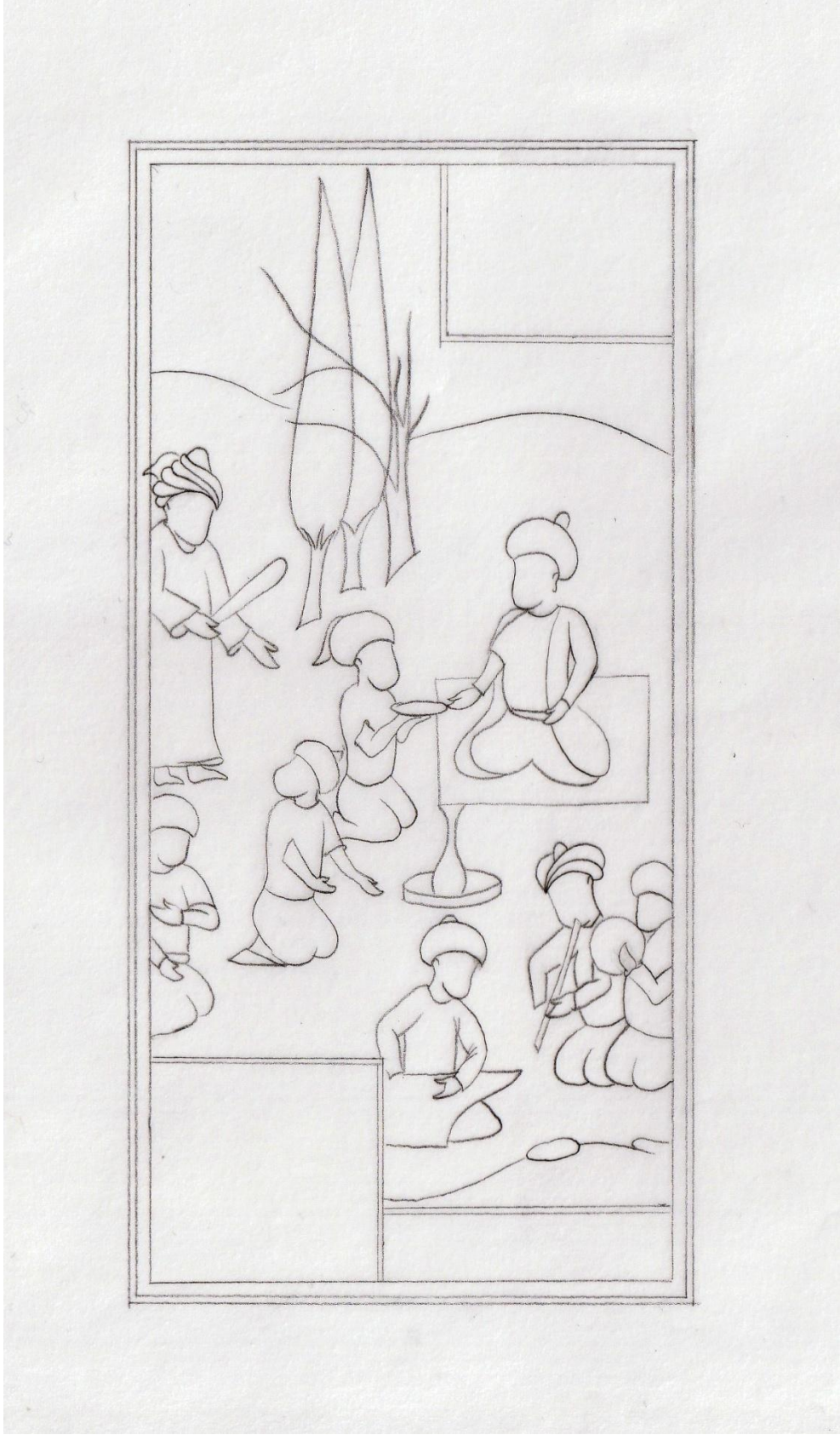
Sayfa kenarlarında su lekeleri görülmektedir. Sayfanın dikiş kısmına kağıt parçaları yapıştırılarak sağlamlaştırılmıştır.

Katalog 3c: Varak Numarası 61a Olan Sayfa

Resim 23: Arşiv numarası 45 hk 2658 olan nüshanın 61a varak numaralı sayfası

Çizim 20: Arşiv numarası 45 hk 2658 olan nüshanın 61a varak numaralı sayfası

Sayfada plan Şeması minyatüre göre konumlandırılmıştır. Sağ kœşede iki satır, sol kœşede üç satır olan ve her ikisinde tek sûtuna yazılmış yazılar bulunmaktadır. Sağ altta tek satır olarak yazılmış bir yazı bulunmaktadır. Metinde içkili, sazlı ve kadın bulunan ve Farsçada bezm diye adlandırılan bir ortamdan bahsedilmiŐ ve minyatürün kompozisyonu bu metne göre yapılmıştır.

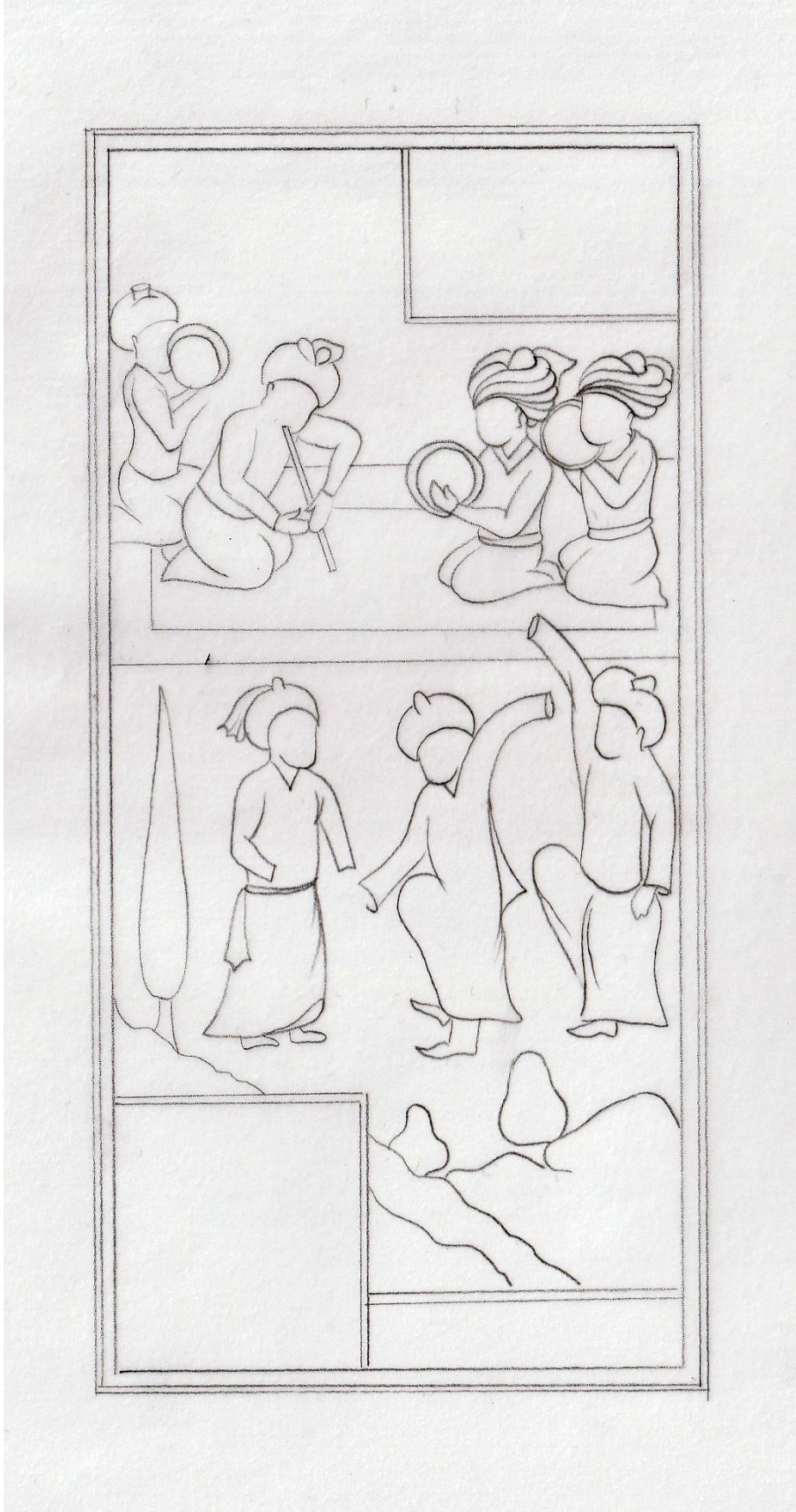
Gökyüzü altın, tepeler yeşil renkte ve sağ alt kœşede lacivert renkte bir dere mevcuttur. İki tane selvi ağacı minyatürdeki figürlerin arasında bulunmaktadır. Bu da minyatürün dış mekanda tasvir edildiğini göstermektedir. Ön planda minder üzerinde oturmuş bir erkek figür bulunmaktadır. Etrafında ona hizmet ettiği anlaşılan dört erkek figür görölmektedir. Derenin kenarında ise üç erkek figürü telli, üflemeli ve vurmali müzik aletlerini çaldığı görölmektedir. Bu figürlerin hepsinin de yüzlerindeki boya kazılarak silinmiştir. Sayfada su lekeleri de görölmektedir.

Katalog 3d: Varak Numarası 74a Olan Sayfa

Resim 24: Arşiv numarası 45 hk 2658 olan nüshanın 74a varak numaralı sayfası

Çizim 21: Arşiv numarası 45 hk 2658 olan nüshanın 74a varak numaralı sayfası

Kompozisyonda metinler minyatürün kenarlarına yerleştirilmiştir. Sol alt köşede üç satır, sağ üst köşede iki satır yazı tek sütunda yazılmıştır. Sağ alt köşede ise tek satırlık bir yazı bulunmaktadır. 61a varak numaralı sayfada bulunan metindeki gibi bu sayfada da müzikli bir eğlenceden bahsedilmektedir.

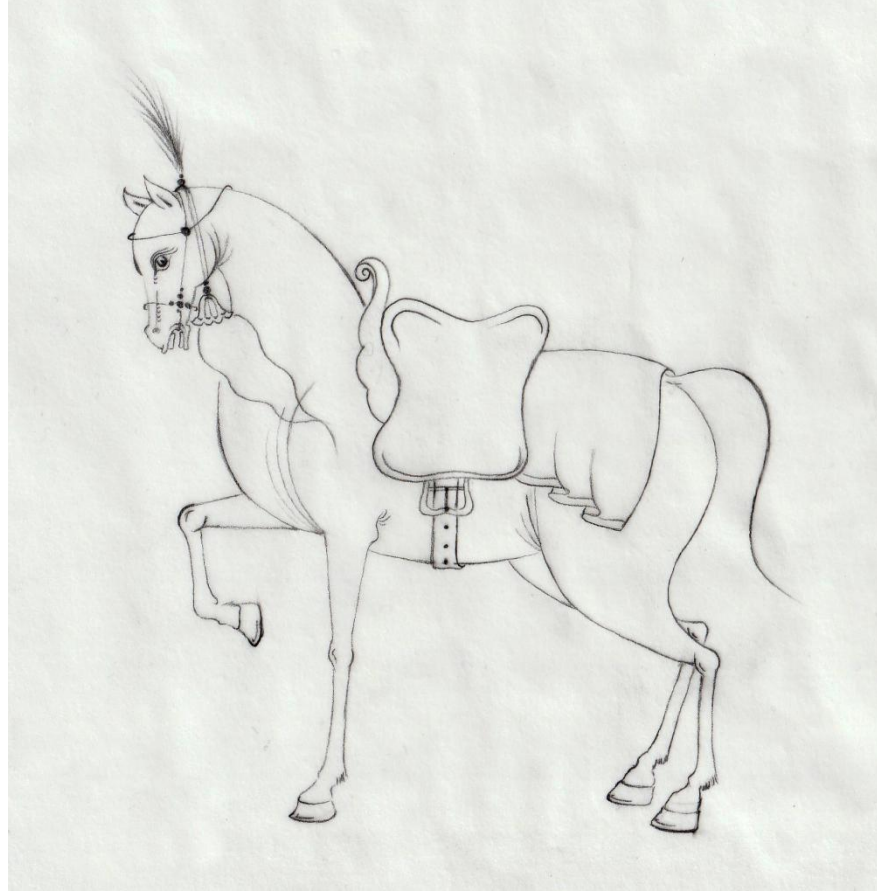
Gökyüzü altın, müzik yapan figürlerin oturduğu halılar kırmızı ve siyah renkte, diğer figürlerin bulunduğu kısımda boyanın dökülmesinden dolayı kağıt rengi görülmektedir. Kompozisyonda dış mekan tasvir edilmiştir. Halıların üzerinde karşılıklı müzik aleti çalan ikişer erkek figürü bulunmaktadır. Sağda iki figür ve soldaki bir figür vurmali, soldaki diğer figürde üflemeli müzik aleti çalmaktadır. Önde bulunan iki erkek figürü bu müzikle dans etmekte, sol yanda bulunan diğer bir erkek figürü de bu dansı izlemektedir. Sayfanın solunda bir tane selvi ağacı bulunmaktadır.

BÖLÜM 3: ÖZGÜN MİNYATÜR UYGULAMALARI

Hâfız Şîrâzî'nin karşılaştırması yapılan üç nüshasında bulunan minyatürlerden esinlenerek farklı minyatür kompozisyonları tasarlanmıştır. İncelenen minyatürlerde bulunan tek pafta içerisine yapılmış hayvan figürlerinden esinlenerek bir at, dış mekan doğa minyatürlerden esinlenerek bir doğa kompozisyonu ve yine başka bir doğa kompozisyon tasarımı uygulanmıştır.

3.1. Doğadaki At

Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshada yer alan dikdörtgen paftalar içerisinde tek tek uygulanan hayvan figürü tasarımlardan esinlenerek bir kompozisyon oluşturulmuştur.

Çizim 22: At figürü nüanslı çizim

Uygulamaya başlamadan önce aherli bir kağıt üzerine açık mavi renkte atın boynunun bir kısmı boyanıp renk ve teknik denemesi yapılmıştır. Bunun yanında beyaz renk akrilik boya üzerine tarama ile kuyruk denemesi yapılarak çalışma üzerinde renk uygulanmıştır.

Resim 25: Özgün at tasarımı; noktalama, tarama, renk denemeleri

Uygulamanın kompozisyonunda kahverengi tepeler üzerinde tırıs adımlarıyla yürüdüğü hissi verilen beyaz renkteki at ile yer bitkileri ve gökyüzünde bulunan farklı boyutlardaki bulutlar yer almaktadır. Atın üzerinde altın bulut motifleri bulunan bordo halı, sülyen rumi motifleri bulunan lacivert halı ve hiçbir süsleme unsuru bulunmayan kahverengi renkte semer yer almaktadır.

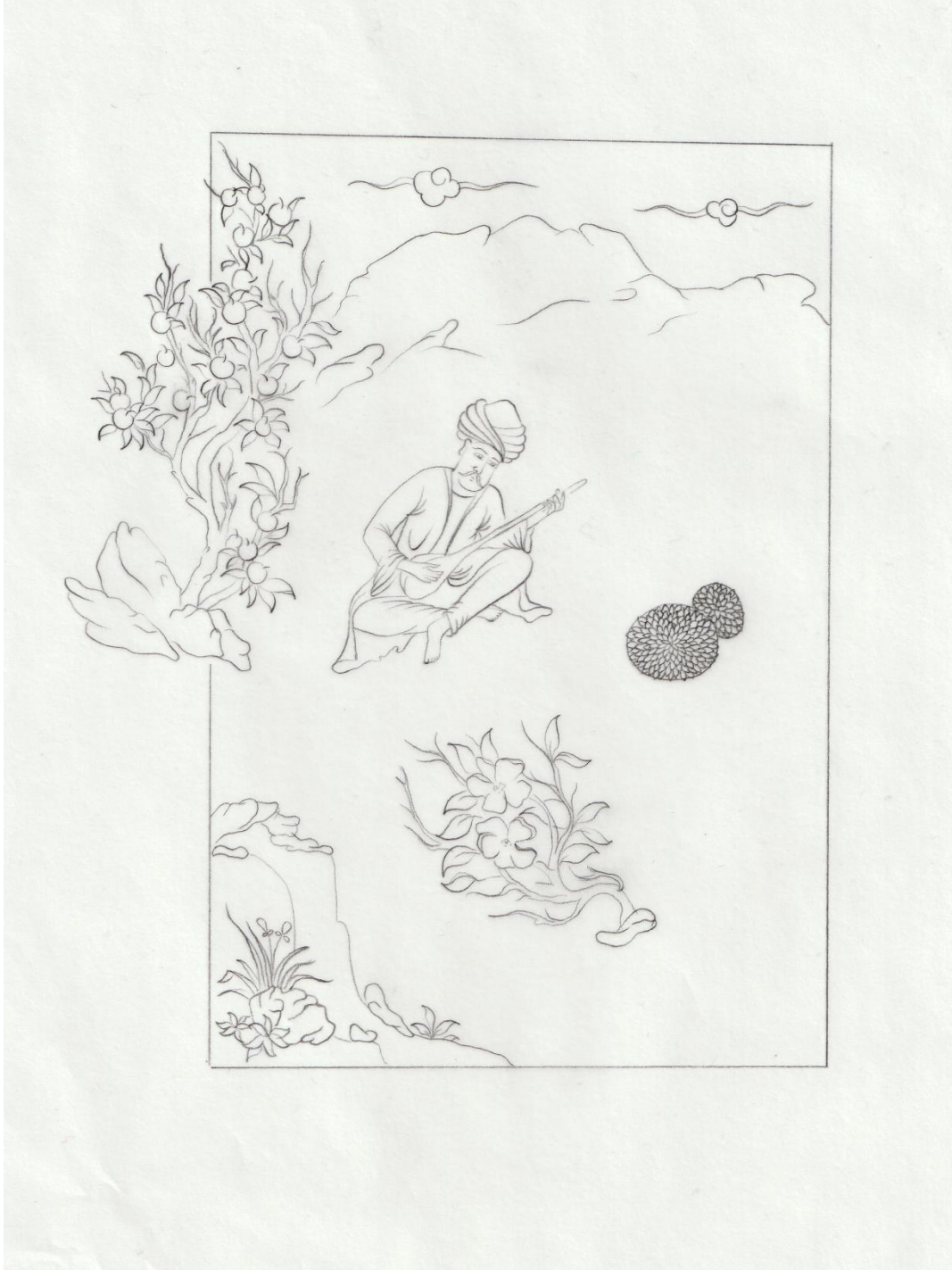
Çalışmada aherli kağıt üzerine akrilik ve sulu boya kullanılarak uygulanmıştır. Teknik olarak tepeler kahverengi renkte noktalama, bulutlar beyaz renk üzerine koyu mavi noktalama ve atın üzeri yine beyaz renkte zemin boyama üzerine mavi renkte noktalama kullanılmıştır. Atın yelelerinde ve kuyruğunda tarama tekniği uygulanmıştır.

Resim 26: Özgün at tasarımı, tamamlanmış çalışma

3.2. Doğada Bağlama Çalan Ozan

İnceleme yapılan üç yazma eserin genelinde dış mekan ve doğa tasvir edilmiştir. Arşiv numarası 45 hk 2658 olan nüshada iki varakta doğada çeşitli müzik aletleri çalan figürlerin bulunduğu kompozisyonlar bulunmaktadır. Doğada bağlama çalan ozan isimli özgün çalışma bahsi geçen bu yazma eserden esinlenilerek yapılmıştır.

Çizim 23: Doğada bağlama çalan ozan adlı çalışmanın kompozisyonu

Kompozisyonda ön planda bağdaş kurmuş şekilde oturan elinde bağlaması bulunan bıyıklı bir erkek figürü, solda kayaların üzerinde cetvelden taşan bir elma ağacı, sol köşede yukarıdan akan ve etrafında kaya ve bitkiler bulunan bir nehir, gökyüzünde bulutlar, dağlar ve zeminde küçük yer bitkileri yer almaktadır

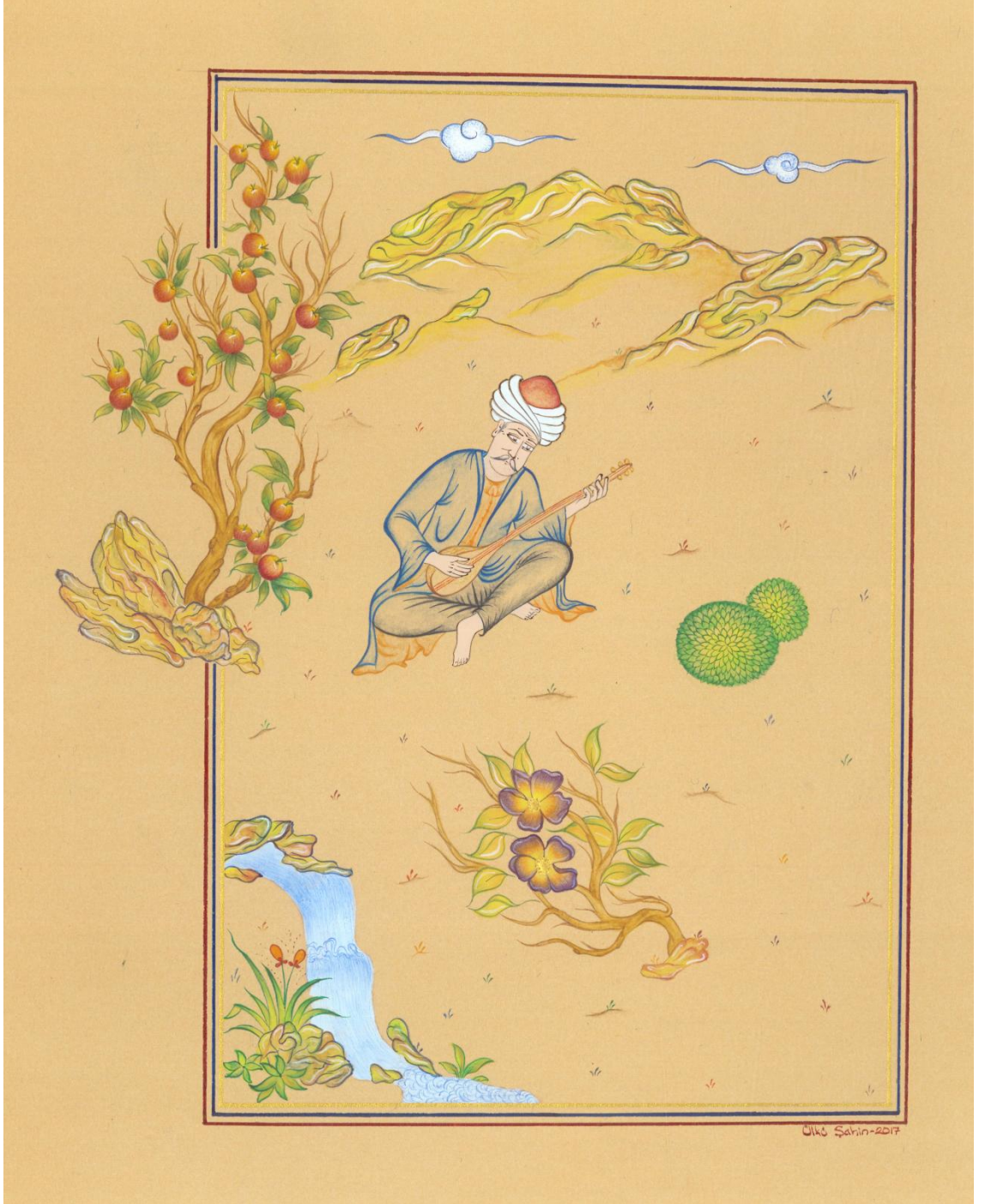

Resim 27: Doğada bağlama çalan ozan çizim aşaması

Çalışma aherli murakka üzerine taş sulu boya ve akrilik boya kullanılarak yapılmıştır. Ozan figürünün yüzünde, ellerinde ve sarığının beyaz renginde akrilik boya giysileri ve bağlamasında taş sulu boya kullanılmıştır. Siyah renkteki şalvarı, mavi tek parça dış giysisi ve sülyen gömleği taş sulu boya ile sulandırma yaptıktan sonra üzerinde tahrir çekilerek oluşturulmuştur. Elma ağacı, meyveler sarı renk zemin üzerine kırmızı renkte tarama tekniği, yapraklar yine sarı renk zemin üzerine yeşil renkte tarama tekniği ve gövde hardal sarı renk üzerine kahverengi tarama tekniği uygulanarak oluşturulmuştur. Elma ağacının bulunduğu kayalar, nehrin etrafında bulunan taşlar ve dağlar sarı renk zemin üzerine farklı renklerin kaynaştırılmasıyla oluşturulmuştur. Sol köşede bulunan derenin zemini akrilik boya ile açık mavi renge boyandıktan sonra mavi renkteki taş

sulu boya ile tarama yapılarak uygulanmıştır. Yer bitkilerinde bulunan yapraklar taş sulu boya ile sarı renkte zemin üzerinde yeşil renkte tarama tekniği kullanılarak yapılmıştır. Sayfanın alt kenarında bulunan büyük gövdeli ve büyük çiçekleri olan bitkide de tarama tekniği kullanılmıştır. Top şeklindeki çalılıklarda ise zemin sarı ve yeşil rengin kaynaştırılmasıyla oluşturulmuş ve üzerinde yapraklar tahrirle yerleştirilmiştir.

Resim 28: Doğada bağlama çalan ozan adlı çalışma

3.3.Ceylan

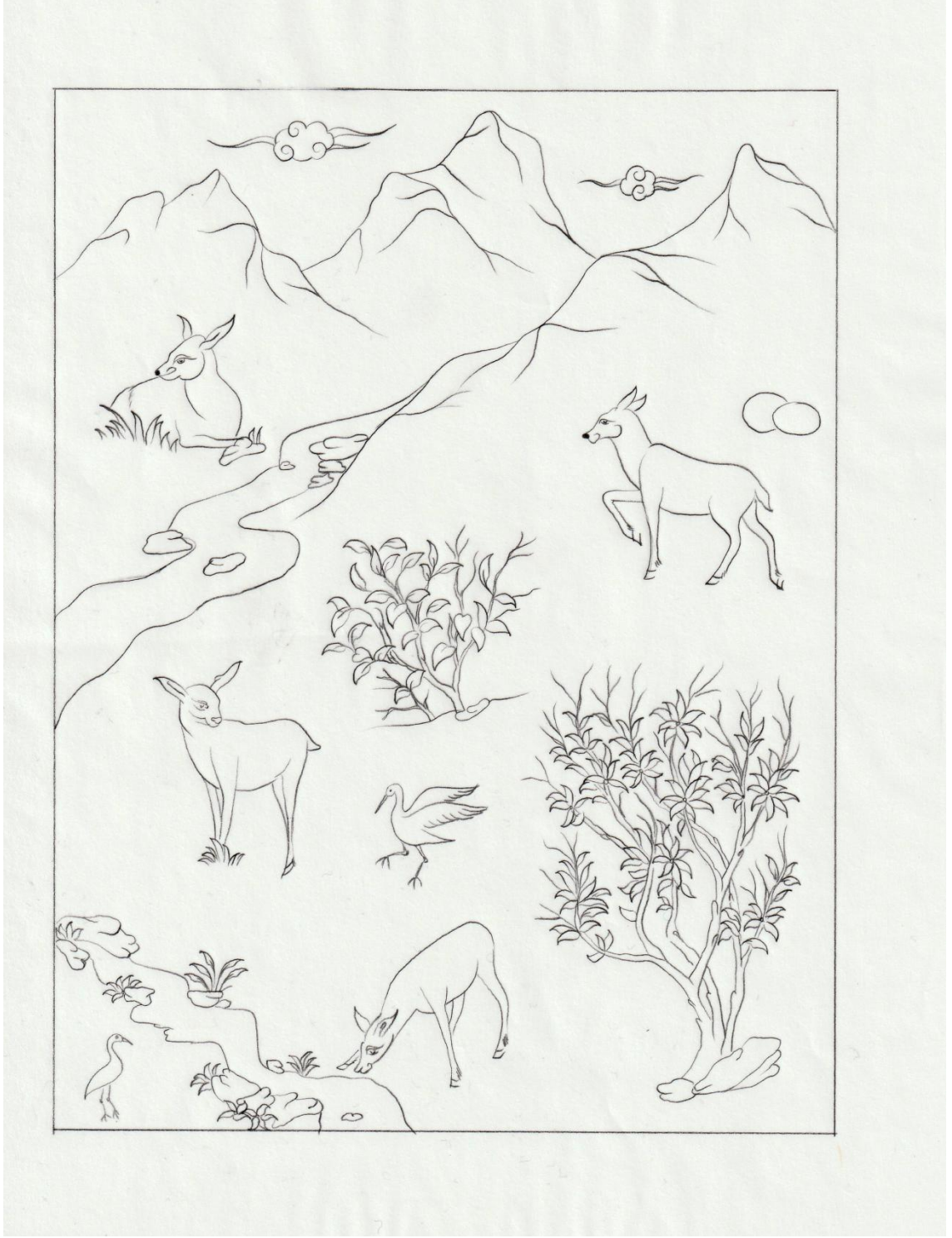
Çalışmanın kompozisyon tasarımı, arşiv numarası 06 hk 1006 olan yazma eserdeki kağıt üzerine yapıлып, tahrir şeklinde uygulanan minyatürlerden yola çıkılarak yapılmıştır. Aynı zamanda 45 hk 2658 arşiv numaralı yazma eserde kullanılan ağaç ve nehirlerden de esinlenilmiştir. Dış mekan olarak çizilen kompozisyonda Hâfız'ın şiirlerinde sıklıkla bahsedilen doğa teması yer almaktadır.

Gökyüzü kompozisyonda yer alan yüksek ve sert çizgili dağlar ile ayrılmıştır. Dağların arasından bir nehirin başlangıç noktası yer almakta ve bu nehir cetvel ile buluştuğunda uzantısı görülmeyip tekrar sol kenardan cetvelin içine girerek devam etmektedir. Böylece iki parça halindeki nehirlerin birbirinin devamı olduğu anlaşılmaktadır. Nehrin kenarında taş ve küçük bitkiler yer almaktadır. Sağ köşede ve ortada yapraklı ağaçlar yer almaktadır. Sol üstte çimlerin üzerine yatmış ceylan, sol altta nehirde su içmek için eğilmiş ceylan ve ikisinin ortasında arkasına bakan ceylan ile karşısında bu üç ceylana doğru yürüyen başka bir ceylan yer almaktadır. Bunun yanında yer bitkileri ve iki adet kuş bulunmaktadır.

Resim 29: Ceylan isimli çalışma uygulama aşaması

Çizim 24: Ceylan isimli çalışmanın tasarımı

Çalışma aherli murakka üzerine sulu boya, akrilik boya ve altın kullanılarak uygulanmıştır. Minyatürde bulunan dağlar ve kayalar sarı renkte taş sulu boya üzerine yeşil, kırmızı, turuncu, mavi ve mor renkte taş sulu boya ile kaynaştırma yapılarak boyanmıştır. Sol kenarda bulunan, birbirinin devamı olan iki dere açık mavi renk akrilik boya ile zemin boyanarak üzerine mavi renk taş sulu boya ile tarama yapılmıştır. Ortada

bulunan kısa boylu ağacın yaprakları sarı, yeşil ve turuncu renkte taş sulu boya ile kaynaştırma, gövdesi ise açık kahverengi taş sulu boya ile tarama olarak uygulanmıştır. Sağ köşede bulunan yapraklı ağaçta ise yapraklar sadece sarı ve yeşil renkte boyanıp tahrir çekilmiştir. Minyatürde bulunan dört ceylan zemini saman sarısı taş sulu boya ile, gökyüzündeki iki bulutun zemini mavi renk taş sulu boya ile sulandırma yapıp tahrir çekilerek tamamlanmıştır. Ceylanların gözleri beyaz renk akrilik boya ile boyanarak göz bebekleri yine taş sulu boya ile yapılmıştır. Kompozisyonda sol köşede bulunan kuş ile yere adımını atmış olan kuş beyaz renkte akrilik boya ile boyanıp üzerine siyah taş sulu boya ile tarama yapılmıştır. 1 mm altın cetvel içerisinde yerleştirilmiş kompozisyon yeşil renkte küçük yer bitkileri yapılarak tamamlanmıştır.

Resim 30: Ceylan isimli özgün çalışma

KARŞILAŞTIRMA, DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Tez çalışması, 14. yüzyılda yazılmış ve daha sonraki senelerde de çoğaltılmaya devam eden Hâfız Dîvanı'nın 1579 tarihli arşiv numarası 06 hk 1006, 1690 tarihli arşiv numarası 06 hk 262 ve tarihi tam olarak belli olmayan fakat 17. yüzyıl olduğu tahmin edilen arşiv numarası 45 hk 2658 olan nüshaların en eskiden yeniye doğru sıralayıp katalog oluşturularak bezeme özellikleri incelenmiştir. Hâfız Divanı adlı yazma eserde bulunan gazellerden Avrupalı yazar olan Goethe'nin yanında Fuzuli, Baki, Ahmet paşa, Nedim, Şeyh Galip, Yahya Kemal gibi şairler etkilenmişlerdir.

İncelemesi yapılan üç nüshada da metin iki sütun olarak yazılmış ancak satır sayıları farklılık göstermektedir. Talik olarak yazılan metin siyah renk mürekkeple yazılmıştır. Üç yazma eserin metin bölümleri için nohudi renkte kağıt kullanılmıştır. Ancak 06 hk 1006 nüshanın cetvelleri dışında kalan kağıt yeşil renktedir. Arşiv numarası 06 hk 1006 olan nüshanın cetveli altın yanında lacivert renkte, arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın cetveli altın yanında kırmızı renkte, arşiv numarası 45 hk 2658 olan nüshanın cetveli ise sadece altın ile çekilmiştir.

Arşiv numarası 06 hk 1006 ve 45 hk 2658 olan nüshaların cilt kabı deri ve bezemeleri bakımından döneminin özelliklerini taşımakta; ancak 06 hk 262 arşiv numaralı nüshanın cilt kabı kaybolduğu için saman renkli mukavva ile sağlamlaştırılmıştır. Deri kullanılmış olan her iki cilt kabında da rutubet ve nemden dolayı kabarmalar oluşmuş ve bazı deri parçaları cilt kabından ayrılmıştır.

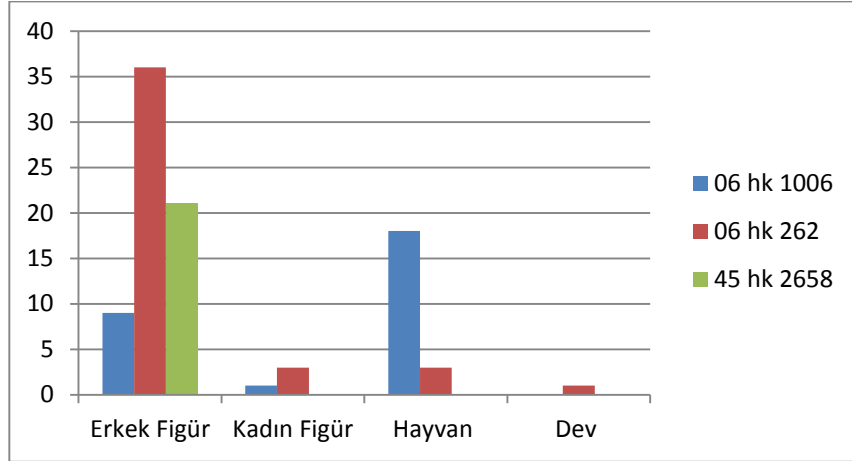

Resim 31: 06 hk 1006 varak numaralı nüshanın nem dolayısıyla zarar görmüş bir bölümü

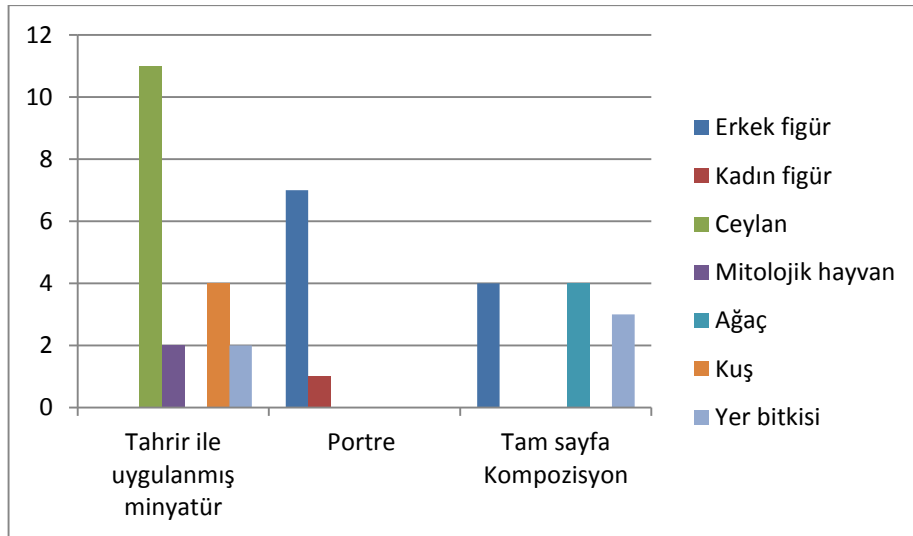
Resim 32: 45 hk 2658 varak numaralı nüshasının nem dolayısıyla zarar görmüş bir bölümü

Arşiv numarası 06 hk 1006 olan yazma eserde dokuz erkek bir de kadın figürü yer almaktadır. 06 hk 262 arşiv numaralı yazma eserde otuz altı erkek, üç kadın, iki kuş, bir ceylan ve bir dev figürü bulunmaktadır. Arşiv numarası 45 hk 2658 olan yazma eserde ise sadece yirmi bir adet erkek figürü yer almaktadır.

Tablo 1: Minyatürlerde bulunan figürlerin dağılımı

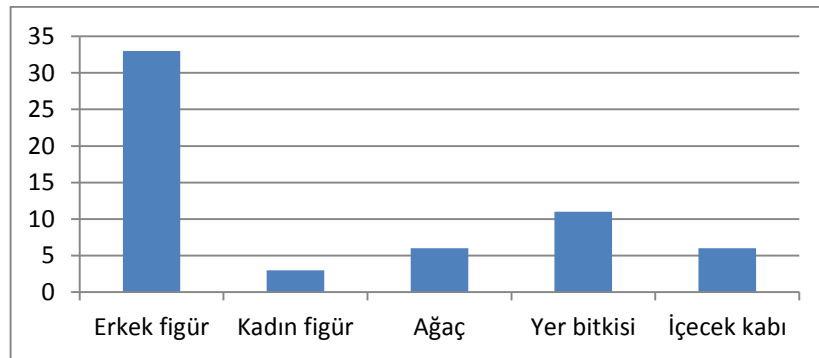
06 hk 1006 arşiv numaralı nüshada yedi erkek bir kadından oluşan sekiz adet küçük paftalar içerisine portre şeklinde minyatür ve dört erkek, yer bitkileri, üç nar ağacı ile bir yapraklı ağaçtan oluşan tam sayfa minyatür kompozisyonu yanında kağıt üzerine sadece nüanslı tahrir ile uygulanmış on bir ceylan, iki mitolojik hayvan, iki yer bitkisi ve dört kuş figüründen oluşan minyatürler bulunmaktadır. 43a varak numaralı sayfada tam sayfa uygulanmış kompozisyonda üç adet nar ağacının önünde sohbet eden iki erkek figür ve tepelerin arkasında öndeki sahneyi izleyen iki erkek figürü bulunmaktadır.

Tablo 2: 06 hk 1006 arşiv numaralı nüshada kullanılan figür ve motiflerin dağılımı

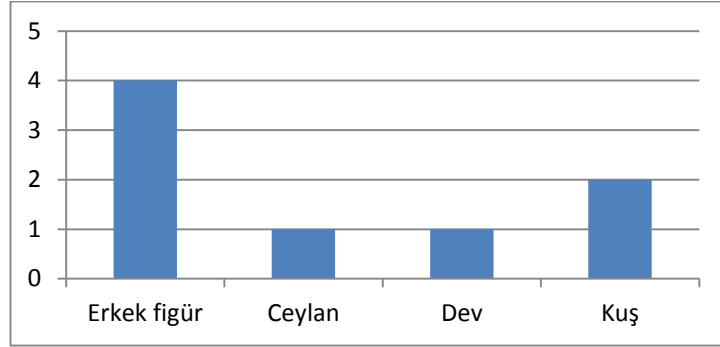

06 hk 262 arşiv numaralı nüshanın bezeme unsurları yedi tam sayfa kompozisyon ve sekiz portre şeklinde tasarımdan oluşmaktadır. 10a varak numaralı sayfada üç ağaç, dört yer bitkisi ve üç erkek figürden oluşmakta ve bu erkek figürlerden ikisi sohbet ederken diğer figür onları izlemektedir. Dış mekanda çizilmiş olan 39a varak numaralı sayfada birbirleri ile konuşmakta olan sekiz erkek figür ve içki kabı ve bir ağaç bulunmaktadır. 59b varak numaralı sayfada aynı yöne bakan üç erkek figür diz çökerek oturmaktadır. Hâfız'ın genç yaşta ölmüş olan oğlu Şah Rokh bu minyatürde ortada oturan figürdür. Varak numarası 74b olan sayfada ikisi altın tahtta oturan, ikisi ayakta ve yedi tanede halının üzerinde oturan on bir erkek figür yer almaktadır. Başında alev formu bulunan Şah Şûca karşısındaki tahtta oturan erkek figür ile sohbet etmekte ve minyatürde bulunan diğer erkek figürler dinlemektedir. 88b varak numaralı sayfada minderler üzerine karşılıklı bir erkek ve kadın figürleri oturmakta ve aralarında yapraklı bir ağaç bulunmaktadır. Ayrıca kompozisyonda ayakta ve diğer figürlere doğru yürüyen bir erkek figürü ve üzerinde içecek kabı bulunan masa yer almaktadır. Varak numarası 113b olan sayfada kompozisyon dış mekan içerisine çizilmiş ve ön planda uzun etekli kadın figür ile belinde kılıcı bulunan erkek figür birbirine sarılmakta, tepenin arkasında yine birbirine sarılan bir erkek birde kadın figür ön plandaki sahneyi yanlarında bulunan beyaz at ile birlikte izlemektedir. 170b varak numaralı sayfada ön planda bir deve, devenin üzerindeki erkek figür ve karşısında ellerini yukarı kaldırarak deveyi durdurmaya çalışan bir erkek figür yer almaktadır. Tepelerin arkasında vücudunun bir kısmı görünen iki erkek figür ön plandaki sahneyi izlemektedir. Tam sayfa minyatürlerin genelinde kompozisyonların dış mekanda oluşturulmasına rağmen çok az sayıda bitkisi bulunmaktadır. Doğa çoğunlukla genellikle düz zemin üzerine küçük yer bitkileriyle oluşturulmuştur.

Tablo 3: 06 hk 262 arşiv numaralı nüshada bulunan tam sayfa kompozisyonlardaki figür ve motiflerin dağılımı

06 hk 262 arşiv numaralı nüshada da 06 hk 1006 arşiv numaralı nüshadaki gibi küçük paftalar içerisine minyatürler uygulanmış ancak figürler portre olarak değil tam boy olarak yerleştirilmiştir. Paftalar içerisinde dört erkek figür, iki kuş, bir dev ve bir de ceylan figürleri yer almaktadır.

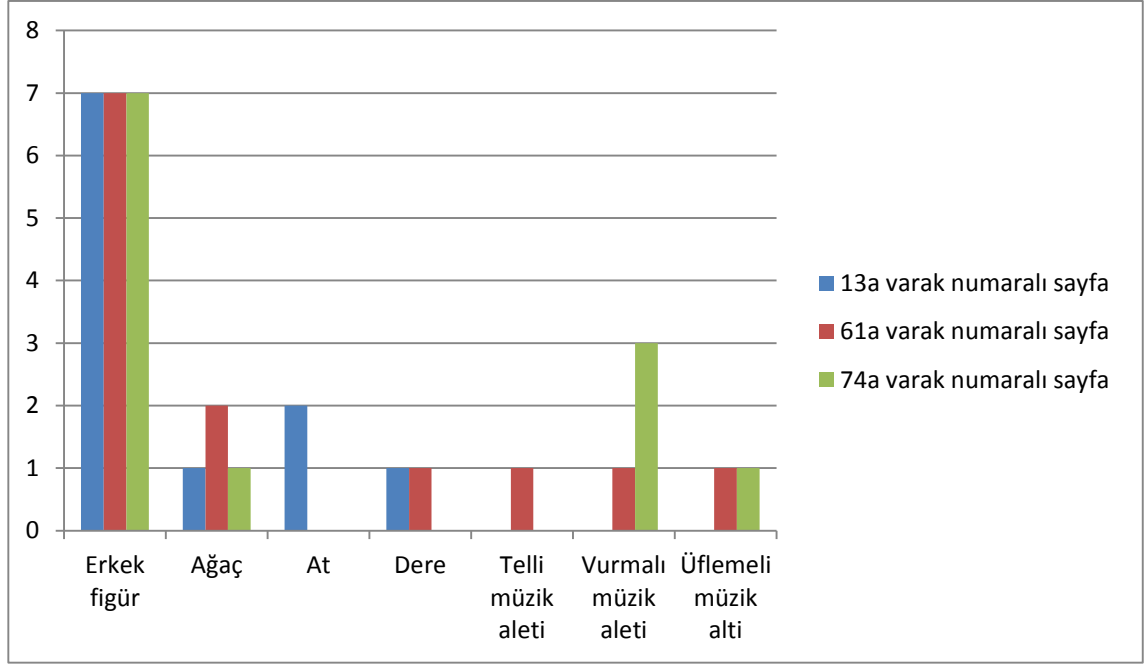

Tablo 4: 06 hk 262 arşiv numaralı nüshada yer alan küçük paftalar içerisine yerleştirilmiş figürlerin dağılımı

Toplamda 06 hk 262 arşiv numaralı nüshada otuz yedi erkek, üç kadın, altı ağaç, on bir yer bitkisi, bir dev, iki kuş, ve bir de ceylan figürü yer almaktadır.

45 hk 2658 arşiv numaralı nüshada üç adet tam sayfa kompozisyon yer almaktadır. 13a varak numaralı sayfada yedi erkek figür, bir ağaç iki at ve bir dere kullanılarak dış mekan tasvir edilmiştir. İki atın da üzerinde birer erkek figürü bulunmakta ve beraberindeki iki erkek figür ile birlikte aynı yöne hareket etmektedirler. Tepenin arkasında bulunan üç figür ise kendi aralarında sohbet etmektedir. 61a varak numaralı sayfada yedi erkek figür, bir dere, iki selvi ağacı ve bir de içecek kabı bulunmaktadır. Kompozisyonun ön planında minder üzerinde bir erkek figür bağdaş kurarak oturmuş bir erkek figür ve etrafında dört erkek figür diz çökerek oturmaktadır. Derenin etrafında biri üflemeli, biri vurmali ve diğeri telli müzik aleti çalan üç erkek figür yer almaktadır. 74a varak numaralı sayfada yedi erkek figür ve bir de selvi yer almaktadır. arkada bulunan dört erkek figürden üçü vurmali bir müzik aleti, diğeri ise üflemeli bir müzik aleti çalmaktadır. Bu müzikle önde bulunan iki erkek figürü dans etmekte, solunda bulunan figür ise bu dansı izlemektedir.

Toplamda 45 hk 2658 arşiv numaralı nüshanın kompozisyonlarında yirmi bir erkek figür, iki dere, iki at, dört selvi ağacı ve bunun yanında figürlerin çalmış olduğu dört vurmali, iki üflemeli bir de telli müzik aleti bulunmaktadır.

Tablo 5: 45 hk 2658 varak numaralı nüshanın figür ve motif dağılımı

Arşiv numarası 06 hk 1006 olan nüshada 4a, 6a, 11b ve 33a numaralı sayfaların metinleri arasına yerleştirilen dikdörtgen formda ikişer pafta içerisindeki insan figürleri portre olarak çalışılmıştır. 06 hk 262 arşiv numaralı nüshada küçük dikdörtgen paftalar içinde ise dört adet insan, bir ceylan, bir dev ve iki kuş figürü yer almaktadır. Yine 06 hk 1006 numaralı nüshada olduğu gibi sayfada ikişer pafta bulunmaktadır ve metnin arasına yerleştirilmiştir. 17b ve 44a varak numaralı sayfalardaki metin arasına yerleştirilen paftalarda tam boy olarak uygulanmış erkek figürleri, 35a varak numaralı sayfada portre şeklinde çizilmiş bir dev ve bir kuş, 47b varak numaralı sayfada ise bir kuş ile ceylan figürü yer almaktadır. Hafız Divanının yazılmış olduğu 14. Yüzyılda İncü hanedanlığı döneminde uygulanan minyatürler ile 06 hk 1006 nüshasının metin içerisindeki minyatürlerin yerleştirilmesi benzerlik göstermekle beraber minyatürlerde kullanılan renkler bakımından farklılıklar bulunmaktadır.

Arşiv numarası 06 hk 1006 olan yazma eserde küçük paftalar içerisine sekiz tane portre şeklinde insan figürleri, bir tane de tam sayfa kompozisyon olarak yapılmış minyatür tasarımı bulunmaktadır. 06 hk 262 arşiv numaralı yazma eserde dört adet insan figürü ve dört adet hayvan ile dev bulunan küçük paftalar içerisine portre şeklinde, yedi adet tam sayfa arasına yerleştirilmiş içeriğinde bir hikayenin anlatıldığı kompozisyonlar yapılmıştır. Bu yazma eserde yapılmış minyatürler genel olarak metnin anlatımı şeklinde yapılmıştır. 45 hk 2658 arşiv numaralı yazma eserde sadece tam sayfa

kompozisyon içerisine yapılmış tasarımlar bulunmakta ve bu minyatürler metin ile bağdaşmaktadır.

Yazma eserlerde bulunan minyatürlerin geneline bakıldığında 06 hk 1006 arşiv numaralı nüshanın 43a varak numaralı sayfasında üç dallı bir selvi ağacı, 06 hk 262 arşiv numaralı nüshanın 39a varak numaralı sayfasında yine üç dalı bulunan selvi ağacı ile 45 hk 2658 arşiv numaralı nüshada 13a, 61a ve 74a varak numaralı sayfalarında birer tane uzun selvi ağacı bulunmaktadır.

Arşiv no	06 hk 1006	06 hk 262	45 hk 2658		
Varak no	43a	39a	13a	61a	74a
Selvi ağacı					

Tablo 6: incelenen yazma eserlerdeki selvi ağaçları

Arşiv numarası 06 hk 262 olan nüshanın 10a varak numaralı sayfada üç, 59b varak numaralı sayfada bir salkımlı ve ince yapraklı ağaç yer almaktadır. Birden fazla dalı bulunan bu ağaçlar söğüt ağaçlarına benzemektedir.

	06 hk 262			
	10a varak no'lu			59b varak no'lu
Salkımlı ağaçlar				

Tablo 7: İncelenen yazma eserlerde bulunan salkımlı ince yapraklı ağaçlar

06 hk 1006 arşiv numaralı nüshanın 43a varak numaralı sayfasında üç nar ağacı tasvir edilmiştir. Bu ağaçların bir tanesinde meyve bulunurken, ikisi meyvesiz sadece yapraklı olarak tasvir edilmiştir.

Bol yapraklı daire formunda sadece 06 hk 262 arşiv numaralı yazma eserin 88b varak numaralı sayfasında bir tane yer almaktadır.

Nar ağacı			Bol yapraklı ağaç	
43a varak no'lu			88b varak no'lu	
06 hk 1006			06 hk 262	

Tablo 8: İncelenen yazma eserlerdeki nar ağacı ve bol yapraklı ağaç

Ağaçların dışında minyatürlerin zeminlerinde yer bitkileride kullanılmıştır. Arşiv numarası 06 hk 1006 olan yazma eserde 5a varak numaralı sayfada nüanslı tahrir ile çizilmiş birer tane çiçek bulunmaktadır. 06 hk 1006 arşiv numaralı nüshada 33a varak numaralı sayfada lacivert renkteki zemin üzerinde altın ile çalışılmış yer bitkileri bulunmaktadır. Yine lacivert renkte zeminin üzerinde dağılmış altın izlerinden yer bitkilerinin bozulmuş olduğu anlaşılmaktadır. 43a varak numaralı sayfada taşlar etrafına çizilmiş çiçek ve yapraklar bulunmaktadır.

06 hk 1006				
	5a no'lu	33a no'lu	43a no'lu	
Yer bitkileri				

Tablo 9: 06 hk 1006 arşiv numaralı nüshada yer alan yer bitkileri

06 hk 262 arşiv numaralı nüshada 10a varak numaralı sayfada üç tane, 59b varak numaralı sayfada iki tane beyaz zemin üzerine mavi renkte nüanslı tahrir ile yer bitkileri çizilmiştir. 39a, 74b, 88b, 113b ve 170b varak numaralı sayfalarda ince yapraklı ot

kümeleri zemine belirli aralıklar ile yerleştirilmiştir. Diğer sayfalardan farklı olarak 88b varak numaralı sayfada kırmızı beş yapraklı başlangıç noktası taş olan üç tane yer bitkisi, altın yapraklı kırmızı ve mavi renkte çiçekleri bulunan bir yer bitkisi ve yeşil renkte nüanslı tahrir ile yapılmış yapraklı bir yer bitkisi yer almaktadır.

06 hk 262					
Beyaz zemin üzerine mavi renkte tahrir ile yapılmış yer bitkisi		Yer bitkileri		Ot kümeleri	
10a no'lu		88b no'lu		39a no'lu	
				74b no'lu	
				113b no'lu	
59b no'lu		39a no'lu		170b no'lu	

Tablo 10: 06 hk 262 arşiv numaralı nüshanın minyatürlerinde bulunan yer bitkileri

06 hk 262 arşiv numaralı nüshanın 39a varak numaralı sayfasında üç adet altın içecek kabı, 74b varak numaralı sayfasında bir altın içecek kabı, 88b varak numaralı sayfada biri altın ikisi beyaz renkte üç adet içecek kabı bulunmaktadır. Arşiv numarası 45 hk

2658 olan nüshanın 61a varak numaralı sayfasında iki adet altın içecek kabı yer almaktadır.

	06 hk 262			45 hk 2658
	39a	74b	88b	61a
İçecek kapları			 	

Tablo 11: Yazma eserlerde bulunan içecek kapları

Yazma eserlerden yalnızca 45 hk 2658 arşiv numaralı nüshada bezm adındaki eğlencelerin tasvir edildiği sahne ve müzik aletleri bulunmaktadır. 61a varak numaralı sayfada bir üflemeli, bir vurmali, bir de telli müzik aleti ile 74a varak numaralı sayfada üç vurmali, bir de üflemeli müzik aleti yer almaktadır.

	Üflemeli	Vurmali	Telli
61a No'lu			
74a No'lu			

Tablo 12: 45 hk 2658 varak numaralı nüshada bulunan müzik aletleri

06 hk 1006 arşiv numaralı nüshada on ceylan, üç kuş ile ceylanı sırtından yakalayan mitolojik bir yaratık cetvellerin dışına aherli kağıt üzerine nüanslı bir şekilde tahrir ile uygulanmıştır. Tahrir ile yapılmış ve sadece sayfada hoş bir görüntünün bulunmasını amaçlayan hayvan minyatürleri, yazma eserlerde görülen ve kompozisyon içerisinde bir olayı anlatan minyatürlerden bezeme açısından farklılık göstermektedir. Bu nüshada tahrir ile uygulanmış minyatürler dışında hayvan minyatürü bulunmamaktadır.

Resim 33: 06 hk 1006 arşiv numaralı nüshanın 4a ve 5b varak numaralı sayfaları

Arşiv numarası 45 hk 2658 olan nüshada 13a varak numaralı sayfada bulunan at figürü dışında hayvan minyatürü bulunmamaktadır.

Resim 34: 45 hk 2658 arşiv numaralı nüshanın 13a varak numaralı sayfasında bulunan at figürü

06 hk 262 arşiv numaralı nüshada küçük paftalar içerisinde iki kuş bir de ceylan figürü yer almaktadır. Bunun yanında tam sayfa kompozisyon içerisinde 113b varak numaralı sayfada bir at figürü, 170b varak numaralı sayfada bir deve figürü bulunmaktadır.

06 hk 262			
Tam sayfa kompozisyon		Pafta içerisinde bulunan hayvan figürü	
113b no'lu		35a no'lu	
170b no'lu		47b no'lu	
			

Tablo 13: 06 hk 262 arşiv numaralı nüshada bulunan hayvan figürleri

Hayvan figürleri yanında 06 hk 262 arşiv numaralı nüshada diğer yazma eserlerde bulunmayan, küçük paftalar içerisine çizilmiş dev figürü bulunmaktadır.

Resim 35: 06 hk 262 arşiv numaralı nüshada yer alan dev figürü

Arşiv numarası 06 hk 1006 olan nüshada küçük paftalar içerisine yerleştirilmiş portre olarak çizilmiş olan figürlerin giysileri düz renk olarak uygulanmıştır. 4a, 6a, 11b ve 33a varak numaralı sayfalarda ikişer tane portre şeklinde figür yer almaktadır. Yine 43a varak numaralı sayfada da bulunan karşılıklı sohbet eden iki figürün de giysileri düz renk olarak kullanılmıştır. Bu nüshada bulunan figürlerin kıyafetlerinin renklerinde nemden dolayı dağılma ve dökülmeler mevcuttur.

06 hk 262 arşiv numaralı nüshada otuz altı erkek, üç kadın figürü bulunmaktadır. 10a varak numaralı sayfada düz renk giysili iki erkek figür ve serpme altın bezemeli giysili bir erkek figür, 17b varak numaralı sayfada düz renk giysili iki erkek figür, 39a varak numaralı sayfada serpme altın bezemeli yedi erkek figür ve altın ile yapılmış yaprak desenli bir erkek figür, 44a varak numaralı sayfada düz renk giysili iki erkek figür, 59b varak numaralı sayfada iki düz renk giysili ikincisi serpme altın bezemeli üçüncüsü yaprak desenli üç erkek figür, 74b varak numaralı sayfada düz renk giysili dört erkek figür, serpme altın bezemeli yedi erkek figür, 88b varak numaralı sayfada düz renk giysili bir kadın figür ve düz renk giysili iki erkek figür, 113 varak numaralı sayfada serpme altın bezemeli iki kadın ve iki erkek figür, 170b varak numaralı sayfada düz renk giysili bir erkek, iki serpme altın giysili iki erkek ve yaprak desenli bir erkek figürü yer almaktadır.

45 hk 2658 arşiv numaralı nüshanın genelinde bulunan yirmi bir erkek figürün de giysisi düz renk olarak uygulanmıştır.

	06 hk 1006	06 hk 262			45 hk 2658
Giyisilerde bulunan bezemeler	 Düz renk	 Düz renk	 Serpme altın	 Yaprak desenli	 Düz renk
Erkek figür	9 adet	12 adet	20 adet	3 adet	21 adet
Kadın figür	3 adet	1 adet	2 adet		

Tablo 14: İncelenen yazma eserlerdeki figürlerin giysileri üzerinde bulunan desenlerinin sayısal dağılımı

Arşiv numarası 06 hk 1006 arşiv numaralı nüshada beş farklı başlık bulunmaktadır. Beyaz renkteki sarık 4a, 6a, 11b ve 43a varak numaralı sayfalarda toplamda altı figürde kullanılmıştır. 6a, 11b ve 33a varak numaralı sayfalarda bulunan figürlerde farklı başlıklar kullanılmıştır.

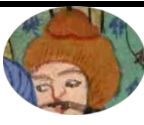

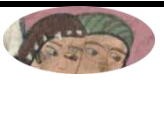
		06 hk 1006				
		43a no'lu	6a no'lu	11b no'lu	33a no'lu	
Başlıklar						
Benzerleri		4a (2 figür) 6a (1 figür) 11b (1 figür)				

Tablo 15: 06 hk 1006 arşiv numaralı nüshada bulunan başlık çeşitleri

06 hk 262 arşiv numaralı nüshada bulunan 10a varak numaralı sayfada bir, 17b varak numaralı sayfada bir, 39a varak numaralı sayfada beş, 59b varak numaralı sayfada üç, 74b varak numaralı sayfada bir, 113 varak numaralı sayfada bir, 170b varak numaralı sayfada üç olmak üzere toplamda on beş figürün başında beyaz sarık yer almaktadır. 10a varak numaralı sayfada iki mevlevi külahı ve bunun dışında yazma eserde bulunan yirmi üç figürün başında birbirinden farklı başlıklar bulunmaktadır. İncelenen üç yazma eser içinden sadece 06 hk 262 arşiv numaralı nüshanın 74b varak numaralı sayfasında bir erkek figürün başında alev formu yer almaktadır.

Varak no	10a	17b	39a	59b	74b	113b	170b
	1 figür	1 figür	5 figür	3 figür	1 figür	1 figür	3 figür
	2 figür						

Tablo 16: 06 hk 262 arşiv numaralı nüshada birbirini tekrar eden başlıklar

17b no'lu	33a no'lu			44a no'lu		170b no'lu
						
74b no'lu						
						
74b no'lu		88b no'lu			113b no'lu	
						

Tablo 17: 06 hk 262 arşiv numaralı nüshada bulunan çeşitli başlıklar

Resim 36: 06 hk 262 arşiv numaralı nüshanın 74b varak numaralı sayfasında başında alev formu bulunan figür

45 hk 2658 arşiv numaralı nüshada bulunan yirmi bir tane figürün başında aynı türde beyaz renkli sarık bulunmaktadır.

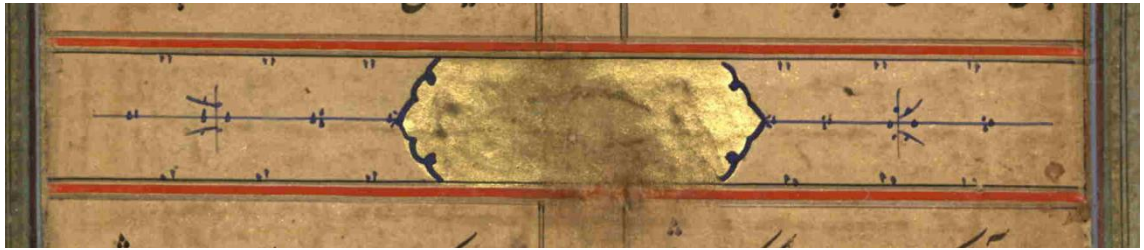
Resim 37: 45 hk 2658 arşiv numaralı nüshada bulunan başlık

06 hk 1006 arşiv numaralı nüshada 43a varak numaralı sayfa, 06 hk 262 arşiv numaralı nüshada 39a, 88b, 113b ve 170b varak numaralı dört sayfa ve 45 hk 2658 arşiv numaralı nüshada 13a, 61a ve 74a numaralı minyatürlerde dış mekan kompozisyonu yer almaktadır. 06 hk 1006 ve 06 hk 262 arşiv numaralı nüshalarda doğada birbiri ile karşılıklı iletişim halindeki figürler bulunurken, 45 hk 2658 arşiv numaralı nüshanın 13a varak numaralı sayfada aynı yöne giden bir katile diğer sayfalarda ise müzik aleti çalan figürler yer almaktadır.

İç mekan kompozisyonu yalnızca 06 hk 262 arşiv numaralı nüshada bulunmaktadır. 10a, 59b ve 74b varak numaralı sayfalarda iç mekanda sohbet eden figürler yer almaktadır. Ayrıca bu nüshanın 1b, 2a ve 8a varak numaralı sayfalarında beynessütur yer almaktadır. 1b varak numaralı sayfada boydan boya yırtılmalar mevcuttur.

Arşiv numaralı 06 hk 1006 olan nüshanın her sayfasında farklı sayılarda ve toplamında 426 tane altın sıvama başlık bulunmaktadır. Diğer nüshaların metinleri içinde ise, başlık kullanılmamıştır.

Resim 38: 06 hk 1006 arşiv numaralı nüshada bulunan başlık

Arşiv numarası 06 hk 1006 olan yazma eserde, sayfa kenarlarına sonradan yazılmış olan yazıların esere zarar verdiği düşüncesiyle, tepki olarak yerleştirilmiş bir not bulunmaktadır. Notu kimin yazdığı belli olmamakla birlikte Osmanlıca olarak yazıldığı bilinmektedir. Notta, varak numarası 43 olan sayfa üzerine yazma eserin kimin tarafından bağışlandığı ve ilk dört sayfanın eksik olduğu ifade edilen iki satır yazı olduğu ve bu yazıyı sayfa üzerine değil de zarar vermeden başka bir kağıda yazmanın daha doğru olacağını belirten bir metin yer almaktadır.

Sayfaları kaybolmuş olan 45 hk 2658 arşiv numaralı eserin, kaybolan sayfalar yerine yeni sayfalar eklenip eksik olan metinler yazılarak onarılmaya çalışılmıştır. Yazma eserin orijinalinde ince ve esnek bir şekilde yazılmış olan talik yazı eklenen sayfada daha kaba ve sert hatlar halinde yazılmıştır.

Resim 39: 45 hk 2658 arşiv numaralı nüshaya eklenen sayfa ve orijinal sayfa karşılaştırması

İncelemesi yapılan üç yazma eserin de sayfalarında rutubet ve nem izleri görülmektedir. Bunun yanında bazı sayfalarda rutubet ve nemden dolayı dağılmış boyalar da mevcuttur. Arşiv numarası 45 hk 2658 olan yazma eserin cilt kabında da rutubetten dolayı kabarmalar oluşmuştur.

Arşiv numaralı 45 hk 2658 nüshada minyatür bulunan sayfaların karşısında rutubet etkisi ile karşısındaki varanın üzerinde değişik renkte boya izlerinin oluşmasına neden olmuştur. 89a varak numaralı sayfanın karşısında da benzer renk izlerin görülmesinden dolayı sayfanın karşısında minyatürlü bir sayfa olduğu ancak kaybolduğu anlaşılmaktadır.

Resim 40: Arşiv numarası 45 hk 2658 olan nüshanın 89a ve 88b varak numaralı sayfaları

Arşiv numarası 45 hk 2658 olan yazma eserin 13a varak numaralı sayfasında bulunan insan ve hayvan figürlerinin yüzlerindeki boyalar silinerek figürler boydan boya siyah mürekkep ile çizilmiştir. Aynı şekilde 61a ve 74a varak numaralı sayfaların figürlerinin de yüzlerindeki boyalar silinmiştir. Arşiv numarası 06 hk 1006 olan yazma eserin bütün minyatürlü sayfalarındaki figürlerin yüzlerindeki boyaların silinmesi 45 hk 2658 arşiv numaralı yazma eserle benzerlik göstermektedir. Yazma eserlerdeki minyatürlere zarar verilmesinin sebebi İslamiyetin yasaklarından olduğu düşünülen tasvir yasağına bağlı olarak, minyatürlerde çizilmiş olan insanların başlarını silerek ve kopararak canlanmalarının önlenebileceği ve bunun yapılmasıyla da bu resimlerin evlerde bulunmasında artık bir sakınca olmayacağı yorumunun yapılması olabilir (İpşiroğlu, 1973: 23).

Resim 41: 45 hk 2658 arşiv numaralı yazma eserin zarar görmüş sayfası

13. yüzyılda hem mimari hem de objelerde parlak örnekleri bulunan figür 14. Yüzyılda yok denecek kadar azalmıştır (Mülayim, 2015: 205).

Arşiv numarası 06 hk 262 olan yazma eserin sayfaların cetvel kırıklarında restorasyon çalışmaları şeffaf bant ve battal ebrulu kağıtları yapıştırılarak yapılmıştır.

Sonuç olarak; ilki miladi 1579, ikincisi miladi 1690 ve tam tarihi bilinmese de üçüncüsü 17. yüzyılda yazılmış üç yazma eserin minyatürlerin içeriğinde yer alan unsurlar ile ilgili incelemeler yapılmıştır. Eserlerin tamamı rutubetten etkilenmiş ve restorasyon geçirmiştir. İki eserin ciltleri oldukça yıpranmış olmakla beraber, bir eserin cildi ve ilk dört sayfası kaybolmuş; eser bir karton cilt koruma içinde muhafazaya alınmıştır. Farsça şiirlerden oluşan ve aynı metnin kullanıldığı üç yazma eserin minyatürlü sayfaları farklılık göstermektedir. Bazı sayfalarda yer alan minyatürler metin ile bağlantılı, bazı sayfalarında metin ile bağlantısızdır. Sadece bezeme unsuru olarak yer almıştır. Bunun yanında 06 hk 1006 arşiv numaralı nüshada sayfa kenarlarında bezeme amaçlı olarak yapılan hayvan figürleri çizilmiştir. 06 hk 262 arşiv numarası olan yazma eserde beynessütur, 06 hk 1006 olan yazma eserde de altın sıvama ile yapılmış başlıklar yer almaktadır.

Arşiv numarası 45 hk 2658 olan yazma eserdeki figürlerin giysileri düz renk ve sade olarak uygulanmıştır. Diğer nüshalardaki minyatürde kullanılan figürlerin kıyafetlerinde serpme altın olarak bezemeler bulunmaktadır. Her yazma eser içinde yer alan, figürlerin giysilerinin bezeme özellikleri ve renkleri karşılaştırılarak, bu sonuç ortaya çıkmıştır. Genel olarak minyatürlerin kompozisyonları dış mekana yerleştirilmiş ve doğadan unsurlar kullanılmış; ancak, bitkisel formda bezeme unsuruna az yer verilmiştir. Bu unsurlar, bazı sayfalarda, meyve ağacı, dolgun yapraklı ağaçlar veya salkımlı söğüt ağaçları yanında küçük bitki ve çiçeklerdir.

İncelemesi yapılan üç yazma eserin süsleme özelliklerine ve yapıldığı tarihlere bakılarak eserlerdeki minyatürlerin farklı nakkaşlar tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır.

Teze konu olan Hafız Divanlarının bezemeleri ve minyatürleri üzerinde daha önce bu derece kapsamlı bir belgeleme çalışması yapılmamış; eserler süsleme unsurları ve minyatürleri açısından araştırılmamıştır. Bu anlamda bir ilk olan çalışmanın daha sonraki yıllarda yapılacak olan araştırmalar için bir kaynak olması umut edilmektedir.

SÖZLÜK

Bezm: İçkili sazlı, yer (Kâmûs-i Türki, 1978:296).

Harabat: Divan edebiyatının eserlerinde geçen içkili eğlence yeri, meyhane (Türkçe Sözlük, 2003: 531).

Müellif:Kitap hazırlayan yazar (Türkçe Sözlük, 2003: 906).

Nüsha: Aynı tipte yapılan veya aynı basımdan çıkan şeylerin her biri(Türkçe Sözlük, 2003: 938).

Saki: İçkili toplantılarda içki dağıtan kimse (Türkçe Sözlük, 2003: 1061).

Sikke (Külâhı mevlevi): Mevlevi dervişlerinin giydikleri yüksek ve tepesi düz keçe külâh (Türkçe Sözlük, 2003: 1115).

Sorguç: Padişahın ve vezirlerin başlıklarına takılan tüy ya da püskül biçimindeki süs(Türkçe Sözlük, 2003: 1133).

Şerh: Bir anlatım veya kitabı açıklama, yorumlama(Türkçe Sözlük, 2003: 1177).

KAYNAKÇA

- Beksaç, A. E. (2000). İran Sanatı. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C.22. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çağman, F ve Z. Tanındı. (1979). *Topkapı Sarayı Müzesi İslam Minyatürleri*. İstanbul: Tecuman Sanat ve Kültür Yayınları.
- İnal, A. A. (Editör). (2017). *Hafız-ı Şirazi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İpşiroğlu, M. Ş. (1973). *İslamda Resim Yasağı ve Sonuçları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Kâmûs-i Türki*, (1978). İstanbul: Çağrı yayınları.
- Kanar, M. (2011). *Hafız Divanı*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kuban, D. (2015). *Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Küçük, H. (2207). Türk Tarihinde Kadın Mevleviler: İlk Dönem Kadın Mevleviliği. *İstem*. Yıl 5. Sayı 10. Sayfa 65-74. docplayer.biz.tr. (01 Mayıs 2019)
- Özçöllü, R. ve F. Yücel. (Editör). (2013). *Hafız*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Özgül, M. (1952). Goethe ve Hafız. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C.1. Sayı 4. Sayfa 88-103. dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/742/9470.pdf (5 Kasım 2018).
- Özkan, S. (2017). *Goethe Doğu-Batı Divanı*. 5.Baskı. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Türkçe Sözlük*. (2003). Ankara: Dil Derneği Yayınları.
- Üstüner, K. (2008). Divan Şiirinde Tasavvuf. 38. *Icanas Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*. Ankara: TÜBAR, 271-294.
- Yazıcı, T. (1997). Hafız-ı Şirazi. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C.15. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Mülayim, S. (2015). *Türk Sanatında İkonografik Dönüşümler Değişimin Tanıkları*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Ülkü ŞAHİN, 1990 yılında Burdur'da doğdu. İlköğrenimini Nimet Güvener İlköğretim okulunda, lise eğitimini USO Lisesinde tamamladı. 2010 yılında Karabük Üniversitesi Safranbolu Meslek Yüksek Okulunda Geleneksel Türk El Sanatları önlisans programını tamamladı. 2012 yılında dikey geçiş yaparak başladığı Sakarya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları bölümü Tezhip anasanat dalından 2016 yılında mezun oldu. 2016 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları bölümünde yüksek lisans eğitimine başlamıştır.